

Τ.Ε.Ι ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ/ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: **Διοίκησης Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΡΟΛΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΤΣΙΝΕΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΝΤΑΛΛΑ ΘΕΟΔΩΡΑ

Επιβλέπων Καθηγητής
Στραβοσκούφης Αθανάσιος

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2018

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων/Μεσολογγίου του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Ως άριστος οίκος, δοκίμοι, ο των περισσών μηδενός δεόμενος και των αναγκαίων μηδενός ενδεόμενος.

«Σαν άριστη οικογένεια μου φαίνεται εκείνη που τίποτε το περιττό δε χρειάζεται και τίποτα το αναγκαίο δε στερείται».

ΠΙΤΤΑΚΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα την ρευστότητα και την αναδιάρθρωση της Ελληνικής οικογένειας τον 21ο αιώνα καθώς και τις διάφορες μορφές που συγκροτούν την δομή της.

Πιο συγκεκριμένα αντικείμενο της είναι η δομή που έχει η Ελληνική οικογένεια τα τελευταία χρόνια, το πόσο έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση και εάν είναι «πιστοί» οι Έλληνες στις παραδοσιακές μορφές και αξίες της οικογένειας.

Για τη συγγραφή αυτής της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν κομμάτια Ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας καθώς και άρθρα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ιστοσελίδες, που είχαν ως θέμα τους την δομή της οικογένειας, την οικονομική κρίση και ιατρικά άρθρα που αποτύπωναν στοιχεία απαραίτητα για τη συγγραφή της.

Όσον αφορά το πρακτικό κομμάτι μοιράστηκε ερωτηματολόγιο σε ένα δείγμα 60 ατόμων κάθε ηλικίας ούτως ώστε να υπάρχει μια εικόνα για το πως βλέπουν πραγματικά οι άνθρωποι την κατάσταση και αν θεωρούν πως έχει επέλθει αναδιάρθρωση και αλλαγές στην δομή της Ελληνικής οικογένειας σήμερα.

Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι τα οικονομικά προβλήματα, ο σύγχρονος τρόπος ζωής, η αποξένωση από τις κοινωνικές και άλλες εκδηλώσεις, έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην δομή και την λειτουργία της. Η παραδοσιακή οικογένεια χάνει σιγά-σιγά έδαφος και την θέση της παίρνουν άλλες μορφές οικογένειας που πολλές φορές δεν συνάδουν με τις αξίες και της παραδόσεις της χώρας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ελληνική Οικογένεια, Ρευστότητα, Αναδιάρθρωση, Δομή, Ομοφυλοφιλία

ABSTRACT

The present dissertation deals with the instability and restructuring of the greek family in the 21st century as well as the various forms which compose the family structure.

Specifically, its subject is the structure that the greek family has shaped the last years, whether the financial crisis has influenced and how true the Greeks have remained to the traditional family and values.

Texts from the greek and international bibliography have been used on writing this dissertation as well as articles from the European Union and websites dealing with the family structure, the financial crisis. Finally, medical articles which depicted necessary facts were used during the preparation of the assignment.

With reference to the practical part, we distributed a questionnaire to a sample of 60 people of every age, so that we could have a clear picture how they really see the situation and if they believe that restructuring and changes have ensued in the greek family structure today.

The main conclusion is that the financial problems, the modern way of life, the alienation from the social and other events have brought about important changes to the structure and function of the family. The traditional form of family is slowly losing ground and it is replaced by other family types which, mostly, are not consistent with our country's values and traditions.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	13
Η οικογένεια ως σύστημα.....	13
1.1 Έννοιες και ορισμοί της οικογένειας.....	16
1.2 Λειτουργίες της οικογένειας.....	18
1.2.1 Βασικές Λειτουργίες της Σύγχρονης οικογένειας	18
1.2.2 Οι λειτουργίες της οικογένειας απέναντι στο παιδί.....	20
1.2.3 Οι λειτουργίες της οικογένειας και οι διαφοροποιήσεις τους στη σύγχρονη εποχή.....	21
1.2.4 Ομοιότητες στη λειτουργία της οικογένειας μεταξύ των χωρών	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	25
Η οικογένεια στην αρχαιότητα, η ελληνική περίπτωση. Από την αρχαιότητα ως τις αρχές του αιώνα	25
2.1 Ο Ρόλος της οικογένειας στην αρχαία Ελλάδα	25
2.2 Η Ελληνική οικογένεια στα χρόνια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.....	32
2.3 Η Ελληνική οικογένεια στα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας	33
2.3.1 Η εικόνα της βυζαντινής οικογένειας.....	34
2.3.2 Η θέση των μελών μέσα στην οικογένεια	35
2.3.3 Απιστία και Διαζύγιο.....	36
2.4 Ο θεσμός της οικογένειας κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	38
Ο θεσμός της οικογένειας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία μετά το 1950	38
Εισαγωγικές προσεγγίσεις.....	38
3.2 Μορφές οικογένειας	45
3.2.1 Πυρηνική οικογένεια	45
3.2.2 Μονογονεϊκές οικογένειες.....	46
3.2.3 Εκτεταμένες οικογένειες, κοινόβια και κιμπούτς.....	49
3.3.3 Ομόφυλες οικογένειες	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	56
Ρευστότητα και αναδιάρθρωση στην ελληνική οικογένεια.....	56
4.1.1 Νόμοι για τα ομόφυλα ζευγάρια.....	56

4.1.2 Σύμφωνο συμβίωσης	57
4.1.3 Διεμφυλικά ζευγάρια.....	80
4.2 Αλλαγές στην ελληνική οικογένεια και extreme μορφές οικογένειας.....	83
4.2.1 Εσωτερικές μεταβολές στην οικογένεια.....	84
4.2.2 Ο ρόλος των μελών	85
4.2.3 Ανασυγκροτημένες οικογένειες	86
4.2.4 «Χωλές» οικογένειες.....	87
4.2.5 Ανοιχτός γάμος.....	87
4.2.6 Ελεύθερη συμβίωση	88
4.2.7 Ανάδοχη οικογένεια	88
4.3 Ρευστότητα στις ανθρώπινες σχέσεις και κατά συνέπεια στις σχέσεις των ζευγαριών και της οικογένειας.....	89
4.4 Οικογένεια και οικονομική κρίση. Μορφή και δομή της οικογένειας μέσα στην Ελληνική οικονομική κρίση.	91
4.5 Γεννήσεις και οικονομική κρίση	95
4.5.1 Έλεγχος γεννήσεων και αντισύλληψη.....	99
4.5.2 Έκτρωση-χάπια επόμενης μέρας.....	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.....	106
ΕΡΕΥΝΑ-Η οικογένεια του 2017, τι πιστεύουν οι οικογένειες.....	106
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	116
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	118
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	118
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	121
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	121
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	122

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα Πτυχιακή εργασία με τίτλο «Ρευστότητα και Αναδιάρθρωση Ρόλων στην Ελληνική Οικογένεια του 21ΟΥ Αιώνα» εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης των προϋποθέσεων, για τη λήψη του πτυχίου μας από το ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων , με έδρα το Μεσολόγγι. Η ανάληψή της ορίστηκε τον Απρίλιο του 2017, με υπεύθυνο καθηγητή τον κ. Στραβοσκούφη Αθανάσιο. Η ολοκλήρωσή της πραγματοποιήθηκε εντός των προβλεπόμενων, από το ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, χρονικών ορίων, τον Απρίλιο του 2018.

Σκοπός κατά τη διάρκεια της συγγραφής, δεν ήταν μόνο η ορθή και πληρέστερη ανάλυση του θέματος που μας δόθηκε, άλλα το περιεχόμενο της εργασίας να είναι κατανοητό και σαφές. Αναλύθηκαν όσο το δυνατόν πιο εμπειριστατωμένα οι αλλαγές που έχει υποστεί η ελληνική οικογένεια από την αρχαιότητα έως και σήμερα, επίσης παρατέθηκαν οι παραδοσιακές μορφές και οι μορφές οι οποίες έκαναν την εμφάνιση τους κατά τα μέσα του 20ου αιώνα και μετά. Για το λόγο αυτό αναπτύχθηκε ένα σύντομο και περιεκτικό ερωτηματολόγιο πάνω στο οποίο βασίστηκε η έρευνα, και έγινε προσπάθεια κάλυψης σε ένα ευρύ φάσμα της ελληνικής κοινωνίας συμπεριλαμβάνοντας όσες περισσότερες κοινωνικές ομάδες ήταν δυνατό.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύθηκε η οικογένεια ως σύστημα δόθηκε ο ορισμός της και τέλος αναλύθηκαν λειτουργίες της σε διάφορες κοινωνίες ανά την Ελλάδα. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάστηκε η πορεία που είχε η ελληνική οικογένεια από την αρχαία Αθήνα και Σπάρτη έως και τις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Στο τρίτο κεφάλαιο έγινε μια εκτενής αναφορά στο θεσμό της σύγχρονης πλέον οικογένειας από το 1950 κι έπειτα καθώς παρατέθηκαν και οι κύριες μορφές της ελληνικής οικογένειας. Στο τέταρτο κεφάλαιο πλέον γίνεται αναφορά στη ρευστότητα και την αναδιάρθρωση της ελληνικής οικογένειας στο οποίο παρατέθηκαν νόμοι που αφορούσαν την οικογένεια καθώς και τις «extreme» μορφές οικογένειας. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο χρησιμοποιήθηκαν οι απαντήσεις από το ερωτηματολόγιο που μοιράστηκε ούτως ώστε να υπάρχει μια όσο το δυνατόν πιο καθαρή εικόνα για το πώς βλέπουν οι έλληνες την περίπτωση της οικογένειας όπως είναι σήμερα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία σκοπός είναι η επαρκής ανάλυση των αλλαγών που έχουν επέλθει στη δομή της ελληνικής οικογένειας από την αρχαία Αθήνα και την Σπάρτη, στη ρωμαϊκή έως τη Βυζαντινή εποχή και από τον 19^ο αιώνα έως και τη σημερινή εποχή. Επίσης θα αναπτυχθούν οι λειτουργίες της σύγχρονης οικογένειας καθώς τις ομοιότητες που έχει με τις οικογένειες άλλων χωρών.

Οι βασικότεροι τύποι της ελληνικής οικογένειας είναι η πυρηνική οικογένεια που αποτελείται από τους δύο γονείς και τα παιδιά, την εκτεταμένη που εκτός από τα βασικά μέλη στην οικογένεια ενσωματώνονται κι άλλοι όπως οι παππούδες, και η μονογονεϊκή στην οποία υπάρχει μόνο ο ένας γονιός είτε λόγω διαζυγίου είτε λόγω χηρείας ενώ οι λειτουργίες της είναι η αναπαραγωγική λειτουργία, οι οικονομικές λειτουργίες, οι εκπαιδευτικές λειτουργίες και οι ψυχολογικές λειτουργίες.

Η οικογένεια αποτελεί το βασικό κύτταρο της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης. Η καθιέρωση του θεσμού αυτού έγινε από τα πρώτα σχεδόν βήματα της ζωής του ανθρώπου στη γη, και μέχρι σήμερα εξακολουθεί να διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο τόσο στο κοινωνικό σύνολο όσο και στη ζωή των μεμονωμένων ατόμων. Η οικογένεια άσχετα από τις δυσκολίες που αντιμετώπισε κατά καιρούς, σαν θεσμός έχει αναγνωριστεί και λειτουργεί με τη μία ή την άλλη μορφή σε όλες τις χώρες του κόσμου, είτε αυτές είναι πολιτισμένες είτε είναι απολίτιστες. Ακόμη και σήμερα εμφανίζεται σταθερά ως η μοναδική αξία στη ζωή κάθε ανθρώπου, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών παγκοσμίως δηλώνουν ότι τη θεωρούν το πιο σημαντικό πράγμα στη ζωή τους.

Ο κυριότερος προορισμός της οικογένειας είναι η διαίωνιση του είδους. Αλλά μετά την συγκρότηση της οικογένειας και ιδίως μόλις γεννηθούν τα παιδιά εμφανίζονται πλήθος ευκαιρίες για χαρές πρωτόγνωρες και απολαύσεις μοναδικές, που ο άνθρωπος μόνο στα πλαίσια της οικογένειας μπορεί να νιώσει. Ο καθένας από τους δύο συζύγους ανακαλύπτει στο πρόσωπο του άλλου τον αφοσιωμένο σύντροφο και συμπαράστατη στις αντιξοότητες και δυσκολίες που συναντάει, τον ανεκτίμητο βοηθό στις υποθέσεις που τον απασχολούν, τον ανιδιοτελή και ειλικρινή σύμβουλο στα προβλήματα που τον ταλαιπωρούν και τον άδολο σύμμαχο στον αγώνα της ζωής. Οι γονείς βρίσκουν στα πρόσωπα των παιδιών τους την πηγή της χαράς, το στήριγμα

των ελπίδων τους και το σκοπό της ζωής τους. Τα παιδιά αντίθετα βρίσκουν στα πρόσωπα των γονιών τους φύλακες της ασφάλειάς τους , τους εγγυητές των δικαιωμάτων τους , τους συντελεστές της μόρφωσης και της προόδου τους , τους καθοδηγητές τους στο γεμάτο παγίδες δρόμο της ζωής τους.

Ο σημαντικός ρόλος που έχει ανατεθεί στην οικογένεια δεν είναι πρόσφατος. Για αιώνες τώρα οι γονείς έχουν αφοσιωθεί και έχουν καταπιαστεί με την ανατροφή των παιδιών τους. Αποτέλεσμα είναι από την μακροχρόνια πείρα να έχουν δημιουργηθεί ορισμένοι κανόνες ανατροφής που στηρίζονται μάλλον στη συνήθεια και την πείρα παρά στην επιστήμη και στην παιδαγωγική. Οι κανόνες αυτοί παραδίδονται προφορικά , αλλά και πρόχειρα και ασύνειδα από τους προηγούμενους στους μεταγενέστερους. Άλλες όμως ήταν οι συνθήκες των κοινωνικής συμβίωσης στο παρελθόν και άλλες είναι τώρα. Σήμερα οι όροι διαβίωσης ,ανατροφής , υγιεινής, ενδυμασίας , μόρφωσης , ψυχαγωγίας και συμπεριφοράς έχουν αλλάξει ριζικά. Οι συνθήκες διαβίωσης λοιπόν έγιναν σήμερα πιο σύνθετες και περίπλοκες από ότι στο παρελθόν , άρα και ο ρόλος της οικογένειας έγινε ακόμα πιο δύσκολος και πιο σημαντικός.

Στη μεταβαλλόμενη διαρκώς κοινωνία μας η οικογένεια αγωνίζεται να προσαρμοστεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συμβαδίσει με τις νέες συνθήκες και τα νέα ήθη. Είναι πλέον γεγονός , οι παραδοσιακές μορφές οικογένειας χάνουν έδαφος. Οι πολύτεκνες επίσης οικογένειες μειώνονται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια , ενώ τα μονομελή νοικοκυριά αυξάνονται συνεχώς. Παράλληλα ο μεγάλος αριθμός διαζυγίων και η δημιουργία νέων οικογενειών , μέσω ενός δεύτερου γάμου συνθέτουν ένα ολοένα διαφορετικό τοπίο μονογονεϊκών ή ανασυγκροτημένων οικογενειών.

Τέλος την εμφάνισή τους κάνουν και οι ομόφυλες οικογένειες οι οποίες φαίνεται να κερδίζουν έδαφος κυρίως στις αρχές του 21^{ου} αιώνα καθώς πλέον υπάρχουν προνομιούχοι νόμοι και θεσμοθετήσεις γι αυτές όπως το είναι το σύμφωνο συμβίωσης το οποίο επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια να δημιουργήσουν τη δική τους πλέον οικογένεια καθώς και ο πολιτικός γάμος που επιτρέπεται πλέον στα ομόφυλα ζευγάρια σε πολλές χώρες παγκοσμίως. Παρ' όλα αυτά όμως ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας δε φαίνεται έτοιμο να τους δεχτεί.

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας θα θέλαμε να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνηση της. Ευχαριστούμε θερμά τον επιβλέπων καθηγητή μας Κύριο Αθανάσιο Στραβοσκούφη για την εμπιστοσύνη που μας έδειξε εξ' αρχής, αναθέτοντας μας το συγκεκριμένο θέμα, για την καθοδήγηση του, την υποστήριξη και το αμείωτο ενδιαφέρον που έδειξε καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας . Επίσης ευχαριστούμε την τριμελής επιτροπή για τις υποδείξεις της και τις συμβουλές που μας έδωσε κατά τη διάρκεια της παρουσίασης. Τέλος να ευχαριστήσουμε τους συναδέλφους , φίλους και συμφοιτητές που χωρίς την δική τους βοήθεια δεν θα μπορούσαμε να ολοκληρώσουμε μέρος της εργασίας. Ειδικές ευχαριστίες στις οικογένειες μας που όλα αυτά τα χρόνια μας βοήθησαν σιωπηλά και υπομονετικά για την ολοκλήρωση των σπουδών μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η οικογένεια ως σύστημα

Ένα από τα μεγαλύτερα θέματα της σύγχρονης κοινωνίας είναι η μεταβολή και η αναδιάρθρωση της οικογένειας. Ζούμε σε ένα κόσμο δύσκολο όπου βιώνουμε καθημερινά πρωτόγνωρες καταστάσεις. Στην ιδιωτική μας ζωή συνήθως έχουμε να κάνουμε με σχέσεις που αναφέρονται ως επί το πλείστον σε ετεροφυλοφιλικές. Ο όρος σχέση μπήκε στην ζωή μας σχετικά πρόσφατα περίπου την δεκαετία του 1970όπου και κατανοήσαμε καλύτερα τις λέξεις «δέσμευση» και «εγκαρδιότητα» που αναφέρονται στην προσωπική ζωή. (Κοινωνιολογία: Antony Diddens, σελ 207-212)

Επειδή λοιπόν ο ρόλος της οικογενείας στη διαμόρφωση της ζωής και της προσωπικότητας του ανθρώπου είναι πολύ σημαντικός τόσο ως άτομο αλλά και ως μέλος της κοινωνίας, θα πρέπει αυτή να αντιμετωπίζεται ως σύστημα, καθώς ισχύει η αρχή σύμφωνα με την οποία «το όλον δεν περιλαμβάνει απλώς τα μέλη αλλά και τις αλληλεπιδράσεις και τις διεργασίες μεταξύ των μελών της οικογένειας» αλληλεπιδράσεις που ξεπερνούν τη δραστηριότητα κάθε μέλους μεμονωμένα. Η οικογένεια εκτός από τον πατέρα την μητέρα και τα παιδιά περιλαμβάνει και την δυναμική οργάνωση και αλληλοσυσχέτιση μεταξύ τους. Έτσι σαν μικρό κοινωνικό και δυναμικό σύστημα που είναι, αλλάζει, εξελίσσεται και διανύει τον δικό της κύκλο ζωής ο οποίος βρίσκεται σε συνάρτηση με την εξελικτική πορεία κάθε μέλους στις διάφορες ηλικίες. Κάθε αλλαγή που συμβαίνει σε ένα μέλος της οικογένειας επηρεάζει άμεσα η έμμεσα και τα υπόλοιπα μέλη αντίστοιχα. Μπορούμε να το παρομοιάσουμε με το σχήμα του κύκλου. Η κυκλικότητα θεωρείται από τις βασικές έννοιες της συστηματικής προσέγγισης όπου στο σύστημα της οικογένειας δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην συνεξάρτηση των συμπεριφορών ανάμεσα στα μέλη. Η συμπεριφορά δηλαδή του κάθε προσώπου επηρεάζει τη συμπεριφορά του άλλου η οποία με τη σειρά της επηρεάζει το πρώτο πρόσωπο κ.ο.κ.

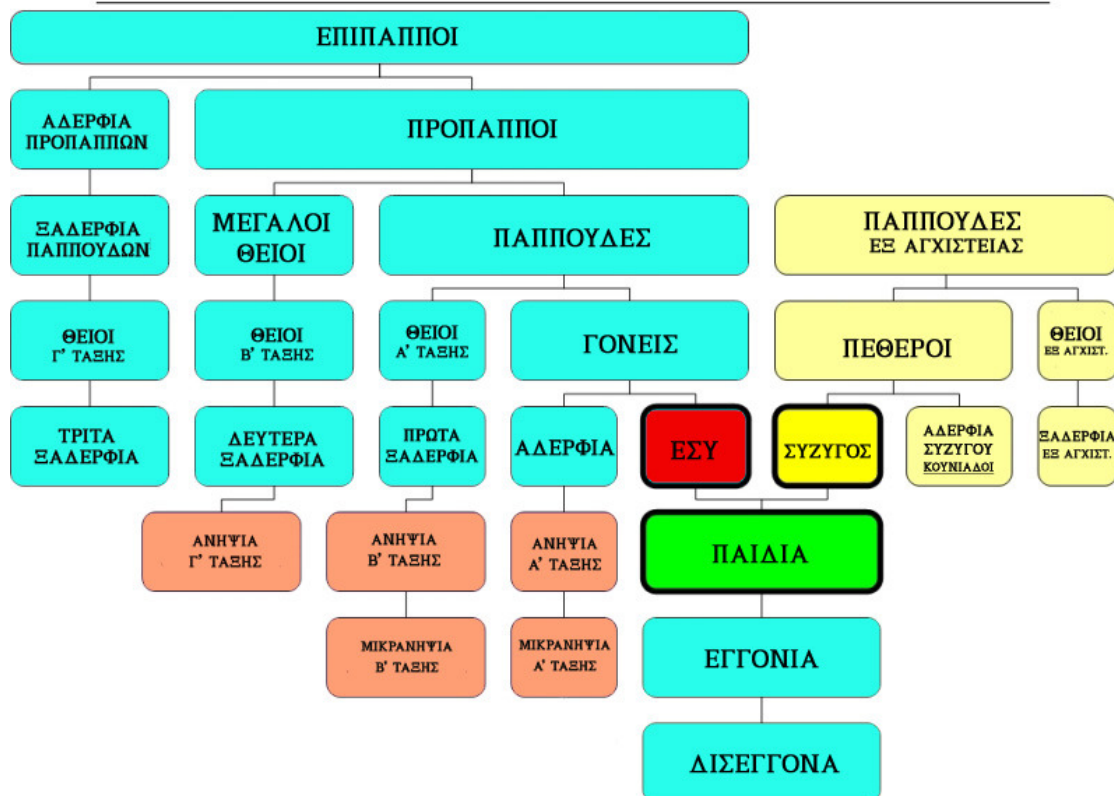
Για την ομαλή λειτουργία του συστήματος της οικογένειας σημαντικό ρόλο παίζει το σύνολο των μελών που την αποτελούν καθώς και η μεταξύ τους οργάνωση. Η οικογένεια σε φυσιολογικές καταστάσεις διέπεται από κάποιους κανόνες και έχει ιεραρχική οργάνωση μεταξύ των μελών. Σε ανώτερο επίπεδο υπάρχουν κανόνες που

προσδιορίζουν τις αξίες της οικογένειας και στερεότυπες αντιλήψεις για διάφορα κοινωνικά φαινόμενα. Στο κατώτερο επίπεδο υπάρχουν κανόνες για απλές συμπεριφορές και λειτουργίες που αφορούν διάφορες καθημερινές δουλειές. (Δομή και λειτουργία της ελληνικής οικογένειας ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της οικογένειας σε άλλες χώρες: Γιώτσα Άρτεμις 2004 τόμος 3).

Ως σύστημα που είναι μια οικογένεια χαρακτηρίζεται ανοιχτή η λιγότερο ανοιχτή. Τα ανοιχτά όρια μιας οικογένειας επιτρέπουν την εισροή μιας πληροφορίας από το εξωτερικό περιβάλλον καθώς και την εξωτερίκευση του συστήματος της οικογένειας στον έξω κόσμο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μια διεργασία συνεχούς ανταλλαγής με συνέπεια την επιβίωση την εξέλιξη της οικογένειας αλλά και την αντίληψη για την αποφυγή συμπεριφορών όταν αυτές δεν είναι λειτουργικές για το κοινωνικό σύνολο. Αντίθετα ένα κλειστό η λιγότερο ανοιχτό σύστημα απομονώνεται από τις εξωτερικές επιδράσεις δεν ανταλλάσει πληροφορίες και έχει κακή προσαρμογή στο κοινωνικό σύνολο αλλά και στα ίδια τα μέλη του.

Η οικογένεια όπως και κάθε σύστημα είναι οργανωμένη σε επίπεδα, δυο από τα πιο σημαντικά είναι η κάθετη και η οριζόντια οργάνωση. Στην κάθετη οργάνωση υπάρχει ιεραρχία στον τρόπο που τα συστήματα επηρεάζουν το ένα το άλλο. Τα ανώτερα επίπεδα ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στα κατώτερα όπως, οι αντιλήψεις και οι ιδεολογίες μιας κοινωνίας επηρεάζουν τις αντιλήψεις της οικογένειας και αυτές επηρεάζουν τις αντιλήψεις των μελών της. Η οριζόντια οργάνωση καθορίζει τον τρόπο αλληλεπίδρασης των επιμέρους ενοτήτων τους. Οι ενότητες που απαρτίζουν το σύστημα αλληλεπιδρούν με συγκεκριμένο και επαναλαμβανόμενο τρόπο. Ο τρόπος αυτός ορίζει τους κανόνες βάσει των οποίων είναι οργανωμένο το σύστημα της οικογένειας.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ - ΣΥΓΓΕΝΕΙΕΣ

(Πίνακας 1 Wikipedia)

Στην σημερινή εποχή υπάρχουν πολλοί τύποι οικογένειας που αν και παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες οι διαφορές τους είναι εμφανείς και συνδέονται με τις πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν. Η δομή και η λειτουργία της όμως εξαρτάται από τις αντιλήψεις τις ανάγκες αλλά και τις αξίες της κάθε κοινωνίας. Οι βασικότεροι τύποι των οικογενειών είναι:

- Πυρηνική οικογένεια
- Εκτεταμένη οικογένεια
- Μονογονεϊκή οικογένεια
- Οικογένεια τεκνοποιίας
- Διπυρηνική οικογένεια
- Θετή οικογένεια

Τα τελευταία χρόνια απαντάτε και η συμβίωση των ζευγαριών με παιδιά η χωρίς σαν τύπος οικογένειας. Τα σκήπτρα και το πρότυπο της οικογένειας όμως εξακολουθεί να το έχει η παραδοσιακή - πυρηνική οικογένεια αποτελώντας το πρότυπο της πραγματικής οικογένειας.

1.1 Έννοιες και ορισμοί της οικογένειας

Για να καταλάβουμε καλύτερα τις έννοιες της οικογένειας του γάμου και της συγγένειας θα πρέπει να επισημάνουμε κάποιους ορισμούς που αντιπροσωπεύουν τις έννοιες αυτές. Έτσι η οικογένεια είναι μια ομάδα προσώπων που συνδέονται με σχέσεις συγγένειας, είναι ένας πολύσκοπος και κοινωνικός μηχανισμός που σκοπό έχει να εξασφαλίσει την βιολογική και κοινωνική παραγωγή της κοινωνίας μέσα από την ένταξη και την ενσωμάτωση του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο και την διατήρηση της ταυτότητά τους ως συνόλου. Οι σχέσεις συγγένειας είναι οι σχέσεις που βασίζονται και δημιουργούνται μέσω του γάμου, είτε της σύνδεσης που κατέχουν οι γραμμές καταγωγής στους συγγενείς εξ' αίματος (μητέρες, παππούδες, γιαγιάδες (κ.ο.κ)). Ο γάμος είναι ένας από τους πιο ζωτικούς θεσμούς για την κοινωνία, είναι η τελετή με την οποία αναγνωρίζεται και νομιμοποιείται μια γενετήσια ένωση που θα οδηγήσει στην δημιουργία της οικογένειας. Τα μέλη της οικογένειας κατοικούν στον ίδιο χώρο, είναι μια ξεχωριστή κοινωνική ομάδα και έχουν μεταξύ τους οικονομική συνεργασία. Ο ορισμός αυτός επικράτησε και γινόταν αποδεκτός για πάρα πολλά χρόνια χωρίς να αποκλείει τις πιο σύγχρονες απόψεις που καταγράφονται λέγοντας ότι η οικογένεια είναι μια μικρή ομάδα συγγενών ή προσώπων με συγγενική σχέση που συγκατοικούν ή οποία αποτελείται από τουλάχιστον ένα ενήλικο άτομο και ένα εξαρτώμενο ανήλικο άτομο που έχει ως κοινωνική αποστολή την αναπαραγωγή την κοινωνικοποίηση τον έλεγχο των ερωτικών σχέσεων την ανατροφή των παιδιών και την συντροφιά μεταξύ των μελών. (Δημήτρης Τσαούσης η κοινωνία του ανθρώπου εισαγωγή στην κοινωνιολογία, Αθήνα 1995 σελ 438).

Νομικά δεν υφίσταται ορισμός του όρου «οικογένεια». Με ευρύτατη νομική έννοια, θα μπορούσε να οριστεί «ως το σύνολο των προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους με γάμο ή συγγένεια».

Στην οικογένεια και συγκεκριμένα στον κύκλο ζωής της οικογενείας διακρίνονται τέσσερις φάσεις, η εισαγωγή, η ανάπτυξη, η εξέλιξη και η τελική φάση της οικογενειακής ζωής. Στην πρώτη φάση στην εισαγωγή δηλαδή γίνεται η επιλογή του συντρόφου με τον οποίο θα δημιουργηθεί η οικογένεια, η επιλογή γίνεται με διαφορετικά κριτήρια για τον καθένα με βάση τις αξίες κοινωνικές και ηθικές, στη συνέχεια ακολουθεί ο γάμος η οποιαδήποτε τελετή νομιμοποιεί τη σχέση των συντρόφων.

Ακολουθεί η δεύτερη φάση που είναι η ανάπτυξη της οικογενειακής ζωής με την γέννηση των παιδιών και την προετοιμασία τους για το κοινωνικό σύνολο μέσα από την προσχολική και την σχολική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση τους. Στην τρίτη φάση έχουμε την εξέλιξη της οικογενειακής ζωής όπου τα παιδιά θα διαλέξουν τους δικούς τους συντρόφους, θα φύγουν από το σπίτι και θα δημιουργήσουν την δική τους οικογένεια επαναλαμβάνοντας τον κύκλο ζωής. Στην τελική φάση έχουμε Την συνταξιοδότηση και τη μετάβαση στην τρίτη ηλικία. Το κύριο χαρακτηριστικό στην φάση αυτή είναι η σταδιακή απόσυρση από την επαγγελματική και κοινωνική ζωή που κορυφώνεται με την συνταξιοδότηση, δεν έχουν πλέον εύθηνες και έχουν άπλετο χρόνο για τις ασχολίες που αγαπούν, συνήθως να βρίσκονται κοντά στα εγγόνια και να ξαναζούν την ζωή από την αρχή. Αυτή η φάση συνήθως συνεχίζεται μέχρι το τέλος της ζωής. (Γιωσαφάτ Μ. Ο Κύκλος ζωής της οικογένειας και η ανάπτυξη του παιδιού Τσιαντής Γ και Μανωλόπουλος σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής Αθήνα 1987, τόμος 1 σελ 91-122).

Φαίνεται λοιπόν ότι καμία άλλη κοινωνική ομάδα δεν είναι τόσο συνδεδεμένη συναισθηματικά όσο είναι η ομάδα «οικογένεια». Οι ψυχικοί δεσμοί, οι δεσμοί αίματος αλλά και διάφορα συμφέροντα συμβάλλουν όσο τίποτα άλλο στο ισχυρό αυτό δέσιμο της οικογένειας. Μπορεί η κάθε οικογένεια να φαίνεται μόνη και ανεξάρτητη αλλά στην πραγματικότητα είναι δεμένη με την ευρύτερη κοινωνία γιατί ανταποκρίνεται στα ερεθίσματα των εξωτερικών καταστάσεων και μεταβάλλεται συνεχώς από αυτά. Η δημιουργία ενός υγιούς και ηθικού περιβάλλοντος, όπου θα επιτρέψει στα μέλη της, να αναπτυχτούν ψυχικά, αλλά και σωματικά διαμορφώνοντας την κατάλληλη προσωπικότητα για την ένταξη τους στην κοινωνία, είναι ο βασικότερος στόχος της οικογένειας και η βασικότερη προϋπόθεση για να λειτουργήσει μια σωστή κοινωνία με ηθικές και κοινωνικές αξίες. (Κωνσταντίνος Πολέμης, Δημιουργία της Εικονικής Κοινωνικής Επιχείρησης «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ»

1.2 Λειτουργίες της οικογένειας

1.2.1 Βασικές Λειτουργίες της Σύγχρονης οικογένειας

Σύμφωνα με τη Μουσούρου (1993), η ιδιομορφία της σύνθεσης των λειτουργιών της οικογένειας, είναι ο λόγος που οι άλλες εναλλακτικές ομάδες δεν μπορούν να αντικαταστήσουν ως σύνθεση λειτουργίας, τόσο το κοινωνικό σύνολο όσο και τα άτομα μέλη της. Η οικογένεια λοιπόν, έχει τέσσερις βασικές και θεσμοποιημένες κοινωνιολογικά λειτουργίες. Αυτές είναι:

1. **Αναπαραγωγική λειτουργία:** Είναι η εξασφάλιση της βιολογικής αναπαραγωγής, καθώς τα παιδιά είναι απαραίτητα για τη δημιουργία της οικογένειας σαν ομάδα και για την εξασφάλιση συγγενικών δεσμών. Πλέον με τη ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη και τις σύγχρονες κοινωνικές αξίες επιτράπη ο διαχωρισμός της αναπαραγωγής από τις σεξουαλικές σχέσεις. Σήμερα, οι έννοιες αναπαραγωγική λειτουργία και σεξ είναι πλέον διαφορετικές και αντίθετες και αντιστοιχούν σε δύο διαφορετικές λειτουργίες της οικογένειας, καθώς αποτελούν διαφορετικούς κοινωνικούς σκοπούς.
Να σημειωθεί πως όσο περισσότερο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο καθοριστικός είναι ο βιολογικός ρόλος στον καθορισμό των κοινωνικών ρόλων.
2. **Οικονομικές λειτουργίες:** Η συγκεκριμένη λειτουργία, έχει υποβληθεί σε μια σειρά ριζικών μεταβολών με το πέρασμα του χρόνου, λόγω του εκσυγχρονισμού. Σε μια παραδοσιακή κοινωνία η οικογένεια σαν ομάδα αποτελούσε πάντα μια πλήρη οικονομική μονάδα η οποία περιελάμβανε τους όρους παραγωγή και κατανάλωση. Πρέπει εδώ να σημειωθεί πως η κατανομή της εργασίας εξαρτιόταν από το φύλο των μελών της οικογένειας και ο διαχωρισμός γινόταν ανάλογα με τις εργασίες. Παρόλα αυτά, η σταδιακή αλλαγή της παραδοσιακής αγροτικής-γεωργικής κοινωνίας σε σύγχρονη αστική-βιομηχανική επέδρασε καταλυτικά στις οικονομικές λειτουργίες της οικογένειας. Η οικογένεια-ομάδα από οικονομική μονάδα, πλέον μετατράπηκε σε καταναλωτική ομάδα. Από την ώρα που άλλαξε το κέντρο παραγωγής, τα χωράφια και το σπίτι αντικαταστάθηκαν από τα εργοστάσια,

τα μέλη της οικογένειας έγιναν οικονομικά ανεξάρτητα αντί της οικογένειας ως ομάδα.

3. **Εκπαιδευτικές λειτουργίες:** Πρόκειται για απαραίτητες λειτουργίες ούτως ώστε να εξασφαλισθεί η πολιτισμική αναπαραγωγή. Η οικογένεια μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας συμβάλλει σε δύο κύριες λειτουργίες. Στην απόκτηση ικανοτήτων και γνώσεων για την επίτευξη της παραγωγής και της λειτουργίας της κοινωνικοποίησης. Το μέλος δηλαδή, μαθαίνει τους κανόνες συμπεριφοράς, τον τρόπο με τον οποίο ενεργεί το κοινωνικό σύνολο καθώς και τις αξίες του. Αυτό γίνεται μέσω της μετάδοσης του πολιτισμού, τη σωστή εκμάθηση της γλώσσας και τα αναγκαία μορφωτικά αγαθά. Αντίθετα, όσον αφορά το κοινωνικό σύνολο, η κοινωνική κληρονομιά από γενιά σε γενιά, μέσω της κοινωνικοποίησης μεταβιβάζεται η κοινωνική κληρονομιά από τη μια γενιά στην άλλη. Να αναφερθεί, ότι πλέον η διαδικασία κοινωνικοποίησης του ανθρώπου διαρκεί όσο και η ζωή του ατόμου, ενώ ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας υπάρχει αλληλεπίδραση και ανταλλαγή πληροφοριών ανεξάρτητα από την ηλικία τους.
4. **Ψυχολογικές λειτουργίες:** Οι λειτουργίες αυτές αναφέρονται στο αίσθημα της ασφάλειας και της στοργής από τους άλλους που αποτελούν τις αναφερθείσες λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια στον τομέα αυτό. Ωστόσο, οι απίστευτα γρήγορες αλλαγές σε όλους τους τομείς της σύγχρονης ζωής όσο και στην οικογένεια, δημιουργεί μεταβολές στις κοινωνικές σχέσεις. Μια σημαντική εξέλιξη, είναι η σταδιακή απώλεια από την οικογένεια της κάλυψης των προνομιακών αγαθών των μελών της, όπως η φροντίδα ασθενών ή βρεφών που καλύπτεται από εξειδικευμένους φορείς, με αποτέλεσμα τη μερική αποδέσμευση της οικογένειας από τη συναισθηματική στήριξη που παραμένει ευθύνη της. Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών που συχνά συνδέονται από μεγάλες προσδοκίες των της οικογένειας, τείνει να δημιουργεί ανασφάλεια στα μέλη της και απαιτήσεις τις οποίες η σύγχρονη δομή της, δυσκολεύεται να ανταποκριθεί ή μερικές φορές δεν τα καταφέρνει.

Εν κατακλείδι, οι βασικές λειτουργίες μιας οικογένειας είναι η αναπαραγωγή, η διαμόρφωση κατάλληλων περιβαλλοντικών όρων για την ανάπτυξη και διαβίωση του ατόμου, καθώς και η μετάδοση του πολιτισμού, παροχή των αναγκαίων μορφωτικών αγαθών και η εκμάθηση της κατάλληλης συμπεριφοράς και γλώσσας

ούτως ώστε να μπορούν οι νέοι να συναναστρέφονται με τον περίγυρό ΤΟΥΣ..(Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας Μουσουρού Α.Μ (1993) κεφ.1Λειτουργίες και Δομή της Συμβατικής σύγχρονης οικογένειας σελ.14.)

1.2.2 Οι λειτουργίες της οικογένειας απέναντι στο παιδί

Όπως προαναφέρθηκε, η οικογένεια αποτελεί τον πρωταρχικό παράγοντα στην ανάπτυξη του ατόμου. Το οικογενειακό περιβάλλον θεωρείται από όλες τις ψυχοκοινωνικές θεωρίες ως ο καθοριστικότερος παράγοντας για τη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Η επιρροή της οικογένειας φαίνεται ότι προέρχεται από το γεγονός ότι το άτομο, από τη μέρα που γεννιέται μένει για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα κάτω από την επίδραση της οικογένειας του και εξαρτάται απόλυτα από αυτή κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, το άτομο δέχεται τις μεγαλύτερες επιδράσεις, λόγω του γεγονότος ότι ο ψυχισμός του είναι εύπλαστος.

Οι βασικές λοιπόν, λειτουργίες της οικογένειας σε σχέση με το παιδί είναι:

- I. Προστασία και φροντίδα του σε ότι έχει σχέση με τις βιολογικές του ανάγκες για φαγητό, νερό, στέγη, ένδυση, προστασία, ένδυση καθώς και της υγείας του (ψυχολογικής), της σωματικής του ακεραιότητας και της βελτίωσης του βιοτικού του επιπέδου διαβίωσης.
- II. Προστασία και φροντίδα για ομαλή κοινωνικοποίηση του ατόμου, καθώς και εκμάθηση κανόνων συμπεριφοράς, οι οποίοι απαιτούνται από κάθε είδους κοινωνική ομάδα, μικρή είτε μεγαλύτερη με στόχο την ένταξή τους σε αυτές. Επιπλέον συμβάλλει στην εκμάθηση κανόνων ηθικής και ηθικότητας που επιβάλλεται από κάθε κοινωνία με ένα άγραφο δίκαιο.
- III. Προστασία και φροντίδα σε ότι αφορά την καλλιέργεια του γνωστικού – μορφωτικού επιπέδου του ατόμου, δηλαδή την ενθάρρυνση για παρακολούθηση της σχολικής εκπαίδευσης από νεαρή ηλικία, καθώς και άλλων εκπαιδευτικών και παιδαγωγικών ερεθισμάτων.
- IV. Προστασία και φροντίδα για τη διαμόρφωση μιας υγιούς προσωπικότητας, δηλαδή της συναισθηματικής ισορροπίας και της ψυχικής υγείας του ατόμου μέσα στην οικογένεια και στο φιλικό και κοινωνικό του σύνολο.

Η οικογένεια, λοιπόν, πρέπει να παρέχει στο παιδί τα σωστά εφόδια για μια υγιή ζωή, όπως η κοινωνικοποίησή τους, και η ομαλή τοποθέτησή τους στην κοινωνία, η στήριξη των μελών της οικογένειας σε οποιοδήποτε πρόβλημα μπορεί να υπάρχει, όπως και σε οποιαδήποτε ανάγκη μπορεί να βρεθεί κάποιο από τα μέλη (σωματικό, ψυχολογικό, οικονομικό, κοκ), καθώς και εμπολιτισμοποίηση των παιδιών με την εκμάθηση εθίμων και ηθών της κοινωνίας στην οποία ζουν, ούτως ώστε να προσαρμόζονται πιο εύκολα σε αυτήν. Να επισημάνουμε ότι κάθε φορά που η κοινωνία αλλάζει πολιτικά, οικονομικά ή πολιτισμικά, αλλάζει και η ταυτότητα της ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ. (Χελμούτ Φ. "Κοινωνική ένταξη κι εκπαίδευση", Αθήνα 1989, σ. 103)

1.2.3 Οι λειτουργίες της οικογένειας και οι διαφοροποιήσεις τους στη σύγχρονη εποχή

Σχετικά με τις λειτουργίες της οικογένειας και τις διαφοροποιήσεις της στη σύγχρονη εποχή παρατηρούμε τα εξής: α) αναπαραγωγική λειτουργία. Πρόκειται για μία λειτουργία απαραίτητη για την εξασφάλιση της βιολογικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Η εξέλιξη της τεχνολογίας και κατ' επέκταση του διαχωρισμού μεταξύ αναπαραγωγής και σεξ επέδρασε σημαντικά στην δυναμική της σύγχρονης οικογένειας, αλλά και άλλες ευρύτερες κοινωνικές επιπτώσεις, κυρίως δημογραφικές. Επίσης ο διαφορετικός βιολογικός ρόλος των δύο φύλων στην αναπαραγωγική διαδικασία έχει αποβεί παράγοντας καθοριστικός στον προσδιορισμό των κοινωνικών τους ρόλων.

Όσον αφορά τις οικονομικές λειτουργίες σε μία παραδοσιακή αποτελούν ένα ολόκληρο πακέτο δραστηριοτήτων, όπου η κατανομή τους εξαρτάται από το φύλο. Σ' αυτή την περίπτωση η οικογένεια φαίνεται σαν μια αυτόνομη οικονομική ομάδα, μία μονάδα κατανάλωσης και παραγωγής. Επίσης οι οικονομικές λειτουργίες είναι αυτές που διαφοροποιούνται πολύ περισσότερο από οποιοδήποτε άλλες. Και αυτό γιατί στις σύγχρονες κοινωνίες η οικογένεια είναι κατά κύριο λόγο μία μονάδα κατανάλωσης και όχι μία μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης όπως στις παραδοσιακές κοινωνίες. Η αλλαγή αυτή σημαίνει και την δραματική διαφοροποίηση του ρόλου των γυναικών.

Στις εκπαιδευτικές λειτουργίες εξασφαλίζεται η πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Η κατηγορία αυτή μπορεί να διακριθεί σ' αυτές που αποβλέπουν στην απόκτηση γνώσεων που είναι απαραίτητες στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και που αναφέρονται στο κοινωνικό σύνολο και σ' εκείνες που αναφέρονται στο άτομο και σχετίζονται με την υιοθέτηση ατομικών στάσεων και συμπεριφορών. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, οι λειτουργίες της εκπαίδευσης και της κοινωνικοποίησης δεν διαχωρίζονται. Στις σύγχρονες, όμως η εκπαίδευση αποτελεί έργο συγκεκριμένων θεσμών. Παρ' όλα αυτά η κοινωνικοποίηση συνεχίζει να είναι βασική λειτουργία στις σύγχρονες κοινωνίες και συντελείται από ποικίλους κοινωνικοπολιτικούς μηχανισμούς και εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να παραμένει βασική λειτουργία της οικογένειας. Καθώς οι απίστευτα γρήγορες εξελίξεις αποτελούν μόνιμο χαρακτηριστικό της σύγχρονης μεταμοντέρνας εποχής επιβάλλοντας συνεχείς αναπροσαρμογές στάσεων και συμπεριφορών, η κοινωνικοποίηση αποτελεί μία διαδικασία που ακολουθεί τον άνθρωπο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Μολαταύτα, η εκπαιδευτική λειτουργία της οικογένειας είναι όχι μόνο μεγάλης σημασίας για τα μέλη της και το κοινωνικό σύνολο, αλλά και χαρακτηριστική των διαφοροποιήσεων που φέρνει ο εκσυγχρονισμός. Γίνεται φανερό, ότι η λειτουργία της κοινωνικοποίησης γίνεται πιο φανερή και πιο σημαντική στις σημερινές κοινωνίες και συνδυάζεται με τη διαδικασία σύγκλισης της πολιτιστικής κληρονομιάς στα νέα εύκολα μεταβαλλόμενα δεδομένα.

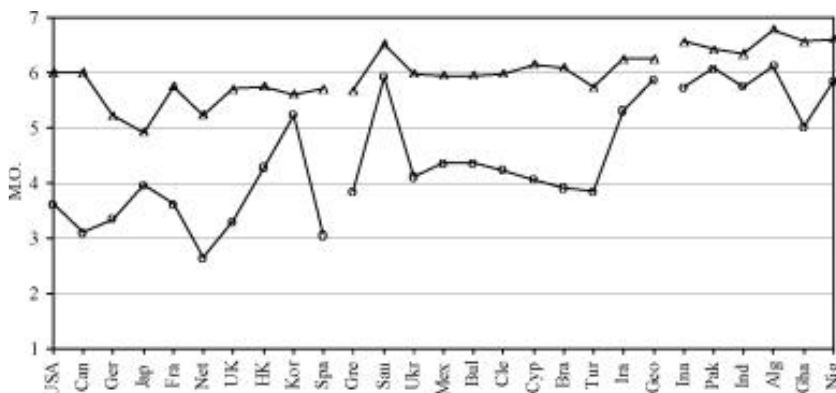
Τέλος, οι ψυχολογικές λειτουργίες αποτελούνται κυρίως από την ικανοποίηση της έμφυτης ανάγκης του ανθρώπου να αισθάνεται ασφαλής και να απολαμβάνει τη στοργή ανθρώπων γύρω του (είτε αυτό είναι το στενό του περιβάλλον είτε όχι). Στις σύγχρονες κοινωνίες όμως αποτελεί μοιραία πραγματικότητα η μεταβλητότητα των κοινωνικών σχέσεων, ως επακόλουθο της ταχύτητας των κοινωνικών μεταβολών, και η ανασφάλεια του σημερινού ανθρώπου. Ένα από τα προβλήματα της σύγχρονης οικογένειας είναι η αδυναμία της να ανταποκριθεί στις ανάγκες των μελών της για ασφάλεια και σταθερότητα, αν αναλογιστεί κανείς τη βαθιά κρίση που υφίσταται ο θεσμός. (Από τους γκασταρμπείτερ στο πνεύμα του Σένγκεν, Α.Μ. Μουσούρου, Αθήνα, 1993)

1.2.4 Ομοιότητες στη λειτουργία της οικογένειας μεταξύ των χωρών

Η μελέτη της δομής και της λειτουργίας της οικογένειας σε μία μόνον χώρα, αποκαλύπτει ενδιαφέροντα στοιχεία για την οικογένεια. Ερευνητικά δεδομένα από μία μόνο χώρα, ωστόσο, αν δεν υπάρχει κάποιο μέτρο σύγκρισης, συνήθως οδηγούν σε μονόπλευρα συμπεράσματα. Θα ήταν χρήσιμο να εξεταστούν οι ομοιότητες της ελληνικής οικογένειας με άλλες χώρες. Μερικά δημογραφικά στοιχεία που σχετίζονται με αλλαγές της οικογένειας δίνουν κάποιες πληροφορίες για την ελληνική οικογένεια συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, η Ελλάδα ανήκει στις χώρες εκείνες της Ε.Ε. με τις μικρότερες αλλαγές στην οικογένεια. Το οικονομικό-κοινωνικό επίπεδο της χώρας ήταν το σημαντικότερο οικολογικό-κοινωνικό στοιχείο που διαφοροποιεί τις χώρες σε ορισμένα στοιχεία, με ορισμένους οικογενειακούς ρόλους και με ορισμένες ψυχολογικές μεταβλητές. Οι πιο πλούσιες χώρες ήταν ΗΠΑ, Καναδάς, Βρετανία, Ολλανδία, Γερμανία, Γαλλία, Ισπανία, Ιαπωνία Κορέα και Κίνα (Χόνγκ Κόνγκ). Η

Οικογενειακές αξίες και οικονομικό επίπεδο

Ιεραρχικοί ρόλοι — Οικογενειακές σχέσεις

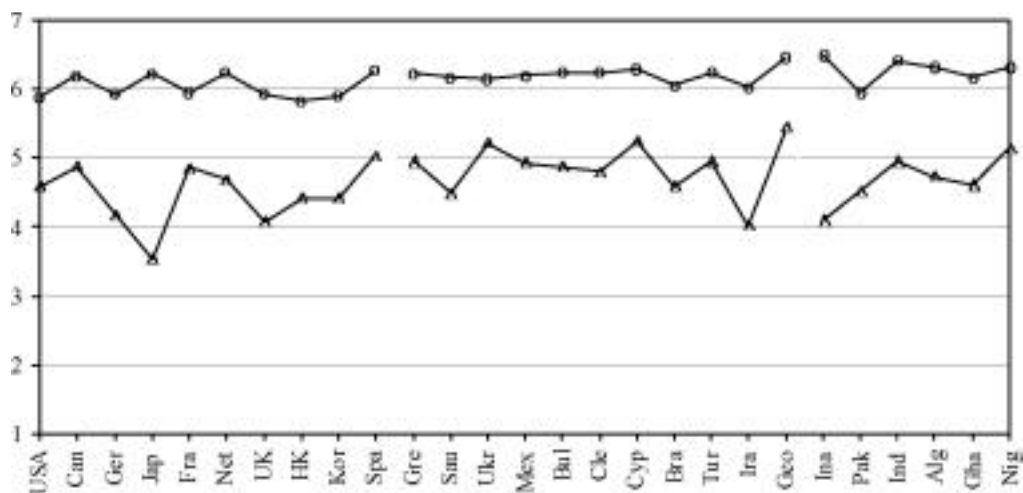

Οικογενειακές αξίες και οικονομικό επίπεδο

δεύτερη ομάδα ήταν Σαουδική Αραβία, Ελλάδα, Κύπρος, Βουλγαρία, Τουρκία, Μεξικό, Βραζιλία, Χιλή, Ουκρανία και Γεωργία. Η τρίτη ομάδα των φτωχότερων χωρών ήταν Αλγερία, Γάνα, Νιγηρία, Ιράν, Πακιστάν Ινδία και Ινδονησία.

Οι φτωχότερες χώρες, οι οποίες είναι ακόμη κυρίως αγροτικές οικονομίες, συμφωνούν πάρα πολύ με τις οικογενειακές αξίες στις οποίες ο πατέρας είναι αυταρχικός, ελέγχει την οικονομική και κοινωνική δύναμη της οικογένειας και η μητέρα απλώς φροντίζει τα παιδιά και το σπίτι και ακολουθεί τις αποφάσεις του πατέρα. Οι πλουσιότερες χώρες, με εξαίρεση την Κορέα, το Χόνγκ Κονγκ και την

Ιαπωνία, διαφωνούν πάρα πολύ με τις οικογενειακές αξίες αυτές, στις οποίες ο πατέρας είναι αυταρχικός και έχει όλοι την κοινωνική δύναμη. Οι διαφορές ανάμεσα στο οικονομικό-κοινωνικό επίπεδο των χωρών για τις αξίες Σχέσεις με συγγενείς και την οικογένεια σε σύγκριση με τις αξίες. Ιεραρχικοί ρόλοι του πατέρα και της μητέρας δεν είναι τόσο μεγάλες. Οι φτωχότερες χώρες συμφωνούν περισσότερο με τις αξίες αυτές απ' ότι οι πλουσιότερες χώρες, αλλά σε πιο μέτριο επίπεδο.

Συναισθηματικοί δεσμοί με τα μέλη της πυρηνικής και της εκτεταμένης οικογένειας και οικονομικό επίπεδο

Η συναισθηματική επαφή ανάμεσα στα μέλη της πυρηνικής οικογένειας -στον πατέρα, την μητέρα και τα παιδιά- δεν διαφέρει ουσιαστικά σε όλες αυτές τις χώρες.

Η θεωρία του εκσυγχρονισμού, όπως έχει ερμηνευθεί από ορισμένους κοινωνικούς επιστήμονες, προβλέπει ότι η οικονομική ανάπτυξη και η εκβιομηχάνιση μιας κοινωνίας έχει ως συνέπεια την απόρριψη παραδοσιακών αξιών, καθώς και την υιοθέτηση νεωτεριστικών αξιών των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών. Προβλέπει, επίσης, ότι η δυναμική της οικονομικής ανάπτυξης είναι τόσο ισχυρή, ώστε να είναι αναπόφευκτη η σύγκλιση σε ένα σύστημα νεωτεριστικών ατομικιστικών αξιών σε όλες της χώρες του κόσμου. Η έννοια της παγκοσμιοποίησης προβλέπει, επίσης, ότι η δημιουργία μιας οικουμενικής κοινής αγοράς θα οδηγήσει σε μια ενιαία οικονομική, πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική κατάσταση του ζην, όπου θα εξαλειφθούν οι παραδοσιακές προσεγγίσεις των εννοιών «κοινωνία» και «πολιτισμός», καθώς και οι παραδοσιακοί πολιτισμοί, ώστε να υπάρχει μια ομοιογένεια πολιτιστικών καταστάσεων, προς μια πλανητική διάσταση της θεώρησης των κοινωνικών και των πολιτιστικών δεδομένων. (Δομή και λειτουργία της ελληνικής οικογένειας ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της οικογένειας σε άλλες χώρες. Άρτεμις Γιώτσα.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η οικογένεια στην αρχαιότητα, η ελληνική περίπτωση. Από την αρχαιότητα ως τις αρχές του αιώνα

2.1 Ο Ρόλος της οικογένειας στην αρχαία Ελλάδα

Ο οίκος στην Κλασική περίοδο παραμένει βασική μονάδα της πόλης: όντας το σύνολο των ανθρώπων, των ζώων και των κτημάτων, είναι για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ο χώρος παραγωγής και κατανάλωσης των προϊόντων. Εξασφαλίζει τη διατήρηση της οικογένειας καθώς προστατεύει τα μέλη της, μέσα από βασικές λειτουργίες της κοινωνίας όπως η γέννηση, οι θρησκευτικές τελετές και τα συμπόσια και τέλος ο θάνατος.

Η οικογένεια, είναι πυρηνική, αποτελούνταν από τον άντρα, τη γυναίκα, τα παιδιά (μέχρι να παντρευτούν) και τους δούλους. Αυτά ήταν και τα μέλη ενός αθηναϊκού οίκου στην Κλασική περίοδο.

Οι βασικοί ρόλοι της οικογένειας κατά την αρχαιότητα ήταν:

1. Η διατήρηση του οίκου μέσα από τη γέννηση νέων μελών
2. Πρόνοια για τα ηλικιωμένα μέλη της
3. Διατήρηση των ταφικών εθίμων (δηλαδή αναλάμβαναν τη φροντίδα και τις τελετές μετά το θάνατο κάποιου εκ των μελών της).

Αντίθετα με ότι πιστεύεται μέχρι σήμερα, ο ρόλος της οικογένειας εκείνη την εποχή ήταν καθαρά βασισμένος στις ανάγκες της και οι σχέσεις των μελών καθορίζονταν αποκλειστικά από αυτές. (Bengtson H., *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος*, μτφρ. Α. Γαβρίλης, Μέλισσα, Αθήνα 1979.)

Αν και ο έρωτας δεν μπορεί να αποκλειστεί ως λόγος για τη συντέλεση ενός γάμου, η επιλογή συντρόφου γινόταν κυρίως με βάση τα προσόντα που διέθετε ο εκάστοτε υποψήφιος (οικονομική κατάσταση-κοινωνική θέση). Έτσι, συμπεραίνουμε πως ακόμη και σε περίπτωση που υπήρχε αγάπη μεταξύ των συζύγων, δεν ήταν αυτό

η βασική και κυριότερη προϋπόθεση επιλογής αυτών για γάμο. Υπάρχουν περιπτώσεις που οι άντρες-σύζυγοι επιζητούσαν το συναίσθημα της αγάπης και της τρυφερότητας στις εταίρες εκείνης της εποχής. Παρόλα αυτά, έτρεφαν μεγάλο σεβασμό απέναντι στις νόμιμες συζύγους τους και τις προστάτευαν. Από την πλευρά των γυναικών τώρα, βλέπουμε πως δε δέχονταν αδιαμαρτύρητα τις εξωσυζυγικές σχέσεις των αντρών τους, όμως δεν είχαν τη δυνατότητα να κινηθούν νομικά εναντίον τους, όπως την έχουν σήμερα.

Οι σχέσεις των μελών της μέσης ελληνικής οικογένειας ήταν κυρίως αρμονικές. Ιδιαίτερα η σχέση της μητέρας-παιδιού δεν παρουσίαζε σχεδόν ποτέ προβλήματα. Πατέρας και κόρη είχαν καλές σχέσεις αλλά ήταν συνήθως τυπικές καθώς ο λόγος του κοριτσιού δεν είχε ιδιαίτερη βαρύτητα στην οικογένεια. Αντίθετα όμως, ανάμεσα στον πατέρα και τον γιο υπήρχε αντιπαλότητα κυρίως διότι με τον ερχομό του γιου στην οικογένεια, ο πατέρας δεν είχε πλέον απόλυτη εξουσία και οι άντρες απόγονοι του μπορούσαν ανά πάσα ώρα και στιγμή να τον αμφισβητήσουν, παίρνοντας ουσιαστικά αυτοί τα ινία της οικίας. Ταυτόχρονα, το γεγονός πως τα αγόρια εκπαιδευόνταν έξω από το σπίτι τους, όπου ο πατέρας είχε την εξουσία δημιουργούσε πολλές φορές μεγάλες εντάσεις και προβλήματα καθώς ο ίδιος δεν μπορούσε να δεχθεί τις «μοντέρνες» ιδέες και απόψεις που διδάσκονταν κυρίως από σοφιστές και φιλοσόφους.

Μεταξύ των αδελφών επικρατούσε συνήθως θετικό κλίμα. Εντάσεις παρατηρούνταν στις σχέσεις των αδερφών σε περιπτώσεις κληρονομικών θεμάτων ανάμεσα στα γνήσια τέκνα μιας οικογένειας και τα υιοθετημένα παιδιά.

Την κλασική περίοδο, άνδρες θεωρούνται ανώτεροι από τις γυναίκες. Η κοινωνία της Αθήνας, είναι μια κοινωνία ανδροκρατούμενη. Αυτό χαρακτηρίζει γενικότερα την Αρχαιότητα. Σε μια εποχή που οι πολεμικές συρράξεις ήταν καθημερινότητα, οι στρατιώτες είχαν εξέχουσα θέση στην κοινωνία. Έτσι, ήταν αυτοί που καθόριζαν τις εξελίξεις στην πόλη και έπαιρναν τα πολιτικά δικαιώματα. Οι δούλοι ήταν αναγκαίοι καθώς οι πολίτες απασχολούνταν με τα κοινά λόγω της άμεσης άσκησης της δημοκρατίας και δεν υπήρχε χρόνος για αγροτικές εργασίες. Το αν οι αγροτικές εργασίες γίνονταν αποκλειστικά από δούλους, εξαρτιόταν από την οικονομική κατάσταση του κάθε πολίτη. Οι άνδρες των εύπορων οικογενειών είχαν τη δυνατότητα να παίρνουν μέρος σε όλες τις πολιτικές εκδηλώσεις.

Αγαπημένη ενασχόληση των αντρών ήταν τα περίφημα συμπόσια, δηλαδή οι συγκεντρώσεις σε κάποιο σπίτι, όπου έτρωγαν, έπιναν, διασκεδάζαν και συζητούσαν για διάφορα θέματα. Δεδομένου ότι τα συμπόσια απαιτούσαν πολλά έξοδα, διοργανώνονταν μόνον από εύπορους κατοίκους της πόλης. Για τους μέτοικους τα συμπόσια ήταν σημαντικά καθώς αποτελούσαν μια από τις δυνατότητες συμμετοχής τους στην κοινωνική ζωή της πόλης.

Οι λιγότερο εύποροι άντρες ασχολούνταν βεβαίως και με τις εργασίες στα χωράφια καθώς δεν είχαν την άνεση να «αγοράσουν» περισσότερους δούλους. Ο ελεύθερος χρόνος γι' αυτούς ήταν πολυτέλεια, δεδομένου ότι η συμμετοχή στα διάφορα όργανα της πόλης ήταν υποχρεωτική. Λόγω αυτού, ότι ο ενήλικας άντρας ήταν στο σπίτι ελάχιστες ώρες και ο ρόλος του σ' αυτό ήταν περιορισμένος, οπότε την ευθύνη των πρακτικών ζητημάτων είχαν οι γυναίκες των οίκων. Σε αυτό το περιβάλλον, η θέση της γυναίκας, παρουσιάζεται υποβαθμισμένη καθώς η ίδια είχε το δικαίωμα να πάρει μέρος σε πολιτικές εκδηλώσεις αλλά ούτε πολιτικά δικαιώματα είχαν.

Η πολιτική οργάνωση της αρχαίας Ελλάδας, πριν και μετά τη δημιουργία της πόλης-κράτους, λοιπόν περιόριζε τη γυναίκα στην άσκηση οικογενειακών ρόλων με κύριες ασχολίες την καθαριότητα και το μαγείρεμα, καθώς και την ανατροφή των παιδιών και της παρείχε ελάχιστες ευκαιρίες συμμετοχής στη δημόσια ζωή. Η γυναίκα-σύζυγος ενός άνδρα με πλήρη πολιτικά δικαιώματα, ήταν κλεισμένη τις περισσότερες μέρες του χρόνου μέσα στο σπίτι. Ο περιορισμός αυτός δεν ήταν μόνιμος, όταν στην πόλη γίνονταν γιορτές και θρησκευτικές τελετές, ή όταν η οικογένεια συμμετείχε στις συνηθισμένες κοινωνικές εκδηλώσεις. Η γυναίκα ήταν παρούσα και δεν αποκλείστηκε ποτέ από τη θρησκευτική ζωή της πόλης.

Ο περιορισμός της γυναίκας στο σπίτι αφορούσε, κυρίως, εκείνες των πιο εύπορων οικογενειών. Στις λιγότερο εύπορες οικογένειες, οι οποίες δεν μπορούσαν να έχουν και να συντηρούν τόσους πολλούς δούλους, οι γυναίκες αναλάμβαναν και άλλες εργασίες που αφορούσαν τον οίκο, μεταξύ των οποίων και την πώληση στην αγορά των προϊόντων που παρήγαγε η ίδια η οικογένεια. Έτσι, ενώ ο κύριος χώρος της γυναίκας ήταν το εσωτερικό του σπιτιού, πολλές γυναίκες φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων αναγκάζονταν να έχουν και εξωτερικές δραστηριότητες. Η παρουσία, λοιπόν, των γυναικών στην αγορά, αλλά και η ύπαρξη εταίρων δείχνει ότι

η έξοδος τους από το σπίτι δεν ήταν κάτι το απαγορευμένο, αλλά κάτι που δε συνηθιζόταν, και που κυρίως δεν άρμοζε γυναίκες ευγενών οίκων. Με άλλα λόγια αποτελούσε στοιχείο κοινωνικής διαφοροποίησης.

Οι αυστηροί κανόνες συμπεριφοράς της γυναίκας ήταν βασισμένοι στην ιδεολογία της πόλης-κράτους και της κοινωνικής οργάνωσης που στηρίζεται στην εργασία των δούλων και των φτωχότερων κοινωνικά και οικονομικά ατόμων, που δεν αναγνωρίζονται ως πολίτες με πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Για να εξασφαλίζεται η νόμιμη διαδοχή των αρσενικών στην οικογένεια, η διαδοχή που παρείχε οικονομικά, αλλά και πολιτικά προνόμια, έπρεπε να διασφαλίζεται η πατρότητα των απογόνων. Οι περιορισμοί στη ζωή των γυναικών, ο εγκλεισμός τους στο σπίτι και ο αποκλεισμός τους από την κοινωνική ζωή, είχαν κυρίως στην προληπτική άσκηση ενός αυστηρού κοινωνικού ελέγχου που διασφάλιζε την περιφρούρηση αυτού που σήμερα θα λέγαμε «συζυγική πίστη».

Στις περισσότερες ελληνικές πόλεις, υπάρχει ένα διαμορφωμένο νομικό καθεστώς, που επιβεβαιώνει την εξάρτηση της γυναίκας από κάποιον κύριο. Μέχρι την ημέρα του γάμου της κύριός της γυναίκας είναι ο πατέρας της και μετά απ' αυτόν ο σύζυγός της. Αν ο πατέρας της πέθαινε πριν αυτή παντρευτεί, τότε τη θέση του έπαιρνε ο κληρονόμος του δηλαδή ο πρωτότοκος γιος του από τη νόμιμη σύζυγο. Αν ο σύζυγός της πέθαινε και είχαν παιδιά μόνο σε αυτή την περίπτωση μπορούσε να παραμείνει στην οικογένεια του συζύγου της, οπότε κύριός της γινόταν ο νόμιμος κληρονόμος του δηλαδή ο πρωτότοκος γιος της. Αν δεν υπήρχε κληρονόμος επέστρεφε στην πατρική οικογένεια και είχε ως κύριο τον πατέρα της ή τον αδερφό της. Αν ο κύριος μιας γυναίκας επρόκειτο να ταξιδέψει και να λείψει για μεγάλο χρονικό διάστημα από την πόλη, μπορούσε να διορίσει άλλον ως κύριο της συζύγου του για το διάστημα της απουσίας του. Στην Αθήνα μια γυναίκα φαίνεται ότι δεν μπορούσε να είναι ποτέ ανεξάρτητη, δηλαδή χωρίς κανένα κύριο. Μόνο μια γυναίκα-μέτοικος που δεν είχε συγγενείς στην Αθήνα μπορούσε να είναι κύριος του εαυτού της, ήταν όμως υποχρεωμένη να έχει έναν προστάτη, όπως και κάθε μέτοικος, που θα την αντιπροσώπευε στις νομικές υποθέσεις της. (Wilcken U., Αρχαία ελληνική ιστορία, μτφρ. Ι. Τουλουμάκος, Παπαζήσης, Αθήνα 1976.)

Στην Αθήνα των κλασικών χρόνων αλλά και στις περισσότερες ελληνικές πόλεις, αγόρια και κορίτσια μεγάλωναν με τους ίδιους όρους μέσα στην οικογένεια,

μέχρι την ηλικία των επτά χρόνων. Μετά όμως από τα επτά τους χρόνια η εκπαίδευση των αγοριών συνεχίζονταν συστηματικά, την αγωγή των κοριτσιών αναλάμβαναν οι μητέρες τους, μέσα στο σπίτι. Εκτός από τη στοιχειώδη ανάγνωση και γραφή, τα κορίτσια μάθαιναν να υφαίνουν, να πλένουν, να κεντούν, να μαγειρεύουν και να διευθύνουν το νοικοκυριό με αυστηρότητα απέναντι στις δούλες δηλαδή περιορίζονταν στις οικιακές εργασίες από πολύ νωρίς. Ένα τέτοιο σύστημα αγωγής των κοριτσιών αποσκοπούσε στην προετοιμασία τους για τα καθήκοντα της συζύγου-οικονόμου του σπιτιού, που επρόκειτο να αναλάβουν αργότερα. Σε ελάχιστες περιοχές της Ελλάδας όμως, και κυρίως στη Σπάρτη, η εκπαίδευση των κοριτσιών δεν διέφερε απ' αυτή των αγοριών. Οι νεαρές Σπαρτιάτισσες γυμνάζονταν μαζί με τα αγόρια, και μάλιστα τα συναγωνίζονταν στο ακόντιο και στο δίσκο, και εμφανίζονταν γυμνές, όπως κι αυτά, στις θρησκευτικές τελετές. Σύμφωνα με τη νομοθεσία του Λυκούργου η ενασχόληση με τις δουλειές του σπιτιού δεν έπρεπε να είναι έργο των γυναικών της Σπάρτης, αφού και οι δούλοι μπορούν να τις κάνουν πράγμα που τους έδινε το δικαίωμα να είναι κύριοι του εαυτού τους. Το σπουδαιότερο έργο για τις Σπαρτιάτισσες ήταν τα παιδιά (και κυρίως οι διάδοχοι) να είναι γερά, και γι' αυτό η σωματική άσκηση ήταν απαραίτητη για της γυναίκες της πόλης.

Σε αντίθεση με τις γυναίκες στην ομηρική που εποχή είχαν κάποιες ελευθερίες, μέχρι και το σημείο να παίρνουν το λόγο δημόσια, στην Ελλάδα της κλασικής περιόδου τα δικαιώματα των γυναικών είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Οι παντρεμένες γυναίκες έπρεπε να παραμένουν στο σπίτι, σε ένα ειδικά διαμορφωμένο χώρο για αυτές που ονομάζονταν γυναικωνίτης. Παρόλο που οι διαφορές ανάμεσα στις πόλεις-κράτη είχαν μικρές διαφορές μεταξύ τους είτε στις αστικές και τις αγροτικές περιοχές, είτε στα ανώτερα και κατώτερα στρώματα, το γεγονός ότι οι γυναίκες παρέμεναν στο περιθώριο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής είναι αναμφισβήτητο. Ήταν προορισμένες να εξασφαλίζουν μόνο την αναπαραγωγή και την απόκτηση διαδόχου, χωρίς να τους αναγνωρίζεται κανένα ουσιαστικό δικαίωμα στη ζωή της πόλης. Στην περίπτωση που υπήρχαν δούλες στο σπίτι, η γυναίκα αναλάμβανε να τις καθοδηγεί και να τις ελέγχει. Στις αγροτικές περιοχές οι γυναίκες βοηθούν κατά κανόνα το σύζυγό τους στην καλλιέργεια της γης.

Στο βασικό καθήκον της διαχείρισης του σπιτιού, με το οποίο ασχολούνταν καθημερινά η γυναίκα-σύζυγος, οι δούλες εάν υπήρχαν τη βοηθούσαν αδιαμαρτύρητα εκτελώντας συγκεκριμένες εργασίες. Ιδιαίτερα καθήκοντα μέσα στο σπίτι ασκούσε η

οικονόμος, που συνήθως ήταν μεγαλύτερης ηλικίας και έμπιστη δούλη, ενώ σε περιπτώσεις όπως μια εγκυμοσύνη, στο σπίτι φιλοξενούνταν και η μαία. Οι παλλακίδες ήταν συνήθως δούλες με τις οποίες ο σύζυγος ικανοποιούσε τις ερωτικές του επιθυμίες και από τις οποίες απαιτούσε την ίδια συζυγική πίστη που απαιτούσε και από τη νόμιμη σύζυγό του. Τα παιδιά που προέρχονταν απ' αυτές τις σχέσεις δεν μπορούσαν να αναγνωρισθούν ως νόμιμα, με πλήρη πολιτικά δικαιώματα, ωστόσο όμως είχαν κάποια δικαιώματα στην πατρική κληρονομιά. Αυτή η περίπτωση οικογενειακής ζωής, όπου ζουν κάτω από την ίδια στέγη οι παλλακίδες και η νόμιμη σύζυγος, γινόταν αποδεκτή από τις γυναίκες χωρίς ουσιαστικές αντιδράσεις, ως απόλυτα φυσική.

Σ' όλες τις ελληνικές πόλεις, κάθε πολίτης είχε δικαίωμα να έχει μία μόνο σύζυγο. Παρόλο που για τον άνδρα οι εξωσυζυγικές σχέσεις θεωρούνταν νόμιμες, η μονογαμία αποτελούσε θεμελιώδη αρχή για το θεσμό του γάμου και τη δημιουργία οικογένειας. Για τους άνδρες κατάλληλη ηλικία για γάμο θεωρούνταν τα 24-30 χρόνια, ενώ για τις γυναίκες τα 12-16. Στην Αθήνα, σύμφωνα με νόμο του Περικλή (451 π.Χ.), απαγορευόταν ο γάμος μεταξύ ενός Αθηναίου πολίτη με μια γυναίκα που δεν καταγόταν από αθηναϊκή οικογένεια. Η παράβαση του νόμου αυτού είχε ως συνέπεια να μην αναγνωρίζονται ως πολίτες τα παιδιά που προέρχονταν έναν τέτοιο γάμο και αποκλείονταν από την πολιτική ζωή της Αθήνας. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, παρόμοιες ρυθμίσεις ίσχυαν και στις άλλες πόλεις της Ελλάδας.

Ο πιο κατάλληλος τρόπος της ανατροφής των κοριτσιών στην Αθήνα αλλά και σε πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδας ήταν η απουσία κάθε επαφής με το άλλο φύλο μέχρι την ημέρα που θα παντρεύονταν. Έτσι, ο κανόνας για την επιλογή της νύφης ήταν το συνοικέσιο. Η απόφαση για την τελική επιλογή της νύφης ανήκε αποκλειστικά στον πατέρα του γαμπρού, που αναλάμβανε να συναντηθεί με τον πατέρα της νύφης για να συμφωνηθεί ενώπιον μαρτύρων ο γάμος, χωρίς να είναι απαραίτητη η παρουσία των άμεσα ενδιαφερομένων. Η συμφωνία αυτή, παρόλο που ήταν προφορική, θεωρούνταν ως μια σημαντική νομική πράξη, και αποτελούσε βασική προϋπόθεση για τη σύναψη του γάμου.

Το πιο βασικό αντικείμενο συζήτησης μεταξύ των οικογενειών στο πλαίσιο της εγγύης ήταν η προίκα, που ήταν το κύριο γνώρισμα ενός νόμιμου γάμου. Ο πατέρας της νύφης ήταν υποχρεωμένος να δώσει στην κόρη του τουλάχιστον το 1/10

της περιουσίας του ως προίκα, συνήθως σε χρήμα, οικιακά σκεύη, ρούχα, έπιπλα και κοσμήματα. Η ακίνητη περιουσία προοριζόταν για τα αγόρια της οικογένειας. Η προίκα όμως, δεν αποτελούσε ιδιοκτησία του γαμπρού μετά το γάμο. Αντίθετα, σε περίπτωση διαζυγίου με τη σύζυγό του, ήταν υποχρεωμένος να την επιστρέψει στην οικογένειά της. Έτσι, η προίκα λειτουργούσε και ως μέσο αποτροπής του διαζυγίου. Αντίθετα στη Σπάρτη, σε περίπτωση διαζυγίου ή χηρείας, η προίκα δεν επιστρεφόταν στην οικογένεια της νύφης, αλλά παρέμενε στην ίδια καθώς εκείνη είχε περισσότερα δικαιώματα από τη γυναίκα στην Αθήνα.

Την οικογένεια της κλασικής περιόδου συμπλήρωναν τα παιδιά. Επτά ημέρες μετά τη γέννηση ενός παιδιού, γινόταν η επίσημη αποδοχή του, μέσα από συγκεκριμένη τελετουργία, κατά την οποία ο πατέρας το έφερε γύρω από την εστία του σπιτιού. Τη δέκατη ημέρα δινόταν και το όνομά του. Στην ηλικία των 16 χρόνων, κατά τη γιορτή των Απατουρίων, το παιδί εγγραφόταν στη φατρία του πατέρα του, στη συγκέντρωση της οποίας ο πατέρας έδινε, μεταξύ άλλων, όρκο -μετά το νόμο, που θέσπισε ο Περικλής το 451 π.Χ.- ότι η σύζυγός του ήταν γεννημένη στην Αθήνα και ο γιος του νόμιμος γόνος από έγκυρο γάμο. Μετά την ψηφοφορία των μελών και την αποδοχή του παιδιού, ακολουθούσε η εγγραφή στον κατάλογο. Το αγόρι, όταν έκλεινε τα 18 του χρόνια, γραφόταν στο δήμο, ο πατέρας του ορκιζόταν, οι δημότες ψήφιζαν και, μετά από την αποδοχή, γινόταν η εγγραφή του στο μητρώο του δήμου. Με αυτό τον τρόπο κατοχυρώνονταν η γνησιότητα του ως Αθηναίου, βασική προϋπόθεση για την ιδιότητα περίπτωση έλλειψης άρρενος απογόνου υπήρχε η δυνατότητα της υιοθεσίας. Παρ' όλο που ο νόμος δεν το επέβαλλε, εν τούτοις προτιμούνταν άτομα από το συγγενικό περιβάλλον και κατά κανόνα ενήλικα, ώστε να έχουν τη δυνατότητα άμεσης ανάληψης της οικογενειακής περιουσίας. Στην περίπτωση της υιοθεσίας ακολουθούσαν, επίσης, την ίδια διαδικασία: εισαγωγή στη φατρία του θετού πατέρα και εγγραφή στο μητρώο του. Η πόλις της κλασικής Αθήνας δεν αναμειγνυόταν στην ανατροφή των παιδιών, η οποία ήταν αποκλειστικό θέμα της οικογένειας. Έτσι, μέχρι την ηλικία των 7 περίπου χρόνων, την ανατροφή των παιδιών αναλάμβαναν οι μητέρες ή οι τροφοί στις εύπορες οικογένειες. (Flaceliere R., Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, μτφρ. Γ. Βανδώρος, Παπαδήμας, Αθήνα 1985.)

2.2 Η Ελληνική οικογένεια στα χρόνια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Η ρωμαϊκή περίοδος στην Ελλάδα (146πχ-330μχ) αρχίζει με την καταστροφή της Κορίνθου από τους Ρωμαίους το 146 π.χ. και λήγει το 330 μΧ με τη μεταφορά της πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη. Όπως είναι φυσικό ο τρόπος της ρωμαϊκής σκέψης και κουλτούρας επηρέασαν την κοινωνικοπολιτική γεωγραφία της Ελλάδας και κατ' επέκταση το θεσμό της οικογένειας.

Η οικογένεια αποτελούσε το βασικό κοινωνικό κορμό της ρωμαϊκής κοινωνίας καθώς η περιουσία και η κοινωνική θέση μεταφέρονταν στα μέλη της μέσω αυτής. Το ρωμαϊκό ιδιωτικό δίκαιο παρέχει πληροφορίες για τη ρωμαϊκή οικογένεια όπου κυρίαρχος της ομάδας ήταν ο πατέρας ο οποίος ονομαζόταν Paterfamilias. Οι αρμοδιότητες του ήταν να εξουσιάζει τα μέλη της, να επιβάλλει τιμωρίες και να είναι ο κύριος του οίκου. Κύριο γνώρισμα της δύναμης του ήταν ο αυταρχισμός και είχε το δικαίωμα ζωής και θανάτου στα παιδιά του. Η οικογενειακή περιουσία βρισκόταν εξ' ολοκλήρου στην κατοχή του πατέρα και μπορούσε αυτή να διατεθεί μετά το θάνατο του σύμφωνα με τη κρίση του.

Όπως και στη Ελληνική οικογένεια έτσι και στη ρωμαϊκή ,η σύζυγος είχε την επιμέλεια του σπιτιού και των τέκνων. Σε αντιδιαστολή όμως με την Ελλάδα στη ρώμη η δράση της γυναίκας δεν περιοριζόταν μόνο στο χώρο του σπιτιού, αλλά οι

γυναίκες μπορούσαν να συμμετάσχουν στο δημόσιο και θρησκευτικό βίο. Αυτή η ρωμαϊκή αντίληψη είχε ως συνέπεια την αναβάθμιση του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας στον ελλαδικό χώρο ,κυρίως στην περιοχή της Μακεδονίας με βασικό πυλώνα της τη Βέροια.

Η ανατροφή των παιδιών και κυρίως αυτών που προερχόταν από τις υψηλές κοινωνικές τάξεις, ανατίθετο σε δούλους στοιχείο που θυμίζει τους αντίστοιχους Έλληνες τροφούς και παιδαγωγούς. Ο προσδιορισμός της σχέσης μεταξύ μητέρας και παιδιών κατά τη ρωμαϊκή περίοδο είναι αδύνατος καθώς δεν υπάρχουν πληροφορίες. Πάντως σε περίπτωση διαζυγίου το ρωμαϊκό δίκαιο έδινε την επιμέλεια των τέκνων στον πατέρα. Σε αντίθεση όμως με τους ρωμαίους ,οι οποίοι έδειχναν μια ατομιστική αντίληψη και κατ' επέκταση έλλειψη ενδιαφέροντος για την ευδαιμονία της οικογένειας και για την διαδοχή της, οι Έλληνες της ρωμαϊκής περιόδου, δεν συμερίζονταν τις παραπάνω απόψεις και συγκεκριμένα η διαδοχή ήταν ένα θέμα που τους απασχολούσε έντονα, κάτι που ίσχυε και τα χρόνια πριν της κατάκτησης του Ελληνικού χώρου από τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Είναι εμφανές λοιπόν ότι η δομή της Ελληνικής οικογένειας κατά τη ρωμαϊκή περίοδο δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με το θεσμό κατά την περίοδο της αρχαίας Ελλάδας με τη μόνη ίσως διαφορά τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας της οποίας αναβαθμίστηκε ο κοινωνικός της ρόλος.^{(Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία οικονομία κοινωνία και πολιτισμός: Garnsey Peter Saller Richard. κεφάλαιο 7).}

2.3 Η Ελληνική οικογένεια στα χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Η Βυζαντινή περίοδος ξεκινά το 330 μΧ με τη μεταφορά της πρωτεύουσας του ρωμαϊκού κράτους στην Κωνσταντινούπολη και τελειώνει με την άλωση της το 1453. Βασικοί πυλώνες της βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν ο Ελληνικός πολιτισμός, η ελληνική γλώσσα και ο χριστιανισμός. Φυσικό είναι λοιπόν η βυζαντινή οικογένεια να έχει επηρεαστεί από αυτούς και κυρίως από τον τελευταίο παράγοντα.

2.3.1 Η εικόνα της βυζαντινής οικογένειας

Σε αντίθεση με τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία όπου η οικογένεια νοείται ως μια κοινωνική ομάδα ενωμένη μέσω του νόμου και της απόφασης μιας γυναίκας και ενός άνδρα, στην Βυζαντινή αυτοκρατορία, εισάγεται μέσω της βυζαντινής νομοθεσίας μια καινούργια θεώρηση του θεσμού. Το σημαντικότερο στοιχείο της βυζαντινής οικογένειας ήταν η θρησκευτική επισημότητα του μυστηρίου του γάμου. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος απέρριπτε «την πομπήν την σατανικήν» του γάμου των ειδωλολατρών και θεωρούσε την στεφάνωση ως «σύμβολο της νίκης».

Η οικογένεια στο βυζάντιο θεωρούνταν ως ανεξάρτητη κοινωνική ομάδα θεωρητικά, και ενίοτε πρακτικά, αποκλεισμένη από τον υπόλοιπο κόσμο. Οποιοσδήποτε δεν είχε συγγενικές ή φιλικές σχέσεις αποκλείονταν από τον οικογενειακό κύκλο, καθώς υπήρχε φόβος να διαταράξει την οικογενειακή γαλήνη ξελογιαζοντας τις γυναίκες ή μαθαίνοντας οικογενειακά μυστικά. Όπως φαίνεται δινόταν μεγάλη σημασία στο θεσμό της οικογένειας αφού καθιερώθηκε και η μνηστεία νομικά, η οποία θεωρούνταν ως συμβόλαιο. Σύμφωνα με τον Hunger, η αλλαγή της εικόνας της βυζαντινής οικογένειας ήταν απόρροια της επίδρασης του χριστιανισμού. Αυτό φαίνεται κι από το γεγονός ότι οι Πατέρες της εκκλησίας ασχολήθηκαν επισταμένως με τους ηθικούς κανόνες οι οποίοι θεωρούνταν στυλοβάτες της χριστιανικής οικογένειας.

Όπως και στους υπόλοιπους πολιτισμούς έτσι και στο βυζαντινό η φύση της οικογένειας ήταν πατριαρχική. Ο ρόλος του άνδρα ήταν ο σημαντικότερος καθώς θεωρούνταν ο αρχηγός της ομάδας. Μια καλή σύζυγος χαρακτηριζόταν ως καλή τύχη. Οι σύζυγοι όφειλαν να είναι πιστοί ο ένας στον άλλον και σε περίπτωση χηρείας θα έπρεπε να αποφεύγουν το δεύτερο γάμο σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση. Νομικά ,όμως σε σχέση με τις εξωσυζυγικές σχέσεις η κατάσταση παρέμενε αδιευκρίνιστη. Μετά τον 6^ο αιώνα υπήρξε σειρά νόμων ως προς την αναγνώριση των νόθων παιδιών, οι οποίοι έπαυσαν να ισχύουν οριστικά τον 9^ο αιώνα. Σύμφωνα με μελετητές ,αυτή η θεώρηση περί νόθων παιδιών συνδέεται με τις αρχές τις χριστιανικής θρησκείας.

2.3.2 Η θέση των μελών μέσα στην οικογένεια

Η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια ήταν κατώτερη από αυτήν του άντρα. Η γέννηση ενός κοριτσιού αντιμετωπιζόταν αρνητικά, καθώς η οικογένεια ήταν υποχρεωμένη να το προικίσει. Στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο, παρατηρούνται συχνές περιπτώσεις εγκατάλειψης και εκμετάλλευσης κοριτσιών και για την αντιμετώπιση τους θεσπίστηκαν ανάλογοι νόμοι. Τα ανύπαντρα κορίτσια απαγορεύεται να έχουν οποιαδήποτε επαφή ακόμα και οπτική με άντρες που δεν ανήκουν στο συγγενικό περιβάλλον. Αυτός ο περιορισμός φαίνεται από κείμενα της εποχής. Συγκεκριμένα η Άννα Κομνηνή αναφέρει ότι οι γυναίκες, όταν βρισκόταν εκτός σπιτιού όφειλαν να καλύψουν το πρόσωπο τους. Ο ρόλος της μητέρας ολοκλήρωνε την προσωπικότητα της γυναίκας. Η ανατροφή των παιδιών καθώς επίσης ο συντονισμός και η οργάνωση του σπιτιού ήταν ευθύνη της γυναίκας, έτσι η εικόνα της «αγίας νοικοκυράς» αντικατέστησε τον τρόπο που έβλεπαν τη γυναίκα κατά την περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Ο άντρας ήταν κυρίαρχος και αρχηγός της οικογενειακής ομάδας. Το μέλλον των παιδιών και η λήψη των σημαντικών αποφάσεων που αφορούσαν τον οίκο του ήταν οι βασικές αρμοδιότητες του. Λόγο της έντονης ενασχόλησης του με τα κοινά και με την πολιτική, ο πατέρας έλειπε αρκετά συχνά από το σπίτι. Πάρα ταύτα, ο λόγος του ήταν υποχρέωση και νόμος, και τα μέλη της οικογένειας όφειλαν να τον υπακούν.

Σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση και την εκκλησία ο άντρας και η γυναίκα ήταν ίσοι για το σχηματισμό της οικογένειας η γυναίκα καταξιώνόταν μέσω της μητρότητας. Ο Λέοντας Γ΄ ο Ίσαυρος θέσπισε νόμους βάση των οποίων μειώνεται η παντοδυναμία και κυριαρχία του πατέρα. Οι Μακεδόνες βυζαντινοί αυτοκράτορες επανέφεραν την κυριαρχία του πατρός στη οικογένεια και η γυναίκα θεωρούνταν αρχηγός της οικογένειας μόνο σε περίπτωση χηρείας. Μέσω του γάμου η γυναίκα γινόταν κάτοχος μια περιουσίας, συγκεκριμένα της προίκας που της κληροδοτούνταν. Ο σύζυγος της αν και διαχειριστής της προίκας δεν είχε το δικαίωμα να την σπαταλήσει. Σε περίπτωση μη σωστής διαχείρισης της η σύζυγος είχε το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη. Γι' αυτό με το θάνατο της γυναίκας η προίκα της κληροδοτούνταν στα παιδιά της επειδή ο βασικός λόγος της προίκας ήταν η συντήρηση των τέκνων.

Τα παιδιά θεωρούνταν ολοκλήρωση της οικογένειας και μέσω αυτών όπως έχει προαναφερθεί η γυναίκα καταξιωνόταν κοινωνικά. Η ανατροφή τους ήταν ένα πολύ σοβαρό θέμα και γινόταν από τη μητέρα τους. Μόρφωση λάμβαναν τα αγόρια ενώ τα κορίτσια διδασκόταν πως θα γίνουν σωστές νοικοκυρές και μητέρες. Ο σεβασμός προς τον πατέρα θα έπρεπε να είναι αποτέλεσμα σωστής και βασισμένης στη χριστιανική πίστη ανατροφή και όχι τιμωρίας και ξυλοδαρμού. Τα κορίτσια θεωρούνταν ώριμα για τη δημιουργία οικογένειας στην ηλικία των 13 με 16 χρόνων ενώ αντίστοιχα τα αγόρια σε ηλικία 15 με 25. Ο πιο πιθανός λόγος για τη μικρή ηλικία σύναψης γάμων θεωρείται το χαμηλό προσδόκιμο ζωής κατά την εποχή αυτή.

2.3.3 Απιστία και Διαζύγιο

Η απιστία αντιμετωπιζόταν διαφορετικά στους άνδρες και τις γυναίκες. Η γυναίκα η οποία χαρακτηριζόταν μοιχαλίδα μπορούσε να θανατωθεί από το σύζυγο της. Την περίοδο της βασιλείας του Λέοντος Σοφού, η ποινή μετατράπηκε σε κόψιμο της μύτης και διαπόμπευση της γυναίκας. Αυτή η ποινή δεν ίσχυε για τους άνδρες μοιχούς ο οποίος χαρακτηριζόταν μοιχός μόνο στην περίπτωση σύναψης σχέσης με παντρεμένη γυναίκα. Συγκεκριμένα ήταν υπόλογος στο σύζυγο της γυναίκας με την οποία διατηρούσε εξωσυζυγική σχέση και όχι στη σύζυγο του.

Το διαζύγιο δεν ήταν σύνηθες στο βυζάντιο καθώς αντίκειται στη χριστιανική πίστη. Φυσικά υπήρχε νομοθεσία η οποία καθόριζε το συναινετικό διαζύγιο ,η πίεση όμως της εκκλησίας είχε ως αποτέλεσμα ο Ιουστινιανός να απαγορέψει την έκδοση του. Οι μακεδόνες αυτοκράτορες έθεσαν ξανά σε ισχύ το συναινετικό διαζύγιο με τον πρόχειρο νόμο και τα βασιλικά, με την προϋπόθεση όμως οι πρώην σύζυγοι να ακολουθούσουν τον μοναστικό βίο.

Οι λόγοι έκδοσης διαζυγίου ήταν διαφορετικοί για τον άντρα και τη γυναίκα. Οι λόγοι οι οποίοι έδιναν δικαίωμα στη γυναίκα για διαζύγιο ήταν :

1. Η μοιχεία. Βέβαια σε αυτό το θέμα η γυναίκα μειονεκτούσε ,καθώς η εξωσυζυγική σχέση του άντρα με άγαμη, διαζευγμένη ή χήρα γυναίκα θεωρούνταν πορνεία και όχι μοιχεία.
2. Η κατηγορία για μοιχεία χωρίς απόδειξη.
3. Η μη εκτέλεση των συζυγικών καθηκόντων για 3 χρόνια.

4. Η παραφροσύνη

Οι λογού διαζυγίου για τον άντρα ήταν:

1. Κατηγορία για πορνεία.
2. Επιβουλή της ζωής του.
3. Αν η σύζυγος έπασχε από λέπρα. (Βακαλούδη Αναστασία καλλιστεία και γάμος στο Βυζάντιο).

2.4 Ο θεσμός της οικογένειας κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας

Από τον Μάιο του 1453 ,η Ελλάδα βρίσκεται υπό οθωμανική κατοχή για περίπου 400 χρόνια. Όπως είναι φυσικό ο θεσμός της οικογενείας έπρεπε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες.

Η δομή της οικογένειας αυτής της περιόδου δεν άλλαξε μιας και αρχηγός της ήταν και πάλι ο πατέρας. Ο ρόλος της μητέρας παρέμεινε ο ίδιος με αυτών των προηγούμενων περιόδων, όπως και η φροντίδα των τέκνων και του σπιτιού. Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου είναι το γεγονός της πολύτεκνης οικογένειας, η οποία είχε πολλές προκλήσεις να αντιμετωπίσει. Η πολύτεκνη οικογένεια καλούνταν να πληρώσει αυξημένο κεφαλικό φόρο (χαράτσι)ο οποίος επιβάλλονταν στα αγόρια τα οποία θεωρούνταν ικανά για εργασία. Αυτός ο κεφαλικός φόρος είχε ως αποτέλεσμα οι φτωχές οικογένειες να παραχωρούν μερικές φορές κι ενίοτε να πωλούν ένα παιδί τους για να πληρωθεί. Επίσης υπήρχε πληρωμή χρηματικού ποσού στους τούρκους ούτος ώστε να δοθεί άδεια αρραβώνα η γάμου σε Ελληνικές οικογένειες. Δυο βασικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η οικογένεια της τουρκοκρατίας και κυρίως τα μικρότερα μέλη της ήταν το παιδομάζωμα για τα αγόρια και η αρπαγή όμορφων κοριτσιών τα οποία οδηγούνταν στα χαρέμια των πασάδων της εκάστοτε περιοχής.

Εξαιτίας αυτών των δυσμενών συνθηκών και αργότερα κατά την περίοδο της ελληνικής επανάστασης οι γονείς δεν μπορούσαν να συμβάλουν ενεργά και με ζήλο στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών καθώς βασικό τους μέλημα ήταν η επίλυση των προαναφερθέντων προβλημάτων (φόροι και αρπαγές).θα μπορούσε λοιπόν να ειπωθεί ότι το γονικό ρόλο της ανατροφής των τέκνων τον είχε αναλάβει σε κάποιο βαθμό η εκκλησία μέσω των κρυφών σχολειών.(ο ρόλος της οικογένειας στη ανάπτυξη του παιδιού Παρούσας Δ,Κ (1998) κεφ.6 ιστορική αναδρομή.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο θεσμός της οικογένειας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία μετά το 1950

Εισαγωγικές προσεγγίσεις

Η οικογένεια φαινομενικά φαίνεται ως μια ομάδα η οποία δρα ανεξάρτητα. Στην ουσία όμως είναι μια ομάδα η οποία δρα κοινωνικά, διότι επηρεάζει τους εξωτερικούς παράγοντες μιας κοινωνίας και αντίστοιχα επηρεάζεται από αυτούς. Η οικογένεια σε οποιοδήποτε είδος κι αν ανήκει (μονογονεϊκή, εκτεταμένη κ.α.) έχει ως στόχο την εκπλήρωση και την εκτέλεση συγκεκριμένων λειτουργιών. Αυτές οι λειτουργίες μπορεί να είναι οικονομικές, αναπαραγωγικές, εκπαιδευτικές και ψυχολογικές.

Η οικογένεια έχει στόχο την αναπαραγωγή για την συνέχιση της κοινωνίας και της ζωής. Μόνο έτσι η κοινωνία πηγαίνει μπροστά και λύνεται το πρόβλημα της χαμηλής γεννητικότητας. Επίσης, έτσι γίνεται δυνατή και η κατανομή των κοινωνικών ρόλων. Η οικογένεια έχει επίσης οικονομική λειτουργία που σημαίνει ότι είναι μια κοινωνία η οποία αγοράζει, καταναλώνει, άρα βοηθάει στην εξέλιξη της οικονομίας και στην πρόοδό της. Η οικογένεια, τέλος έχει αναλάβει την εκπαιδευτική λειτουργία των μελών της, την κατανόηση δηλαδή του τρόπου συνέχισης της κοινωνίας από την ίδια τη κοινωνία, ενώ δε πρέπει να παραλειφθεί να σημειωθεί ότι η οικογένεια έχει υποχρέωση να ικανοποιήσει τις ανάγκες των ατόμων, να παρέχει φροντίδα και στήριξη, ψυχολογική βοήθεια και υπεράσπιση προς όλα τα μέλη της δίχως εξαιρέσεις.

Είναι ευρύτερα γνωστό πως για να αναπτυχθούν και να κοινωνικοποιηθούν τα παιδιά σε μια κοινωνία, πρέπει να συμβάλλουν στον μεγαλύτερο βαθμό οι γονείς και γενικότερα η οικογένεια. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο που η οικογένεια θεωρείται ως πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης. Οι κάθε γονείς είναι διαφορετικοί ως προς τον τρόπο της διαχείρισης διάφορων ζητημάτων, της επίλυσης προβλημάτων, της επιλογής κοινωνικοποίησης των παιδιών, της μεθόδου ανατροφής των μελών... Το μόνο σίγουρο είναι πως και οι δυο γονείς πρέπει να παίζουν τον ρόλο τους, καθώς έτσι αναπτύσσεται και εξελίσσεται θετικά όχι μόνο το παιδί, αλλά και οι ίδιοι.

Η Ελλαδική κοινωνία έχει μεγαλώσει με συγκεκριμένες αξίες, ιδανικά, ήθη και έθιμα. Τα ήθη αυτά περιλαμβάνουν διαδικασίες οι οποίες επιτελούνται πριν ή μετά τον γάμο δυο ατόμων (π.χ. η νύφη πατάει τον γαμπρό, ο γαμπρός ζητάει το χέρι της νύφης από τον πατέρα της κ.α.). Μέσα σε λιγότερα από 50 χρόνια έχει επιτευχθεί ένα πέρασμα από την εικόνα της αυστηρής, ακατάλυτης και αδιάσπαστης ελληνικής οικογένειας, στο μεικτό μοντέλο. Από τον αυστηρό πατέρα στην εργαζόμενη μητέρα, από τη σκυθρωπή γιαγιά στην αλλοδαπή νταντά, από τον «καταναγκασμό» του γάμου στο διαζύγιο, από το πατριαρχικό μοτίβο στην ελεύθερη συμβίωση και σε σχέσεις ανοικτές και ίσως, ανατρεπτικές.

Τον τελευταίο τύπο της οικογένειας τα σημερινά οικογενειακά πρότυπα, τα οποία έχουν μεγαλώσει με «αυστηρούς πατέρες» και «σκυθρωπές γιαγιάδες», δεν τον έχουν αποδεχτεί ακόμα, εξαιτίας αυτών των συγκεκριμένων αξιών και κανόνων που έχουν μεταβιβαστεί.

Οι αξίες, τα ήθη, τα έθιμα και τα ιδανικά που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά σε μια συγκεκριμένη χώρα, αποτελούν ένα σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη νέων προτύπων, ηθών και αξιών. Συντελούν στο να αποτελέσουν οπισθοδρομικές, μονόπλευρες και συντηρητικές αντιλήψεις, οι οποίες δεν αφήνουν καμία ανάσα πνοής σε καθετί καινούργιο.

Έτσι, η οικογένεια είναι η βασική κοινωνική μονάδα όλων των στρωμάτων της ελληνικής κοινωνίας, είτε αγροτικών είτε αστικών. Το να μη παντρευτεί κάποιος στην Ελλαδική κοινωνία θεωρείται ασυνήθιστη συμπεριφορά (Μουσούρου, 1976). Οι γιοι και οι κόρες εξακολουθούν να ζουν με τις οικογένειές τους μέχρι να παντρευτούν, παρακάμπτοντας τη δυτική παράδοση να ζουν ανεξάρτητα μεταξύ αυτών των δύο σταδίων της ζωής. Οι οικογένειες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιλογή ενός συντρόφου, παρόλο που ο παραδοσιακός κανονισμένος γάμος είναι πλέον λιγότερο συχνός από ό, τι σε προηγούμενες γενιές.

Στις αγροτικές περιοχές, η παράδοση απαιτεί να είναι η θρησκεία μια εποχή που η κοινωνία εξετάζει τη συμπεριφορά μιας νεαρής γυναίκας για να αξιολογήσει τον χαρακτήρα της. Ένας πιθανός γαμπρός και η οικογένειά του εξακολουθούν να θεωρούν τη φήμη, την υγεία, την ηλικία και την εμφάνιση της γυναίκας σημαντική, αν και τα στοιχεία αυτά έχουν αλλάξει από τη δεκαετία του 1960. Μέχρι τα τέλη της

δεκαετίας του 1960, η σεμνότητα και η αθωότητα, τα κύρια συστατικά της τιμής μιας νέας γυναίκας, αποδείχθηκαν από το φόρεμά της καθώς και από τη συμπεριφορά της.

Το βασικό νοικοκυριό ή πυρηνική οικογένεια περιλαμβάνει έναν σύζυγο, μια σύζυγο και τα άγαμα παιδιά τους. Αυτή η μονάδα μπορεί επίσης να περιλαμβάνει έναν γονέα ή έναν άλλο συγγενή και σε ορισμένες περιοχές ένα νεαρό παντρεμένο ζευγάρι που μπορεί να ζει με τους γονείς ενός συζύγου μέχρι να αποκτήσει οικονομική ανεξαρτησία. Στην παράδοση του χωριού, ο γαμπρός παίρνει τη νύφη του για να ζήσει τουλάχιστον για μικρό χρονικό διάστημα με τους γονείς του. Οι ίδιοι μετέπειτα, μπορούν να παραμείνουν στο σπίτι ή στο ίδιο χωριό, δημιουργώντας μια εκτεταμένη οικογένεια. Στα νησιά των Κυκλάδων και στα Δωδεκάνησα, οι γονείς και το χωριό της συζύγου αποτελούν τον παραδοσιακό προορισμό των νεόνυμφων.

Ο πρωταρχικός σκοπός του γάμου θεωρείται ότι είναι να παράγει παιδιά, χωρίς τα οποία το ζευγάρι δεν θα ήταν ευτυχισμένο. Ο δεύτερος στόχος είναι η διατήρηση και επέκταση της οικογενειακής περιουσίας από την προηγούμενη γενιά. Στις αγροτικές περιοχές, η πυρηνική οικογένεια αποτελεί πηγή αγροτικής εργασίας. Άλλες μορφές οικογενειακών επιχειρήσεων, όπως η αλιεία και οι μικρές επιχειρήσεις, λαμβάνουν παρόμοια οφέλη από τους απογόνους.

3.1 Η εξέλιξη του θεσμού

Οι δομές, ή οι μορφές, της οικογένειας ποικίλουν τόσο πολύ όσο ο ίδιος ο ορισμός. Δεν υπάρχει ενιαία "αληθινή" οικογενειακή μορφή. Στη Δυτική Ευρώπη η πυρηνική οικογένεια (ένα ενιαίο σύνολο βιολογικών γονέων που ζούσαν μαζί με τα παιδιά τους) ήταν διαδεδομένη στον Μεσαίωνα, αλλά την ίδια στιγμή στην Ανατολική Ευρώπη πολλές γενιές της ίδιας οικογένειας ζούσαν μαζί στο ίδιο νοικοκυριό. Η έρευνα της Stephanie Coontz (2005) για την ιστορία του γάμου αποκαλύπτει ότι οι οικογενειακές μορφές που παρατηρούνται σήμερα στις διάφορες περιοχές του κόσμου είναι στην πραγματικότητα το αποτέλεσμα μιας εξέλιξης της οικογένειας που άρχισε με μια σημαντική μετατόπιση της κουλτούρας του γάμου στα μέσα του 18ου αιώνα.

Η Coontz (2005) διαπίστωσε ότι μόνο στα μέσα έως τα τέλη του 18ου αιώνα στην Ευρώπη η ιδέα της ελευθερίας επιλογής και του γάμου για το θρίαμβο της αγάπης

ως πολιτιστικό ιδανικό ... άνοιξε τον δρόμο για να γίνει ένα προαιρετικό και εύθραυστο «ίδρυμα» επηρεάζοντας έτσι τη δομή της οικογένειας εκείνη τη στιγμή και στο μέλλον.

Πιο συγκεκριμένα, στην αρχαία Ελλάδα, η παιδευτική λειτουργία της οικογένειας ήταν σχετικά περιορισμένη. Βέβαια, οι γονείς ήταν υπεύθυνοι για την προστασία και τη βασική ανατροφή των παιδιών στα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Η κυρίως, όμως, αγωγή των παιδιών και των εφήβων, όπως και άλλες σημαντικές κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, πραγματοποιούνταν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους έξω από το οικογενειακό πλαίσιο από ειδικούς φορείς της πολιτείας. Από τις διαδικασίες αυτές απουσίαζε πάντα η μητέρα, η γυναίκα, η οποία ήταν περιορισμένη στο γυναικωνίτη.

Μέσα στην ελληνική οικογένεια οι σχέσεις μεταξύ των γονέων και των παιδιών ήταν περιορισμένες και μάλλον χαλαρές. Ο πατέρας θεωρούνταν πρόσωπο σχεδόν αναρμόδιο για την ηθική αγωγή των τέκνων του. Έτσι, το έργο αυτό, αποτελούσε συνήθως εξ' ολοκλήρου μέλημα του παιδαγωγού. Το μορφωτικό ρόλο της ελληνικής οικογένειας στην αρχαιότητα μπορεί να μελετήσει κανείς στα δυο βασικά εκπαιδευτικά συστήματα της Αρχαίας Ελλάδας: της Σπαρτιατικής και της Αθηναϊκής αγωγής. Η Σπαρτιατική αγωγή διακρινόταν κυρίως για τον ομαδικό της χαρακτήρα (κρατική αγωγή), ενώ η Αθηναϊκή ήταν μια παιδευτική μορφή που λειτουργούσε σε ιδιωτικά κυρίως πλαίσια (ιδιωτική αγωγή).

Στην Αρχαία Ρώμη η οικογένεια ως φορέας αγωγής επιτελούσε ένα μοναδικής σημασίας έργο, στα πλαίσια του οποίου ήταν σαφώς προσδιορισμένος ο παιδαγωγικός ρόλος της γυναίκας ως μητέρας. Κατά την περίοδο της αρχαίας ρωμαϊκής αγωγής, μέχρι δηλαδή τα μέσα του 3^{ου} αιώνα π.Χ, το έργο της αγωγής είχε επωμισθεί η οικογένεια. Το κύριο έργο της αγωγής των παιδιών επιτελούσε ο πατέρας (Pater- familias), ο οποίος με επίγνωση της σοβαρότητας της αποστολής του αντιμετώπιζε μόνος του και μάλιστα με τρόπο αυστηρό, τα προβλήματα της αγωγής των τέκνων του μέχρι τη στιγμή της ενηλικίωσής τους.

Κατά το Μεσαίωνα, η οικογένεια της δύσεως αποτελούσε ακόμα θεμελιώδη παράγοντα αγωγής. Το παιδευτικό έργο της κοινότητας αυτής, όμως, κατευθυνόταν προς την εκκλησία, η οποία πίστευε ότι η οικογένεια αποτελούσε το βασικό κύτταρο της θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής ενός λαού. Και μετέπειτα, φτάνοντας στη σύγχρονη εποχή, ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οικογένεια ως

κοινωνική ομάδα χαρακτηρίζεται γενικά από κάποια πνευματική υποβάθμιση, μια διάλυση η οποία αποτελεί φαινόμενο άξιο για παρατήρηση.

Η δομή, οι λειτουργίες, οι διαπροσωπικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις των μελών της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας έχουν υποστεί σημαντικές μεταβολές, οι οποίες καθορίζουν την αποστολή της σύγχρονης οικογένειας και ρυθμίζουν τις παιδευτικές της λειτουργίες. Η διαδικασία αυτή επιτεύχθηκε μόνο μετά το 1950, όπου κυριαρχούσε ο τύπος της παραδοσιακής οικογένειας. Στον συγκεκριμένο τύπο, ο άντρας και η γυναίκα διαχωρίζονται ως προς το φύλο, το χώρο και τις δραστηριότητες. Πιο συγκεκριμένα, οι άντρες κινούνται στη δημόσια σφαίρα, ενώ οι γυναίκες στην οικιακή. Οι ρόλοι που αναλαμβάνουν και τα δυο φύλα εξισορροπούν τα οικογενειακά και συζυγικά πλαίσια και η απόκτηση παιδιών επιτυγχάνεται για να εκφραστεί η συλλογικότητα, καθώς και να προωθηθεί η ενότητα της οικογενειακής ομάδας.

Εκείνη τη δεκαετία, στο τύπο της παραδοσιακής οικογένειας, ο χώρος των γυναικείων συναντήσεων επιτυγχανόταν στη γειτονιά, όπου οι γυναίκες περνούσαν σημαντικό μέρος του χρόνου τους, συναναστρεφόμενες με άλλες γυναίκες και αποκτώντας ένα είδος οικειότητας και συναισθηματικής πληρότητας. Στην περίπτωση αυτή οφείλεται να σημειωθεί ότι η γέννηση τέκνων ήταν ένα αναπόσπαστο και σημαντικό κομμάτι της παραδοσιακής οικογένειας του 1960-1970, καθώς έτσι εξελισσόταν ο οικογενειακός θεσμός και το επώνυμο της εκάστοτε οικογένειας. Τα τέκνα ήταν τόσο σημαντικά που ακόμα και οι άτεκνες γυναίκες συχνά υιοθετούσαν το ρόλο της προξενήτρας ή της μαμής- νταντάς, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός είδους οικογένειας. Οι γυναίκες την τότε περίοδο με το να δημιουργούν οικογένεια έδιναν στον εαυτό του το υποκατάστατο του ανεκτίμητου μητρικού ρόλου.

Η παραδοσιακή δομή της ελληνικής οικογένειας την περίοδο του 1960-1970 αντικατοπτρίζει τους προσδιορισμένους ρόλους της κοινωνίας και τις αντίστοιχες ιεραρχίες, γεγονός τα οποία τότε είχαν δημιουργηθεί έτσι, ώστε να φαίνεται ότι το αντρικό φύλο έχει εξουσία πάνω στο γυναικείο μέσω του αποκλεισμού των γυναικών από δημοσίους χώρους, από τον άδικο πολλές φορές διαχωρισμό εξουσιών και δραστηριοτήτων και από την τοποθέτηση των γυναικών σε ένα κατώτερο κοινωνικό στρώμα .

Το 1980 η ελληνική οικογένεια εξελίχθηκε εξαιτίας του εκσυγχρονισμού της χώρας, καθώς και της αργής αλλά σταθερής, εκβιομηχάνισής της. Την περίοδο εκείνη ξεκίνησαν να εμφανίζονται διαφορετικά είδη οικογένειας, κάτι το οποίο έδωσε την αφορμή για την έναρξη αντιπαραθέσεων μεταξύ στην αγροτική παραδοσιακή οικογένεια και στην αστική νεωτερική οικογένεια. Στην παρούσα περίπτωση οφείλεται να σημειωθεί ότι η αστική οικογένεια δεν λαμβάνει το επίθετο και το χαρακτηρισμό της αστικής λόγω του ότι διαμένει στο άστυ (πόλη) και ζει μέσα στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που συνοδεύονται από αυτό, καθώς ο βαθμός του εκσυγχρονισμού της αστικής οικογένειας βρίσκεται σε συνάρτηση με το βαθμό προσαρμογής σε αυτές τις συνθήκες, καθώς και από το βαθμό υιοθέτησης διαφόρων αξιών και συμπεριφορών που χαρακτηρίζουν τη νεωτερική περίοδο (Muncie, Wetherell, Langan, Dallos & Cochrane, 2008).

Έτσι, η ελληνική οικογένεια εν έτη 1980 διαχωρίζει το δημόσιο από τον ιδιωτικό βίο και μεταβάλλει τη δομή της. Πρωτίστως, μετατρέπεται από μια πλήρη οικονομική και παραγωγική μονάδα σε μια καταναλωτική, η γεννητικότητα αρχίζει να ελαττώνεται, εμφανίζεται η εξωοικιακή απασχόληση των γυναικών και μεταβάλλεται ο γυναικείος ρόλος. Την περίοδο εκείνη, οι γυναίκες εκτελούν χρέη μητέρας, συζύγου και εργαζομένης, αν και σύμφωνα με τα ευρήματα μελετών, οι γυναίκες απασχολούνταν σε θέσεις υποδεέστερες. Η εξέλιξη της ελληνικής οικογένειας τη δεκαετία του 1980 οδήγησε τα άτομα στο να προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στους σύγχρονους εργασιακούς ρυθμούς, δίχως να επιτευχθεί μια παραδοσιακή ρήξη.

Τη δεκαετία του 1980 κυριαρχεί η μορφή της πυρηνικής οικογένειας και όμως επιτυγχάνεται συχνά μια παραδοσιακή κατανομή των ρόλων. Η αδυναμία του να ανακατανεμηθούν οι ρόλοι των δυο φύλων και οι συνεχόμενες κοινωνικές και πολιτισμικές εξελίξεις φέρνει συγκρούσεις ανάμεσα στα δυο φύλα, με αποτέλεσμα το διαζύγιο. Παρά αυτό το γεγονός, επισημαίνεται ότι την περίοδο εκείνη η ελληνική οικογένεια αναπτύσσει έναν παιδοκεντρικό χαρακτήρα και η έμφαση αυτή εξυπηρετεί τη βασική ανάγκη να σταθεροποιηθεί ο οικογενειακός θεσμός σε μια περίοδο όπου οι συνεχόμενες εξελίξεις την απειλούν με διάλυση.

Η επόμενη φάση της ελληνικής οικογένειας συνδέεται με το φαινόμενο της ύστερης νεωτερικότητας σε συνδυασμό με τις αλλαγές αυτής. Είναι η περίοδος του

1990 και μετέπειτα, όπου η ελληνική οικογένεια έχει απαλλαγθεί από την ασφάλεια της παράδοσης, το γυναικείο φύλο έχει κατακτήσει αρκετά δικαιώματα, η εξουσία του ανδρικού φύλου έχει αρχίσει να χάνει τη λάμψη του και τα δυο φύλα θεωρούνται σχεδόν ίσα. Επιπλέον, την ελληνική οικογένεια πλέον χαρακτηρίζει ο συναισθηματικός ατομισμός, καθώς το άτομο αποδεσμεύεται από την στήριξη της παραδοσιακής ομάδας, αλλάζοντας τις ισορροπίες (Muncie, Wetherell, Langan, Dallos & Cochrane, 2008).

Η ελληνική οικογένεια την δεκαετία του 1990 απασχολείται λιγότερο με τις οικογενειακές υποχρεώσεις και περισσότερο με τις ατομικές. Ο θεσμός του γάμου δεν θεωρείται πλέον απαραίτητος για τη γέννηση τέκνων, ενώ οι συζυγικοί ρόλοι μεταβάλλονται απότομα. Οι γυναίκες εκκινούν να διεκδικούν τα δικαιώματά τους, απαιτώντας και αποκτώντας ισότητα, γεγονός το οποίο μεταβάλλει και τα οικογενειακά δεδομένα. Η μητέρα και ο πατέρας έχουν έτσι εναλλασσόμενους ρόλους, ωστόσο οι ξαφνικές αυτές αλλαγές δημιουργούν επαναστάσεις στον οικογενειακό κύκλο, με αποτέλεσμα ο αριθμός των διαζυγίων να συνεχίσει να αυξάνεται την περίοδο εκείνη (Κετσετζοπούλου, & Συμεωνίδου, 2002).

Ο συνεχόμενος αριθμός των διαζυγίων έφερε στην επιφάνεια τους δεύτερους γάμους. Τα άτομα έτσι, έχουν παιδιά από προηγούμενο γάμο, τα οποία μοιράζονται την ίδια οικία με τον νέο ή την νέα σύζυγο, ενώ μετέπειτα εμφανίζονται και οι ανασυστημένες οικογένειες, όπου το ζευγάρι μαζί με τα παιδιά από προηγούμενους γάμους αποκτούν και δικά τους βιολογικά παιδιά. Επιπρόσθετα, ο θεσμός του γάμου ξεκινάει να φθείρεται, καθώς δε θεωρείται πλέον ως η μοναδική επιλογή συμβίωσης δυο ατόμων. Η γαμηλιότητα συνεπώς αρχίζει και μειώνεται και η μορφή της συγκατοίκησης ή ελεύθερης συμβίωσης αρχίζει να αυξάνεται (Muncie, Wetherell, Langan, Dallos & Cochrane, 2008).

Την ίδια περίοδο κάνει την εμφάνισή της και η εκδοχή της μονογονεϊκής οικογένειας (Κογκίδου, 1995), ενώ μια πιο πρόσφατη μορφή οικογένειας είναι η ομογονεϊκή. Το κίνημα χειραφέτησης των ομοφυλόφιλων και το φεμινιστικό κίνημα συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση ενός κλίματος μεγαλύτερης ελευθερίας για τα άτομα με ομοφυλόφιλο προσανατολισμό, επιτρέποντάς τους να «αποκαλύπτονται», δηλαδή να δηλώνουν ανοιχτά την ομοφυλοφιλία τους και να είναι ελεύθεροι να συζούν με τους συντρόφους τους. Αυτή η «αποκάλυψη» μπορεί να βιώνεται ως

ελευθερία και χειραφέτηση, αλλά ταυτόχρονα και ως περίοδος έντασης και σύγκρουσης με τις οικογένειες των ομοφυλόφιλων (Γαλανού, 2014).

3.2 Μορφές οικογένειας

3.2.1 Πυρηνική οικογένεια

Η κυρίαρχη εικόνα είναι η εικόνα της πυρηνικής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει τα αντικειμενικά και τα υποκειμενικά κριτήρια. Στα αντικειμενικά κριτήρια κατατάσσεται ένα ετερόφυλο ζευγάρι, δυο γονείς και τα παιδιά, κατά κανόνα μονογαμική σχέση, με κοινό χώρο και κοινά περιουσιακά στοιχεία, καθώς και μεγάλο χρονικό διάστημα συμβίωσης. Επιπρόσθετα αντικειμενικά κριτήρια είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η βιολογική σχέση συγγένειας, η σεξουαλική αφοσίωση, η ιδιοκτησία και η μονιμότητα.

Τα υποκειμενικά κριτήρια της πυρηνικής οικογένειας είναι η κοινή άποψη και η δέσμευση ως προς την οικογένεια, η αποδοχή ορισμένων αμοιβαίων υποχρεώσεων, καθηκόντων και ρόλων, καθώς και η δέσμευση για διαρκή συμβίωση.

Στην πυρηνική οικογένεια το παιδί είναι αυτό που έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο, είναι η αιτία του γάμου μεταξύ των γονέων και η δημιουργία της οικογένειας. Οι πυρηνικοί γονείς επιδιώκουν την κοινωνική άνοδο των μελών της, την προσαρμογή των μελών στο περιβάλλον και την προώθηση του όρου οικογένεια ως σύνολο. Το κακό όμως με αυτές τις επιδιώξεις των γονέων είναι πως τα παιδιά καταλήγουν να πραγματοποιούν όνειρα των γονέων κι όχι τα δικά τους, διότι οι γονείς αφοσιώνονται αρκετά περισσότερο απ' όσο θα έπρεπε στη μόρφωση των παιδιών, στην κοινωνική άνοδό τους, στην ανεξαρτησία τους και γενικότερα απαιτούν υψηλούς στόχους. Από αυτό το γεγονός συμπεραίνεται πως η πυρηνική οικογένεια έχει πολλά στοιχεία αλληλεξάρτησης τα οποία εν τέλει καταλήγουν σε συγκρούσεις αλλά και αντιφάσεις μεταξύ των γονέων και των παιδιών.

Επίσης, η καθιερωμένη και κοινή αντίληψη για το πώς συγκροτείται η οικογένεια αντανακλά ενδεχομένως περισσότερο κάποιες παραδοσιακές πεποιθήσεις σχετικά με το πώς θα πρέπει να δομούνται οι σεξουαλικές, συναισθηματικές και γονικές σχέσεις, χωρίς όμως να βοηθάει να κατανοηθεί το γεγονός πως οργανώνουν στη πραγματικότητα τη ζωή τους διαφορετικοί άνθρωποι. Ωστόσο, η ιδέα της

πυρηνικής οικογένειας διατηρεί αναμφισβήτητα τη δύναμή της με αποτέλεσμα να ορίζονται όλο και περισσότερο οι άλλες μορφές ως ασυνήθειες, παρεκκλίνοσες, ακόμα και παθολογικές. Ο λόγος της οικογένειας, όπως έχει σημειωθεί από ερευνητές, έχει τη δύναμη να ορίζει τι είναι κανονικό και τι μη αποδεκτό.

3.2.2 Μονογονεϊκές οικογένειες

Συνεχίζοντας, μια μορφή οικογένειας είναι η μονογονική. Οι μονογονικές οικογένειες συνήθως ορίζονται ως οικογένειες με έναν γονέα, συχνά τη μητέρα, που ζει μόνη με τα παιδιά της και έχει το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για τη φροντίδα των παιδιών, τόσο από οικονομική, όσο και από συναισθηματική πλευρά. Η μητέρα μπορεί να ζει σε δικό της σπίτι και να είναι αρχηγός του νοικοκυριού της, μπορεί όμως να αναγκάζεται να μοιράζεται το χώρο με άλλους ή να ζει με συγγενείς, τουλάχιστον προσωρινά.

Σε αυτή την περίπτωση η μονογονική οικογένεια γίνεται μέρος μιας ευρύτερης, εκτεταμένης οικογένειας. Η κύρια διαφορά από την πυρηνική οικογένεια είναι ότι η κεντρική μονάδα δεν είναι δυο γονείς αλλά ένας. Άλλα κριτήρια, όπως η δέσμευση στην ετεροφυλοφιλία, η μονογαμία και η οικογενειακή ιδιοκτησία μπορεί να εξακολουθούν να ισχύουν.

Στον Ελλαδικό χώρο, συχνά οι γυναίκες όταν περιγράφουν την εμπειρία τους από τη μονογονικότητα, αναφέρουν ότι αρχικά περνούν μια περίοδο αμφιβολίας, αβεβαιότητας και άγχους γιατί φοβούνται ότι δε θα τα καταφέρουν. Συνήθως όμως, μετά από αυτή την περίοδο αρχίζουν να αισθάνονται μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και να έχουν μια θετική αίσθηση της ελευθερίας.

Σε κάποιο βαθμό, η μονογονικότητα μπορεί να αποτελεί επιλογή των γυναικών. Οι στατιστικές δείχνουν ότι ο γάμος έχει γίνει λιγότερο δημοφιλής κατά τις τελευταίες δυο δεκαετίες στον Ελλαδικό χώρο: το ποσοστό των ανύπαντρων που παντρεύονται έχει πέσει στο μισό από το 1971, όπως και το ποσοστό των διαζευγμένων που ξαναπαντρεύονται, ενώ το ποσοστό όσων δηλώνουν πως συζούν απλά, αυξάνεται σταθερά.

Τα ποσοστά των νόθων τέκνων επίσης συνεχίζουν να αυξάνονται, αφού το 1993, πάνω από το 30% των παιδιών γεννήθηκαν εκτός γάμου. Κάποια από αυτά τα

ζευγάρια αργότερα παντρεύονται και κάποια ζουν σε σταθερά σχήματα συμβίωσης. Για κάποια άλλα ζευγάρια όμως, η μονογονικότητα αντανακλά την απόφαση ορισμένων γυναικών να μεγαλώσουν το παιδί τους χωρίς να συνεχίσουν τη σχέση τους με τον πατέρα του παιδιού. Ωστόσο, τα περισσότερα μονογονικά νοικοκυριά στην Ελλάδα προκύπτουν λόγω θανάτου, διαζυγίου ή εγκατάλειψης.

Η μονογονική οικογένεια δεν αποτελεί πρόβλημα καθαυτή, ο όρος όμως, όπως και ο όρος των ανασυστημένων οικογενειών, έχει αποκτήσει παθολογική χροιά. Υπάρχει η αίσθηση ότι τόσο η μητέρα, όσο και το παιδί χάνουν κατά κάποιο γιατί δεν πληρούν τα ιδεώδη της πυρηνικής οικογένειας. Υπάρχουν κάποια ερευνητικά αποτελέσματα που δείχνουν ότι τα παιδιά διαζευγμένων γονέων παρουσιάζουν συχνότερα συναισθηματικά προβλήματα, χαμηλές επιδόσεις και παραβατικότητα.

Ωστόσο, εδώ υπεισέρχονται και άλλοι συναφείς παράγοντες, όπως το μεγαλύτερο επίπεδο φτώχειας, τα προβλήματα στέγασης και οι εντάσεις μεταξύ των διαζευγμένων γονιών, και όχι απλώς το γεγονός ότι τα παιδιά ζουν σε ανασυστημένη ή μονογονική οικογένεια. Αντίθετα, από την κοινή πεποίθηση, είναι πιθανόν ένας δεύτερος γάμος ή μια ανασυστημένη οικογένεια να αποδιοργανώσουν περισσότερο τα παιδιά από τη μονογονική οικογένεια.

Συνεχίζοντας, σύμφωνα με μια μελέτη για τις μονογονεϊκές οικογένειες στην Ελλάδα, φαίνεται πως μια από τις πιο συχνές σύγχρονες μορφές οικογένειας στην Ελλάδα μετά τη δεκαετία του 1950 είναι αυτή της μονογονεϊκής οικογένειας. Τα αποτελέσματα από την έρευνα έδειξαν ότι σε ποσοστό 87,9% (181 άτομα) ήταν γυναίκες σε οικογένειες μονογονεϊκές και μόνο 12,1% (25 άτομα) ήταν άνδρες μονογονεϊκές. Η ηλικία των μονογονεϊκών που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν 44 ετών κατά μέσο όρο, η νεαρή ηλικία των μονογονεϊκών ήταν 27 ετών και η μεγαλύτερη ηλικία ήταν 66 ετών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, η οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, 79 μονογονεϊκές (38,3%) προέκυψαν από διαζύγιο και 39 (18,9%) από το χωρισμό πριν το γάμο. Οι 44 μόνοι γονείς (21,4%) προέκυψαν από χηρεία. Οι 26 μονογονεϊκές οικογένειες (12,6%) ήταν ανύπαντρες λόγω εγκατάλειψης και 18 μόνοι γονείς (8,7%) ήταν άγαμοι λόγω της δικής τους επιλογής. Η πλειοψηφία των μονογονεϊκών οικογενειών της έρευνας έχει ένα (1) έως δύο (2) παιδιά, 41,7% (86

μονογονεϊκές) και 41,3% (85 μόνοι γονείς) αντίστοιχα. Το 13,6% (28 μονογονεϊκές οικογένειες) έχει τρία (3) παιδιά, το 2,9% (6 μονογονεϊκές) έχει τέσσερα (4) παιδιά και το 0,5% (5 μόνοι γονείς) έχει πέντε (5) παιδιά. Το 26,7% (55 μονογονεϊκές οικογένειες) είχε παιδιά ηλικίας κάτω των 5 ετών, το 62,6% (129 μονογονεϊκές οικογένειες) είχαν παιδιά ηλικίας 6-18 ετών και το 35% (72 μονογονεϊκές οικογένειες) είχαν παιδιά ηλικίας άνω των 18 ετών. 1).

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, από όσους συμμετείχαν, το 20% (41 μονογονείς) δήλωσε ότι ζούσαν μαζί και από αυτούς το 43,9% (18 μόνοι γονείς) δήλωσαν ότι το άτομο με το οποίο ζούσαν είχε παιδιά του / της. Από αυτούς που συμμετείχαν στην έρευνα και ζούσαν μαζί σε αυτή τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, το 33,4% (6 μονογονεϊκοί γονείς) δήλωσαν ότι είχαν παιδιά από συνδυασμό οικογενειών. Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των μονογονεϊκών που συμμετείχαν στην έρευνα, το 39,3% (81 μονογονεϊκές οικογένειες) δήλωσαν ότι είναι απόφοιτοι ανώτερων γυμνασίων. Το 24,3% (50 μόνοι γονείς) δήλωσαν ότι έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (University / College). Το 12,1% (25 μονογονεϊκές οικογένειες) δήλωσε ότι ολοκλήρωσε μόνο το Γυμνάσιο. Το 10,2% (21 μονογονεϊκές οικογένειες) είχε τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο. Το 9,7% (20 μονογονεϊκές οικογένειες) δήλωσαν ότι είναι πτυχιούχοι των Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης V.T.I)

Το 2,4% (5 μόνοι γονείς) δήλωσαν ότι ήταν αναλφάβητοι και δεν παρακολούθησαν καθόλου το σχολείο. Το 1,9% έχει καθήκοντα μεταπτυχιακού διπλώματος (4 μονογονεϊκές). Όσον αφορά την απασχόληση κατά την περίοδο της έρευνας αυτής, το 68,4% (141 μονογονεϊκές οικογένειες) δήλωσαν ότι απασχολήθηκαν και το 8,3% (17 μονογονεϊκές οικογένειες) αποχώρησαν. Το υπόλοιπο ποσοστό αντιστοιχούσε στους άνεργους γονείς. Επίσης, από τους επικεφαλής μονογονεϊκών οικογενειών που συμμετείχαν στην έρευνα, κανείς δεν δήλωνε ότι έλαβε ανεξάρτητο εισόδημα και κανένας επικεφαλής μονογονεϊκής οικογένειας δεν δήλωσε ότι δεν υπάρχει ανάγκη για απασχόληση.

Μελετώντας τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος της συγκεκριμένης έρευνας που προαναφέρθηκε, φαίνεται ότι το φαινόμενο των μονογονεϊκών οικογενειών υφίσταται πλέον στην Ελλάδα. Δείχνει ότι η πλειοψηφία των μονογονεϊκών οικογενειών είναι γυναίκες και αυτό δικαιολογείται καθώς υπάρχει

πολύ ισχυρός δεσμός μεταξύ μητέρας και παιδιού. Ο δεσμός αυτός απορρέει από την αίσθηση της υποχρέωσης της μητέρας να προστατεύει το έμβρυο της από την εγκυμοσύνη και συνεχίζεται ακόμη και μετά τη γέννηση του παιδιού, που είναι ο βασικός ρόλος μιας μητέρας.

Τα αποτελέσματα της έρευνας συμφωνούν με τα συμπεράσματα της σχετικής βιβλιογραφίας. Πιο συγκεκριμένα, με τη διεθνική έρευνα IPROSEC17 σχετικά με τις προσδοκίες των ερωτηθέντων από το ελληνικό κράτος, τους εργοδότες και τους μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς, σε σχέση με την απασχόληση της οικογένειας πολιτικές, έδειξε ότι υπάρχει αύξηση των διαζυγίων στην Ελλάδα. Η μελέτη των Kikilia et al., έδειξε ότι η μονογονεϊκή επιλογή είναι γυναικείου φύλου, 91% γυναικών και 9% ανδρών και η μεγάλη πλειοψηφία των μονογονεϊκών παιδιών έχει ένα ή δύο παιδιά, 50% και 42% αντίστοιχα.

3.2.3 Εκτεταμένες οικογένειες, κοινόβια και κιμπούτς

Οι εκτεταμένες οικογένειες αποτελούνται από μέλη τριών γενεών μιας οικογένειας με βιολογική συγγένεια που ζουν μαζί κάτω από την ίδια στέγη. Συνήθως πρόκειται για τα παιδιά, τους γονείς και τους παππούδες/ γιαγιάδες τους, μπορεί ωστόσο να περιλαμβάνονται και μακρινότεροι συγγενείς, όπως οι θείοι και οι θείες.

Η συγκατοίκηση με άλλους ενήλικες μπορεί να αλλάξει εκ βάθρων τη φύση της οικογενειακής ζωής, παρέχοντας επιπλέον υποστήριξη στο νοικοκυριό (π.χ. φροντίδα των παιδιών), αν και δεν έχουν όλες οι εκτεταμένες οικογένειες παρόμοια οφέλη: κάποιες μπορεί να αποτελούνται από ένα ζευγάρι, τα παιδιά και έναν κατάκοιτο ηλικιωμένο ή έναν ανάπηρο συγγενή, κάτι που συνεπάγεται ακόμα περισσότερα καθήκοντα για το νοικοκυριό. Αυτή η συγκατοίκηση μπορεί επίσης να διευρύνει τις σχέσεις που συνάπτει το παιδί στην οικογένεια, μειώνοντας έτσι τον αυστηρό έλεγχο που ασκούν οι γονείς.

Επομένως, η βιωμένη εμπειρία των εκτεταμένων οικογενειών μπορεί να είναι πολύ διαφορετική από αυτήν μιας πυρηνικής οικογένειας. Ωστόσο, συνήθως και αυτές θεωρούνται οικογένειες, καθώς η δημόσια εικόνα τους μοιάζει πολύ με την εικόνα της πυρηνικής οικογένειας.

Τα κοινόβια, στην ακραία τους μορφή, μπορεί να είναι ένα σύνολο ατόμων χωρίς συγγενική σχέση ή ζευγαριών, όπου να μεν γύρω από κάθε ζευγάρι υπάρχουν κάποια όρια, ωστόσο όλοι μοιράζονται κάποιες κοινές δραστηριότητες. Σε κάποια κοινόβια οι σεξουαλικές σχέσεις και τα ζευγάρια μπορεί να αλλάζουν (ομαδογαμία) και έτσι είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς τις σαφείς οικογενειακές δομές, εκτός από τα παιδιά και τους βιολογικούς γονείς.

Ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον και πιο αυστηρά οργανωμένο σύστημα κοινοβιακής ζωής είναι αυτό του ισραηλινού κιμπούτς. Κάποια κοινόβια και κιμπούτς μπορούν να θεωρηθούν εναλλακτικές προτάσεις οικογενειακής ζωής που δημιουργήθηκαν σκόπιμα, ως ριζικά διαφορετικοί τρόποι συμβίωσης ανδρών και γυναικών και ανατροφής των παιδιών.

3.3.3 Ομόφυλες οικογένειες

Η έννοια της ομοφυλοφιλίας ανήκει σε μια από τις έννοιες του σεξουαλικού προσανατολισμού ενός ατόμου και πιο συγκεκριμένα, στο έτερο-ομοφυλοφιλικό φάσμα. Με απλούστερα λόγια, αποτελεί την ερωτική έλξη και την επιθυμητή σεξουαλική δραστηριότητα μεταξύ δυο ατόμων, τα οποία έχουν το ίδιο φύλο (ομό- + φύλο + φιλία).

Η ομοφυλοφιλία συναντιέται σε παλαιότερες εποχές, μέσα και έξω από τον Ελλαδικό χώρο και απαντάται σε περίπλοκες αλληλεπιδράσεις γενετικής, ορμονών και περιβαλλοντικών παραγόντων. Δεν έχουν διαμορφωθεί ή ευρεθεί ακόμα οι ακριβείς αιτιολογίες για την ανάπτυξη και την εμφάνιση της ομοφυλοφιλίας, ωστόσο στην σημερινή εποχή αρκετοί ερευνητές αποκλείουν το ενδεχόμενο να αποτελεί την επιλογή σεξουαλικού προσανατολισμού ενός ατόμου. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει σε διεξαγωγές μελετών ερευνητών, οι οποίες έχουν αποφέρει καρπούς θεωριών. Οι θεωρίες αυτές είναι βασισμένες στη βιολογία, οι οποίες με την σειρά τους έχουν ως κατεύθυνση γενετικούς παράγοντες, το πρώιμο μητρικό περιβάλλον (ή και τα δυο μαζί), χωρίς να παραλείπονται και οι γενετικοί και κοινωνικοί παράγοντες.

Από παλαιότερες εποχές, μέχρι και στις μέρες μας, τόσο στην Ελλαδική κοινωνία, όσο και σε επιμέρους κοινωνίες, η ομοφυλοφιλία θεωρείται ένα γεγονός τόσο αφύσικο, όσο και μη φυσιολογικό. Ωστόσο, αρκετές επιστημονικές έρευνες αποδεικνύουν πως η ομοφυλοφιλία αποτελεί μια φυσική και φυσιολογική μορφή που

λαμβάνει η σεξουαλικότητα του ανθρώπου και δεν προκαλεί αρνητικές ψυχολογικές συνέπειες.

Τη δεκαετία του 1950 στην Ελλάδα, πιο συγκεκριμένα, η ομοφυλοφιλία θεωρούνταν ένα γεγονός το οποίο κρατιούνταν στη σιωπή, ενώ ταυτόχρονα συνοδευόταν από συναισθήματα ντροπής και ενοχής, οδηγώντας τους ομοφυλόφιλους στη κοινωνική περιθωριοποίηση ως φορείς κοινωνικού στίγματος. Την αμέσως επόμενη δεκαετία, η κοινή γνώμη ξεκίνησε να διαμορφώνεται, όχι όμως σε έναν προχωρημένο βαθμό: τα ομοφυλόφιλα άτομα θεωρούνταν αποδεκτά, αρκεί να περιόριζαν τις επαφές τους σε ιδιωτικούς χώρους, δίχως να εξέρχονται από τον αυτό τους προσανατολισμό στο δημόσιο χώρο. Τις δεκαετίες του 1970-1980 η δημιουργία του ομοφυλοφιλικού κινήματος προσπάθησε να επιτύχει την πολιτικοποίηση της ομοφυλοφιλίας και τη μεταφορά αυτής από τον ιδιωτικό στο δημόσιο χώρο.

Τη δεκαετία του 1990 επιτυγχάνονται οι στόχοι του ομοφυλοφιλικού κινήματος, γεγονός το οποίο, έδωσε το έναυσμα για την επίτευξη περαιτέρω σκοπών, όπως την αναγνώριση των ομοφυλόφιλων ως άτομα ισότιμα με τα υπόλοιπα άτομα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού στη κοινωνική και θεσμική δομή και την υλοποίηση του αιτήματος για το γάμο μεταξύ των ομόφυλων προσώπων και την υιοθεσία παιδιών από τα άτομα αυτά, δηλαδή του αιτήματος για τη δημιουργία ομογενεϊκής οικογένειας.

Τα τελευταία δεκαπέντε (15) χρόνια, με την πρόοδο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι στόχοι του ομοφυλοφιλικού κινήματος εκπληρώθηκαν ως ένα σημείο και βαθμό, γεγονός το οποίο διαμορφώθηκε από το ΕΔΑΔ. Τα κεντρικά άρθρα της ΕΣΔΑ έχουν εντάξει τον συγκεκριμένο σεξουαλικό προσανατολισμό σε ένα πλαίσιο, το οποίο παρέχει ορισμένα προνόμια και νομικές κατοχυρώσεις ως προς τα ομοφυλοφιλικά ζευγάρια. Έτσι, στο άρθρο 8 αναγνωρίστηκε το ανθρώπινο δικαίωμα των ομόφυλων ζευγαριών όχι μόνο στη προσωπική, αλλά και στην οικογενειακή τους ζωή. Σημαίνουσα αξία λαμβάνει και το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, στο οποίο ξεκαθαρίζεται ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελεί έναν ορισμό ευρέως καλυπτόμενο από το συγκεκριμένο άρθρο και ότι η λανθασμένη μεταχείριση προς έναν σεξουαλικό προσανατολισμό θα θεωρηθεί ως ρατσιστική και απαράδεκτη.

Για τον λόγο αυτό, η Ελλάδα καταδικάστηκε το 2008, καθώς απέκλεισε τα ομόφυλα άτομα στο σύμφωνο συμβίωσης που υιοθέτησε την ίδια χρονιά.

Παρά το γεγονός ότι αρκετές χώρες της Ευρώπης ξεκίνησαν από νωρίς να θεσμοθετούν το σύμφωνο συμβίωσης μεταξύ των ομόφυλων ζευγαριών, η Ελλαδική επικράτεια αποτελεί μια από τις χώρες, μαζί με τη Λιθουανία, η οποία καθυστέρησε σε έναν υπέρογκο βαθμό για να θεσμοθετήσει την επιλογή σύναψης συμφώνου συμβίωσης μεταξύ των ομοφυλόφιλων ζευγαριών. Πιο αναλυτικά, τα ομόφυλα ζευγάρια κατέκτησαν το δικαίωμα να προχωρούν σε πολιτικό γάμο στην Ολλανδία (από το 2001), στο Βέλγιο (από το 2003), στην Ισπανία (από το 2005), στον Καναδά, τη Νότια Αφρική και τη Νορβηγία (από το 2008), στην Ελβετία και σε πέντε Πολιτείες των ΗΠΑ (από το 2009). Στη Γαλλία, το Ισραήλ και τις Ολλανδικές Αντίλλες οι ενήλικοι ομοφυλόφιλοι έχουν το δικαίωμα να συνάπτουν «σύμφωνο συμβίωσης» ή, εναλλακτικά, να αναγνωρίσουν τον μεταξύ τους γάμο, ο οποίος πραγματοποιήθηκε σε χώρα όπου αυτός επιτρέπεται.

Η υιοθεσία ενός ή περισσότερων παιδιών από ζευγάρια που ανήκουν στο ίδιο φύλο είναι απολύτως νόμιμη στη Μεγάλη Βρετανία, την Ισπανία, την Ελβετία, το Βέλγιο, την Ολλανδία, την Ισλανδία, τη Σουηδία, το Ισραήλ, τον Καναδά, την Αυστραλία, και σε ορισμένες Πολιτείες των ΗΠΑ. Ειδικότερα, στη Νορβηγία, τη Δανία και τη Φινλανδία επιτρέπεται και η λεγόμενη «stepchild-adoption», δηλαδή η υιοθεσία από το ένα μέλος του ζευγαριού των φυσικών ή θετών τέκνων του άλλου μέλους (Richardson, 2013). Τον Δεκέμβριο του 2015, έτσι, η Ελλάδα, μετά από αρκετά χρόνια καθυστέρησης, θεσμοθέτησε το σύμφωνο συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια (ν. 4356/2015), το οποίο έδωσε κληρονομικά, εργασιακά και ασφαλιστικά προνόμια στα ομόφυλα ζευγάρια.

Ωστόσο, παρά τις νομικές προόδους και τις θεσμοθετήσεις όσον αφορά τα προνόμια των ομοφυλόφιλων ζευγαριών, η Ελλάδα έχει ακόμα να διανύσει αρκετό δρόμο. Αφενός, το σύμφωνο συμβίωσης μπορεί να ξεκαθαρίζει ότι τα ομόφυλα ζευγάρια συνιστούν άτομα παντρεμένα, τα οποία διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη, ωστόσο δεν δίνει το προνόμιο της υιοθεσίας παιδιών, κάτι το οποίο θέτει τα ζευγάρια ακόμα μακριά από την επιλογή της δημιουργίας μιας ολοκληρωμένης ομογενεϊκής οικογένειας, αφετέρου, η Ελλάδα δεν έχει κατορθώσει να δημιουργήσει μια ολοκληρωμένη και σωστή πορεία ως προς την εξάλειψη των στερεοτύπων

γενικότερα, ως προς την εξάλειψη των στερεοτύπων για τις μονογονεϊκές οικογένειες ειδικότερα.

Τα ομόφυλα ζευγάρια αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους αρκετά προβλήματα, τα οποία οφείλονται κυρίως σε κοινωνικούς παράγοντες. Η έλλειψη ανθρωπιάς, η έλλειψη ανθρωπιστικής παιδείας και η έλλειψη ενασχόλησης από τους κρατικούς φορείς για τα δικαιώματα των ομόφυλων ζευγαριών –που ανήκουν στην κατηγορία των μειονοτήτων- έχουν οδηγήσει σε πολλές παραβιάσεις και αναιρέσεις των δικαιωμάτων αυτών. Ένα από τα δικαιώματα των ατόμων αυτών είναι η υιοθέτηση ενός παιδιού για την δημιουργία οικογένειας.

Τα ομοφυλοφιλικά ζευγάρια και κατά συνέπεια, οι ομογονεϊκές οικογένειες, έχουν θαυμαστεί και εξυμνηθεί, κυρίως μέσω της τέχνης, όμως έχουν λάβει πολυάριθμες καταδικάσεις. Αναλόγως την κάθε χώρα και τον πολιτισμό της καθεμίας, λαμβάνοντας υπόψη και το χρονικό πλαίσιο, τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια έχουν υποστεί άφθονο ρατσισμό και λανθασμένη αντιμετώπιση. Η θέση των ομογονεϊκών οικογενειών στην κοινωνία είναι εντελώς διαφορετική από τις συνηθισμένες μορφές οικογένειας, όπως η πυρηνική, εξαιτίας της διαφορετικής αντιμετώπισης του φαινομένου από τους εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς.

Πρωτίστως, σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους και τους εκπαιδευτικούς, η θρησκεία θεωρείται ως ένας φορέας κοινωνικοποίησης και εκπαίδευσης των ατόμων, γεγονός το οποίο παράλληλα διαδραματίζει έναν σημαντικότερο ρόλο. Η θρησκεία φαίνεται να είναι ο πρώτος και κυριότερος παράγοντας σε ορισμένες κοινωνίες, οι οποίες δεν επιθυμούν την ύπαρξη των ομογονεϊκών οικογενειών. Αναφορικά με τις χριστιανικές χώρες (όσες δηλαδή, έχουν ασπαστεί το δόγμα του Χριστιανισμού), όπως η Ελλάδα, η ύπαρξη των ομογονεϊκών οικογενειών αποτελεί ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο. Στην ιστορία του χριστιανισμού, ο Ιησούς Χριστός δεν αναφέρθηκε ποτέ στην ομοφυλοφιλία (και κατ' συνέπεια στη ομογονεϊκή οικογένεια) και ο Απόστολος Παύλος στις επιστολές του κατά των Ρωμαίων, έκανε φανερή την καταδίκη των ομοφυλοφιλικών πράξεων, τις οποίες τις αφορίζει ως ειδωλολατρικές. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, έτσι, είναι εντελώς κάθετη στην δημιουργία των ομογονεϊκών οικογενειών, συντελώντας στη χαμηλή αποδοχή της μορφής αυτής της οικογένειας από τη κοινωνία.

Η ομογονεϊκή οικογένεια, επιπρόσθετα, αντιμετωπίζει αρκετά προβλήματα, καθώς η κάθε κοινωνία αποτελείται από συγκεκριμένες αξίες και ιδανικά, τα οποία αντιτίθενται ή περιπλέκουν αρκετά γεγονότα μαζί. Για παράδειγμα, η Ελλαδική κοινωνία έχει ανατραφεί με συγκεκριμένες αξίες, ιδανικά, ήθη και έθιμα. Τα ήθη αυτά περιλαμβάνουν διαδικασίες οι οποίες επιτελούνται πριν ή μετά τον γάμο δυο ατόμων (π.χ. η νύφη πατάει τον γαμπρό, ο γαμπρός ζητάει το χέρι της νύφης από τον πατέρα της κ.α.).

Μέσα σε λιγότερα από πενήντα (50) χρόνια έχει επιτευχθεί ένα πέρασμα από την εικόνα της αυστηρής, ακατάλυτης και αδιάσπαστης ελληνικής οικογένειας, στο μεικτό μοντέλο. *Από τον αυστηρό πατέρα στην εργαζόμενη μητέρα, από τη σκυθρωπή γιαγιά στην αλλοδαπή νταντά, από τον «καταναγκασμό» του γάμου στο διαζύγιο, από το πατριαρχικό μοτίβο στην ελεύθερη συμβίωση και σε σχέσεις ανοικτές και ίσως, ανατρεπτικές. Τον τελευταίο τύπο της οικογένειας τα σημερινά οικογενειακά πρότυπα, τα οποία έχουν μεγαλώσει με «αυστηρούς πατέρες» και «σκυθρωπές γιαγιάδες», δεν τον έχουν αποδεχτεί ακόμα, εξαιτίας αυτών των συγκεκριμένων αξιών και κανόνων που έχουν μεταβιβαστεί.*

Οι αξίες, τα ήθη, τα έθιμα και τα ιδανικά που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά σε μια συγκεκριμένη χώρα, αποτελούν ένα σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη νέων προτύπων, ηθών και αξιών. Συντελούν στο να αποτελέσουν οπισθοδρομικές, μονόπλευρες και συντηρητικές αντιλήψεις, οι οποίες δεν αφήνουν καμία ανάσα πνοής σε καθετί καινούργιο.

Κατά τρίτον, η έλλειψη συνείδησης ορισμένων ατόμων για τις ανάγκες και τα 'θέλω' των συνάνθρωπών τους αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αιτίες όπου φαινόμενα όπως η ομογονεϊκότητα αντιμετωπίζονται ρατσιστικά και στερεοτυπικά. Ο σκεπτόμενος άνθρωπος λαμβάνει υπόψη και μάχεται για τις θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα του άλλου, γεγονός το οποίο συνέβη στην Ελλάδα, όμως όχι στον επιθυμητό βαθμό. Οι κινητοποιήσεις των ομοφυλόφιλων ζευγαριών (και καθετί ατόμων) έξω από την Ελληνική Βουλή, τις ημέρες στις οποίες αναμενόταν η υπογραφή του συμφώνου, έδειξε την αλληλεγγύη και έμπρακτη συμπαράσταση του Ελληνικού λαού. Όμως, σύμφωνα με διάφορες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν πρόσφατα, υπάρχουν ακόμα δεισδαιμονίες και φοβίες για τις ομογονεϊκές οικογένειες, γεγονός το οποίο ενισχύει την ομοφοβία. Εν συνεχεία, η παιδεία

θεωρείται το ανώτατο αγαθό που θα μπορούσε να αποκτήσει ένα άτομο. Η παιδεία γενικότερα, η ανθρωπιστική παιδεία ειδικότερα, αποτελεί ένα έρεισμα για την αποκάλυψη του γεγονότος ότι το σύμφωνο συμβίωσης στην Ελλάδα καθυστέρησε σε ένα μεγάλο βαθμό να γίνει πραγματικότητα, καθώς και να γίνει αποδεκτό μετά τη θέσπισή του εξαιτίας του χαμηλού επιπέδου ανθρωπιστικής μόρφωσης των ατόμων. Το βασικότερο χαρακτηριστικό στην αιτία αυτή, είναι ότι περιλαμβάνει και εσωκλείει όλες τις προαναφερθέντες αιτίες. Σε συνδυασμό με τους άρρηκτους και αδιάλλακτους νόμους της Εκκλησίας, οι ομογονεϊκές οικογένειες βίωσαν την αδικία και την απομάκρυνσή τους. Οι άνθρωποι, όντας μεγαλωμένοι με συγκεκριμένες αξίες και ιδανικά υπάκουαν σε συντηρητικές και προπαγανδιστικές αντιλήψεις και απόψεις, μη δίνοντας έρεισμα να γίνουν διαδικασίες για την νομιμοποίηση της ομογονεϊκότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ρευστότητα και αναδιάρθρωση στην ελληνική οικογένεια

4.1.1 Νόμοι για τα ομόφυλα ζευγάρια

Οι νόμοι που θέσπισε το κράτος για τους αμφιφυλόφιλους ,γκέι, λεσβίες και τράνς ανθρώπους (ΛΟΑΤ) έχουν εξελιχτεί τα τελευταία χρόνια και κατατάσσουν την Ελλάδα στις πιο φιλελεύθερες χώρες της νότιας Ευρώπης.

Τα αρχικά ΛΟΑΤ (Αγγλική μετάφραση LGBT) προσδιορίζουν συνολικά τα λεσβιακά ,ομοφυλόφιλα Αμφισεξουαλικά και τρανσέξουαλ άτομα. Τον όρο ΛΟΑΤ μπορεί να τον συναντήσουμε και ως ΛΟΑΔ ερμηνεύοντας τα τρανσεξουαλικά άτομα ως διαμφυλικά όπως λέγονται στην Ελληνική γλώσσα.

Πριν το 1960 όπου και έγινε η σεξουαλική επανάσταση δεν υπήρχε κάποια συγκεκριμένη ονομασία που να χαρακτηρίζει τα άτομα που ανήκαν σε αυτές τις ομάδες, εκτός από κάποιους προσβλητικούς χαρακτηρισμούς της ετερόφυλης κοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν ΛΟΑΤ κοινότητες οι οποίες προσπαθούν να εξαλείψουν τις διακρίσεις εις βάρος τους ,και να πετύχουν πολιτικές ίσων δικαιωμάτων με τον υπόλοιπο ετερόφυλο πληθυσμό.

Τον Ιανουάριο του 2005 και με τον νόμο (3304/2004) το Ελληνικό κοινοβούλιο ψηφίζει το νόμο «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής η εθνικής καταγωγής, θρησκευμάτων η άλλων πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή «γενετήσιου προσανατολισμού». Ένα μεγάλο πλεονέκτημα του νόμου αυτού είναι ότι δεν περιορίζεται μόνο στην ίση μεταχείριση στον εργασιακό χώρο αλλά και στην παροχή υπηρεσιών και αγαθών. Πολύ σημαντική είναι επίσης η απόφαση 2008/913/ΔΕΥ του συμβουλίου της 28/11/2008 που θεσπίζει το γενικό πλαίσιο ρύθμισης στην καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξеноφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου η απόφαση αυτή στηρίζεται στην συνθήκη για την Ευρωπαϊκή ένωση και στα άρθρα 29,31 και 34 παράγραφος 2 στοιχ. β για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής ένωσης καθώς επίσης και στη διεθνή σύμβαση «περί κατάργησης πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων» που θεσπίστηκε στις 7 Μαρτίου 1966. Η σύμβαση αυτή κυρώθηκε με

το Ν.Δ 494/1970 και εφαρμόστηκε με το νόμο 927/1979 όπου και καταργήθηκε στη συνέχεια.

Τροποποιήσεις έγιναν επίσης και στον ποινική κώδικα που αφορούν το άρθρο 66 του νόμου 4139/2013 περί εξαρτησιογόνων ουσιών και άλλων διατάξεων το οποίο αντικαθιστά το δεύτερο εδάφιο της περίπτωσης δ της παραγράφου 3 του άρθρου 79 του ποινικού κώδικα ως εξής «Η τέλεση της πράξης από μίσος προκαλούμενο λόγο της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών, της εθνικής η εθνοτικής καταγωγής η του σεξουαλικού προσανατολισμού η της ταυτότητας φύλου του παθόντος συνιστά επιβαρυντική περίσταση και η ποινή δεν αναστέλλεται».

Το σύνταγμα επίσης με τα άρθρα 5 και 9 προστατεύει την έννοια της προσωπικής ελευθερίας, της αυτοδιάθεσης ,της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, το δικαίωμα του καθενός στη σύναψη και τη διατήρηση διαπροσωπικών σχέσεων και στην ελεύθερη ερωτική επιλογή και συμβίωση ανάλογα με τις σεξουαλικές του προτιμήσεις.

Το δικαστήριο του Στρασβούργου έχει κρίνει πολλές φορές ότι το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας δεν σταμάτα στην υποχρέωση του κράτους να μην συμμετέχει σε αθέμιτες παρεμβάσεις .Ο αποκλεισμός των ομόφυλων ζευγαριών από την εφαρμογή του νόμου 3719/2008 δημιουργεί πολίτες δυο ταχυτήτων, σε αυτούς που μπορούν να τελέσουν γάμο η σύμφωνο συμβίωσης και στην περιθωριοποίηση των ομόφυλων ζευγαριών. Η αφορμή για τις συζητήσεις σχετικά με τη νομική κατοχύρωση των ομόφυλων ζευγαριών στην Ελλάδα ήταν η προώθηση του υπουργείου δικαιοσύνης για το σύμφωνο συμβίωσης το 2008 και η τέλεση δυο γάμων ομόφυλων ζευγαριών στο δημαρχείο της Τήλου.

Έτσι στις 23 Δεκεμβρίου 2015 ψηφίστηκε από την ολομέλεια της βουλής το νομοσχέδιο που επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια να συνάψουν σύμφωνο συμβίωσης.

4.1.2 Σύμφωνο συμβίωσης

Ο γάμος μέχρι σήμερα αποτελεί θεσμό με πλούσιες ρίζες, ιστορικές και πολιτισμικές αξίες βαραίνοντας κοινωνικά τη θέση του έγγαμου ατόμου. Υπάρχει η δυνατότητα σύναψης του με ιερολογία από πολλά θρησκευτικά δόγματα, σε αντίθεση με το σύμφωνο συμβίωσης που αποτελεί εναλλακτικό θεσμό στο οικογενειακό δίκαιο. Το σύμφωνο συμβίωσης απαντάται σε διάφορες χώρες του κόσμου χωρίς όμως να έχει τις ίδιες ιστορικές και πολιτισμικές αξίες με το θεσμό του γάμου.

Το υπουργείο εσωτερικών έχει καταγράψει αλματώδη αύξηση των σύμφωνων συμβίωσης στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Οι γάμοι στο σύνολο τους ανήλθαν σε 103.304 τη διετία 2015-2016 από τους οποίους οι 50.197 ήταν θρησκευτικοί και 53.107 πολιτικοί. Τα σύμφωνα συμβίωσης ανήλθαν σε 6.410 στα οποία συμπεριλαμβάνονται 167 σύμφωνα μεταξύ αντρών και 50 μεταξύ γυναικών. Το σύμφωνο συμβίωσης ψηφίστηκε με το νόμο 3719/2008 και αποτελείται από τα παρακάτω άρθρα:

Άρθρο 1

Σύσταση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΡΩΤΟ ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

Η συμφωνία δύο ενήλικων ετερόφυλων προσώπων με την οποία οργανώνουν τη συμβίωσή τους (σύμφωνο συμβίωσης) καταρτίζεται αυτοπροσώπως με συμβολαιογραφικό έγγραφο. Η ισχύς της συμφωνίας αρχίζει από την κατάθεση αντιγράφου του συμβολαιογραφικού εγγράφου στον ληξίαρχο του τόπου κατοικίας τους, το οποίο καταχωρείται σε ειδικό βιβλίο του Ληξιαρχείου.

Άρθρο 2

Προϋποθέσεις

1. Για τη σύναψη συμφώνου συμβίωσης απαιτείται πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα.

2. Δεν επιτρέπεται η σύναψη συμφώνου συμβίωσης: α) αν υπάρχει γάμος ή σύμφωνο συμβίωσης των ενδιαφερόμενων προσώπων ή του ενός από αυτά, β) μεταξύ συγγενών εξ αίματος σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και εκ πλαγίου μέχρι και τον τέταρτο βαθμό, καθώς και μεταξύ συγγενών εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και γ) μεταξύ εκείνου που υιοθέτησε και αυτού που υιοθετήθηκε.

3. Η παράβαση των διατάξεων του παρόντος άρθρου συνεπάγεται την ακυρότητα του συμφώνου συμβίωσης.

Άρθρο 3

Ακυρότητα του συμφώνου

Την κατά το προηγούμενο άρθρο ακυρότητα του συμφώνου συμβίωσης μπορεί να επικαλεσθεί, εκτός από τους συμβληθέντες, και όποιος προβάλλει έννομο συμφέρον οικογενειακής ή περιουσιακής φύσης.

Ο εισαγγελέας μπορεί να ζητήσει αυτεπαγγέλτως την αναγνώριση της ακυρότητας, αν το σύμφωνο συμβίωσης αντίκειται στη δημόσια τάξη.

Άρθρο 4

Λύση

1. Το σύμφωνο συμβίωσης λύεται: α) με συμφωνία των συμβληθέντων, που γίνεται αυτοπροσώπως με συμβολαιογραφικό έγγραφο, β) με μονομερή συμβολαιογραφική δήλωση, αφότου αυτή κοινοποιηθεί με δικαστικό επιμελητή στον άλλον και γ) αυτοδικαίως, αν συναφθεί γάμος είτε μεταξύ των συμβληθέντων είτε μεταξύ ενός από αυτούς και τρίτου.

2. Η λύση του συμφώνου συμβίωσης ισχύει από την κατάθεση του συμβολαιογραφικού εγγράφου ή της μονομερούς δήλωσης στον ληξιαρχο, όπου έχει καταχωρηθεί και η σύσταση αυτού.

Άρθρο 5

Επώνυμο

Το σύμφωνο συμβίωσης δεν μεταβάλλει το επώνυμο των συμβληθέντων. Ο καθένας μπορεί, εφόσον συγκατατίθεται ο άλλος, να χρησιμοποιεί στις κοινωνικές σχέσεις το επώνυμο του άλλου ή να το προσθέτει στο δικό του.

Άρθρο 6

Περιουσιακές σχέσεις

Με το σύμφωνο συμβίωσης ή και με μεταγενέστερο συμβολαιογραφικό έγγραφο μπορεί να ρυθμίζονται οι περιουσιακές σχέσεις των συμβληθέντων και ιδίως η τύχη των περιουσιακών στοιχείων που θα αποκτηθούν κατά τη διάρκεια του συμφώνου (αποκτήματα). Αν δεν υπάρχει συμφωνία για τα αποκτήματα, το κάθε μέρος έχει, μετά τη λύση του συμφώνου, αξίωση κατά του άλλου για ότι αυτό απέκτησε και με τη δική του συμβολή. Η αξίωση αυτή δεν γεννάται στο πρόσωπο των κληρονόμων του δικαιούχου, δεν εκχωρείται ούτε κληρονομείται από αυτούς, στρέφεται όμως κατά των κληρονόμων του υπόχρεου. Η αξίωση παραγράφεται δύο έτη μετά τη λύση του συμφώνου.

Άρθρο 7

Διατροφή μετά τη λύση

1. Στο σύμφωνο συμβίωσης ή και σε μεταγενέστερο συμβολαιογραφικό έγγραφο μπορεί να περιέχεται συμφωνία με την οποία αναλαμβάνεται, είτε από το ένα ή το άλλο μέρος είτε και αμοιβαίως, υποχρέωση διατροφής μόνο για την περίπτωση κατά την οποία, μετά τη λύση του συμφώνου, το ένα από τα μέρη δεν μπορεί να εξασφαλίσει τη διατροφή του από τα εισοδήματά του ή από την περιουσία του. Δεν έχει υποχρέωση διατροφής εκείνος που, εν όψει και των λοιπών υποχρεώσεών του, δεν είναι σε θέση να τη δώσει χωρίς να

διακινδυνεύσει η δική του διατροφή. Η υποχρέωση αυτή δεν βαρύνει τους κληρονόμους του υπόχρεου.

2. Ο δικαιούχος διατροφής από το σύμφωνο συμβίωσης συμπορεύεται, ως προς το δικαίωμα διατροφής, με τον διαζευγμένο σύζυγο του υπόχρεου.

3. Ο υπόχρεος διατροφής, μετά τη λύση του συμφώνου συμβίωσης, δεν μπορεί να επικαλεσθεί την υποχρέωσή του αυτή, προκειμένου να απαλλαγεί, εν όλο ή εν μέρει, από την υποχρέωση συνεισφοράς ή διατροφής συζύγου ή ανήλικων τέκνων του.

4. Με την επιφύλαξη των παραγράφων 2 και 3, η συμβατική υποχρέωση της παραγράφου 1 προηγείται της εκ του νόμου υποχρέωσης διατροφής άλλων προσώπων απέναντι στον δικαιούχο, που βρίσκεται σε αδυναμία, μετά τη λύση του συμφώνου, να διατρέφει τον εαυτό του με τις δικές του δυνάμεις.

Άρθρο 8

Τεκμήριο πατρότητας

1. Το τέκνο που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης ή εντός τριακοσίων ημερών από τη λύση ή την αναγνώριση της ακυρότητάς του, τεκμαίρεται ότι έχει πατέρα τον άνδρα με τον οποίο η μητέρα κατάρτισε το σύμφωνο. Το τεκμήριο ανατρέπεται με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Τα άρθρα 1466 επ. ΑΚ, καθώς και τα άρθρα 614 επ. ΚΠολΔ, εφαρμόζονται αναλόγως.

2. Η ακυρότητα ή η ακύρωση του συμφώνου δεν επηρεάζει την πατρότητα των τέκνων.

Άρθρο 9

Επώνυμο τέκνων

Το τέκνο που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης ή εντός τριακοσίων ημερών από τη λύση ή την αναγνώριση της ακυρότητάς του, φέρει το επώνυμο που επέλεξαν οι γονείς του με κοινή και αμετάκλητη δήλωσή τους που περιέχεται στο σύμφωνο ή σε μεταγενέστερο συμβολαιογραφικό έγγραφο, πριν τη γέννηση του πρώτου τέκνου. Το επώνυμο που επιλέγεται είναι κοινό για όλα τα τέκνα και είναι υποχρεωτικά το επώνυμο του ενός από τους γονείς ή συνδυασμός των επωνύμων τους. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από δύο επώνυμα. Αν η δήλωση παραλειφθεί, το τέκνο θα έχει σύνθετο επώνυμο, αποτελούμενο από το επώνυμο και των δύο γονέων του. Αν το επώνυμο του ενός ή και των δύο γονέων είναι σύνθετο, το επώνυμο του τέκνου θα σχηματισθεί με το πρώτο από τα δύο επώνυμα.

Άρθρο 10

Γονική μέριμνα

1. Η γονική μέριμνα τέκνου που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια συμφώνου συμβίωσης ή μέσα σε τριακόσιες ημέρες από τη λύση ή την αναγνώριση της ακυρότητάς του ανήκει στους δύο γονείς και ασκείται από κοινού.

Οι διατάξεις του ΑΚ για τη γονική μέριμνα των τέκνων που κατάγονται από γάμο εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

2. Αν το σύμφωνο συμβίωσης λυθεί, για τους λόγους που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 4 του παρόντος, για την άσκηση της γονικής μέριμνας εφαρμόζεται αναλόγως το άρθρο 1513 του ΑΚ.

Άρθρο 11

Κληρονομικό δικαίωμα

1. Με τη λύση του συμφώνου συμβίωσης λόγω θανάτου, αυτός που επιζεί έχει κληρονομικό δικαίωμα εξ αδιαθέτου, το οποίο ανέρχεται στο έκτο της κληρονομίας, αν συντρέχει με κληρονόμους της πρώτης τάξης, στο τρίτο, αν

συντρέχει με κληρονόμους άλλων τάξεων και σε ολόκληρη την κληρονομία, αν δεν υπάρχει συγγενής του κληρονομούμενου, που να καλείται ως εξ αδιαθέτου κληρονόμος.

2. Αυτός που επιζεί έχει δικαίωμα νόμιμης μοίρας στην κληρονομία, το οποίο ανέρχεται στο ήμισυ της εξ αδιαθέτου μερίδας, που του αναλογεί. Κατά το ποσοστό αυτό μετέχει ως κληρονόμος.

3. Τα άρθρα 1826 επ., 1839 επ. και 1860 του ΑΚ εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

Άρθρο 12

Αναστολή παραγραφής

Το άρθρο 256 του ΑΚ περίπτωση 1 αντικαθίσταται ως εξής:

«1. μεταξύ συζύγων κατά τη διάρκεια του γάμου, έστω και αν ύστερα ακυρωθεί, καθώς και μεταξύ προσώπων που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, όσο αυτό ισχύει».

Άρθρο 13

Πεδίο εφαρμογής

Ο νόμος αυτός εφαρμόζεται σε κάθε σύμφωνο συμβίωσης, εφόσον αυτό έχει καταρτισθεί στην Ελλάδα ή ενώπιον ελληνικής προξενικής αρχής. Σε κάθε άλλη περίπτωση, εφαρμόζεται το δίκαιο που ορίζεται από τους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου.

Άρθρο 14

Ισχυρός κλωνισμός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

Η τρίτη παράγραφος του άρθρου 1439 του ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

«Εφόσον οι σύζυγοι βρίσκονται σε διάσταση συνεχώς από δύο τουλάχιστον χρόνια, ο κλωνισμός τεκμαίρεται αμάχητα και το διαζύγιο μπορεί να ζητηθεί, έστω και αν ο λόγος του κλωνισμού αφορά στο πρόσωπο του ενάγοντος. Η συμπλήρωση του χρόνου διάστασης υπολογίζεται κατά το χρόνο συζήτησης της αγωγής και δεν εμποδίζεται από μικρές διακοπές που έγιναν ως προσπάθεια αποκατάστασης των σχέσεων μεταξύ των συζύγων.»

Άρθρο 15

Τέκνα χωρίς γάμο των γονέων τους

Το άρθρο 1515 του ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

«Τέκνα χωρίς γάμο των γονέων τους. Η γονική μέριμνα του ανήλικου τέκνου που γεννήθηκε και παραμένει χωρίς γάμο των γονέων του, ανήκει στη μητέρα του. Σε περίπτωση αναγνώρισής του, αποκτά γονική μέριμνα και ο πατέρας, που όμως την ασκεί αν υπάρχει συμφωνία των γονέων κατά το άρθρο 1513 ή αν έπαυσε η γονική μέριμνα της μητέρας ή αν αυτή αδυνατεί να την ασκήσει για νομικούς ή πραγματικούς λόγους.

Με αίτηση του πατέρα, το δικαστήριο μπορεί και σε κάθε άλλη περίπτωση να αναθέσει και σε αυτόν την άσκηση της γονικής μέριμνας ή μέρους της, εφόσον αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου.

Σε περίπτωση δικαστικής αναγνώρισης, στην οποία αντιδίκησε ο πατέρας, αυτός δεν ασκεί γονική μέριμνα ούτε αναπληρώνει τη μητέρα στην άσκησή της, εκτός αν υπάρχει συμφωνία των γονέων κατά το άρθρο 1513. Το δικαστήριο μπορεί, αν το επιβάλλει το συμφέρον του τέκνου, να αποφασίσει διαφορετικά με αίτηση του πατέρα, εφόσον έπαυσε η γονική μέριμνα της

μητέρας ή αυτή αδυνατεί να την ασκήσει για νομικούς ή πραγματικούς λόγους ή υπάρχει συμφωνία των γονέων.»

Άρθρο 16

Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης

Το άρθρο 1552 του ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

«Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης. Η συναίνεση των γονέων για υιοθεσία του τέκνου τους αναπληρώνεται, με ειδικώς αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου, στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) αν οι γονείς είναι άγνωστοι ή το τέκνο είναι έκθετο, β) αν και οι δύο γονείς έχουν εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή βρίσκονται σε καθεστώς στερητικής δικαστικής συμπαράστασης που τους αφαιρεί και την ικανότητα να συναινούν για την υιοθεσία του παιδιού τους, γ) αν οι γονείς έχουν άγνωστη διαμονή είτε πριν είτε μετά την παροχή της γενικής εξουσιοδότησης του άρθρου 1554, δ) αν το τέκνο προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, έχει αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1532 και 1533, και αυτοί αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν και ε) αν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων σε οικογένεια για φροντίδα και ανατροφή, με σκοπό την υιοθεσία, και έχει ενταχθεί σε αυτήν επί χρονικό διάστημα ενός τουλάχιστον έτους, οι δε γονείς εκ των υστέρων αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν. Αν οι περιπτώσεις α' έως ε' συντρέχουν μόνο στο πρόσωπο του ενός εκ των γονέων, η απόφαση του δικαστηρίου αναπληρώνει τη συναίνεση μόνο αυτού.

Με απόφαση του δικαστηρίου αναπληρώνεται και η συναίνεση του επιτρόπου για την υιοθεσία του ανηλίκου, εφόσον ο τελευταίος προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση και ο επίτροπος αρνείται καταχρηστικά να συναινέσει.»

Άρθρο 17

Ακρόαση συγγενών

Το άρθρο 1553 του ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

«Ακρόαση συγγενών. Στις περιπτώσεις υπό στοιχεία β' έως ε' της πρώτης παραγράφου, καθώς και στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του προηγούμενου άρθρου, το δικαστήριο μπορεί να ζητήσει την ακρόαση των πλησιέστερων συγγενών, αν αυτή είναι εφικτή.»

Άρθρο 18

Προσθήκη ή απάλειψη κύριου ονόματος

Το άρθρο 1565 του ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

«Προσθήκη ή απάλειψη κύριου ονόματος. Το δικαστήριο μπορεί, με την απόφασή του περί υιοθεσίας, να επιτρέψει στον υποψήφιο θετό γονέα, ύστερα από αίτησή του, να προσθέσει στο κύριο όνομα του θετού τέκνου και άλλο όνομα. Στην περίπτωση αυτή το δικαστήριο μπορεί, ύστερα από αίτηση του θετού γονέα, που υποβάλλεται μετά τη συντέλεση της υιοθεσίας αλλά το αργότερο εντός ενός έτους από αυτήν, να επιτρέψει την απάλειψη του κύριου ονόματος που έφερε το θετό τέκνο πριν την υιοθεσία, εφόσον τούτο επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου.

Αν το θετό τέκνο έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, είναι απαραίτητη, σε κάθε περίπτωση, για τη χορήγηση της άδειας του δικαστηρίου η συναίνεση του ίδιου. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 1555 εφαρμόζεται και εδώ.»

Άρθρο 19

Ποιοι τελούν υπό επιτροπεία

Το άρθρο 1589 του ΑΚ αντικαθίσταται ως εξής:

«Ποιοι τελούν υπό επιτροπεία. Ο ανήλικος τελεί υπό επιτροπεία όταν κανένας γονέας δεν έχει ή δεν μπορεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα, όταν το δικαστήριο διορίσει επίτροπο κατά τα άρθρα 1532 και 1535 ή αναθέσει την άσκηση της γονικής μέριμνας σε τρίτον κατά τα άρθρα 1513, 1514, καθώς και όταν συντρέχουν οι περιπτώσεις των άρθρων 1660 και 1661.»

Άρθρο 20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 800 ΚΠολΔ προστίθενται δεύτερο και τρίτο εδάφια ως εξής:

«Τα ελληνικά δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία για την τέλεση της υιοθεσίας, όταν ο υιοθετών ή ο υιοθετούμενος είναι ελληνικής ιθαγένειας, ακόμη και αν δεν έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα. Στην περίπτωση αυτή είναι αρμόδια τα δικαστήρια της πρωτεύουσας του Κράτους.»

Άρθρο 21

Η παράγραφος 2 του άρθρου 7 του ν. 2447/1996 (ΦΕΚ 278 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«2. Όταν, για την υιοθεσία ανηλίκου, οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος έρχονται σε απευθείας συνεννόηση με τους υποψήφιους θετούς γονείς χωρίς τη μεσολάβηση κοινωνικής υπηρεσίας ή οργάνωσης, οφείλουν τόσο αυτοί όσο και οι υποψήφιοι θετοί γονείς, πριν από την παράδοση του παιδιού ή εντός ενός μηνός από αυτήν, να ανακοινώσουν τη σχετική πρόθεσή τους στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία.»

Άρθρο 22

1. Η περ. α' της παραγράφου 2 του άρθρου 1 του π.δ. 226/1999 (ΦΕΚ 190 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«α) Οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας των τεσσάρων τομέων της Νομαρχίας Αθηνών, της Νομαρχίας Ανατολικής και Δυτικής Αττικής για το Νομό Αττικής, πλην της Νομαρχίας Πειραιά, καθώς και για τους νομούς των Περιφερειών Στερεάς Ελλάδος και Θεσσαλίας».

2. Το τέταρτο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 4 του π.δ. 226/1999 αντικαθίσταται ως εξής:

«Αν η ξένη υπηρεσία δεν ανταποκριθεί στο αίτημα της ελληνικής για αποστολή στοιχείων που αφορούν το παιδί που θα υιοθετηθεί, ιδίως σχετικά με το κοινωνικό και το ιατρικό ιστορικό του, και παραμείνει έτσι η έρευνα της ελληνικής υπηρεσίας ανολοκλήρωτη, η συντασσόμενη έκθεση της τελευταίας δεν αποστέλλεται.»

Άρθρο 23

1. Στο τέλος της παραγράφου 3 του άρθρου 79 του Ποινικού Κώδικα (π.δ. 283/1985, ΦΕΚ 106 Α') προστίθεται εδάφιο ως εξής:

«Η τέλεση της πράξης από μίσος εθνικό, φυλετικό, θρησκευτικό ή μίσος λόγω διαφορετικού γενετήσιου προσανατολισμού κατά του παθόντος συνιστά επιβαρυντική περίπτωση.»

2. Η παράγραφος 1 του άρθρου 232 Α του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Όποιος με πρόθεση δεν συμμορφώθηκε σε προσωρινή διαταγή δικαστή ή δικαστηρίου ή σε διάταξη δικαστικής αποφάσεως, με την οποία υποχρεώθηκε σε παράλειψη ή σε ανοχή ή σε πράξη που δεν μπορεί να γίνει

από τρίτο πρόσωπο και η επιχείρησή της εξαρτάται αποκλειστικά από τη βούλησή του, ή σε διάταξη εισαγγελέα σχετική με την προσωρινή ρύθμιση της νομής μεταξύ ιδιώτη και Δημοσίου ή Ο.Τ.Α. ή άλλου Ν.Π.Δ.Δ., τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι (6) μηνών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.»

Άρθρο 24

1. Η παράγραφος 12 του άρθρου 80 του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 1756/1988 (ΦΕΚ 35 Α'), όπως το άρθρο αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 του ν. 3514/2006 (ΦΕΚ 266 Α'), καταργείται.

2. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 6 του άρθρου 51, όπως ισχύει, του αυτού Κώδικα, αντικαθίσταται ως εξής:

«Η απόσπαση αυτή γίνεται για την εκτέλεση νομοπαρασκευαστικών έργων, καθώς και καθηκόντων σχετικών με την εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργιών, διαρκεί για χρονικό διάστημα ενός έτους και μπορεί να παρατείνεται διαδοχικά μέχρι τη συμπλήρωση πενταετίας.»

3. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης, μπορεί να κωδικοποιούνται σε ιδιαίτερο κείμενο οι διατάξεις περί του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών. Κατά την κωδικοποίηση επιτρέπεται, χωρίς να αλλοιώνεται η έννοια των ισχυουσών διατάξεων, νέα διάρθρωση, όπως διάσπαση ή συγχώνευση άρθρων, νέα κατάστρωση αυτών ή απάλειψη διατάξεων που έχουν καταργηθεί ρητά ή σιωπηρά, καθώς και οποιαδήποτε αναγκαία φραστική μεταβολή.

Άρθρο 25

1. Κατά την αληθή έννοια της διατάξεως της παραγράφου 4 του άρθρου 52 του ν. 3689/2008 (ΦΕΚ 164 Α'), ως αναπληρωτές των τακτικών μελών του Συμβουλίου εκλέγονται, κατά περίπτωση, ισάριθμοι με τα τακτικά μέλη υποψηφίοι και σύμφωνα με τη σειρά ψήφων που έλαβαν.

2. Κατά το διαγωνισμό του έτους 2008 για την εισαγωγή σπουδαστών στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών εφαρμόζονται, ως προς τα προσόντα των υποψηφίων, τα όρια ηλικίας αυτών, καθώς και ως προς τις ξένες γλώσσες, οι διατάξεις του ν. 2236/1994 (ΦΕΚ 146 Α').

Η ισχύς του παρόντος άρθρου αρχίζει από την έναρξη ισχύος του ν. 3689/2008.

Άρθρο 26

1. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 8 του π.δ. 18/1989 (ΦΕΚ 8 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

«Για την ύπαρξη απαρτίας απαιτείται πάντως να παρίστανται είκοσι πέντε (25) μέλη με αποφασιστική ψήφο.»

2. Μετά το τέλος της παραγράφου 1 του άρθρου 8 του π.δ. 18/1989 προστίθενται εδάφια ως εξής:

«Στη σύνθεση μετέχουν και δύο αναπληρωματικά μέλη με δικαίωμα ψήφου, καθώς και ένας πάρεδρος, προοριζόμενα να αντικαταστήσουν τυχόν κωλυόμενο ή ελλείπον κατά τη διάσκεψη μέλος. Τα μέλη αυτά μετέχουν και στις διασκέψεις, μέχρι το πέρας αυτών, στις ψηφοφορίες, όμως, μετέχουν μόνον εάν απουσιάζει τακτικό μέλος ή πάρεδρος, αντιστοίχως. Σε περίπτωση συμμετοχής των μελών αυτών σε ψηφοφορία, το κωλυόμενο μέλος δεν μετέχει εφεξής στη διάσκεψη επί της αυτής υποθέσεως. Για τις μεταβολές αυτές συντάσσεται ειδικό πρακτικό.»

Άρθρο 27

Η διάταξη του δεύτερου εδαφίου της πρώτης παραγράφου του άρθρου 1565 του ΑΚ, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 18 του παρόντος νόμου, εφαρμόζεται και στις υιοθεσίες που τελέσθηκαν πριν από την έναρξη ισχύος του, εφόσον η σχετική αίτηση προς το δικαστήριο υποβληθεί εντός έτους από αυτή.

Άρθρο 28

Επώνυμο των συζύγων

Στο άρθρο 1388 του ΑΚ προστίθεται τρίτη παράγραφος ως εξής:

«Με συμφωνία των συζύγων ο καθένας από αυτούς μπορεί να προσθέτει στο επώνυμό του το επώνυμο του άλλου. Η προσθήκη γίνεται με κοινή δήλωση ενώπιον του ληξιάρχου και ισχύει μέχρι να ανακληθεί ενώπιον του ληξιάρχου με κοινή δήλωση των συζύγων ή με μονομερή δήλωση οποιουδήποτε των συζύγων, η οποία κοινοποιείται στον άλλο σύζυγο. Αν ο γάμος λυθεί με διαζύγιο, η δήλωση θεωρείται ότι ανακλήθηκε. Αν ο γάμος λυθεί λόγω θανάτου, η προσθήκη εξακολουθεί να ισχύει, εκτός εάν ο επιζών σύζυγος συνάψει νέο γάμο ή προβεί σε ανακλητική δήλωση ενώπιον του ληξιάρχου.»

Άρθρο 29

Η ισχύς του νόμου αυτού αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός εάν στις επί μέρους διατάξεις του ορίζεται διαφορετικά.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευση του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους. (Νόμος 3719/2008 - ΦΕΚ 241/Α/26.11.2008).

Η θεαματική αύξηση του συμφώνου συμβίωσης οφείλεται πρωτίστως στο κόστος, θεωρείται φθηνότερο από τον γάμο πολιτικό η θρησκευτικό και δίνει τη δυνατότητα νομικής τακτοποίησης ,οικογενειακών η προσωπικών και περιουσιακών στοιχείων σε άτομα που δεν θέλουν το γάμο. Η γραφειοκρατία είναι σαφώς λιγότερη αφού τα δικαιολογητικά που απαιτούνται είναι ελάχιστα και τη σύνταξη του αναλαμβάνει ο συμβολαιογράφος και η δήλωση του γίνεται στο ληξιαρχείο του τόπου κατοικίας.

Υπόδειγμα συμφώνου συμβίωσης

ΑΡΙΘΜΟΣ .....

ΣΥΜΦΩΝΟ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ Ν. 4356/2015

*****

Στην Αθήνα Αττικής, σήμερα την ..... [.....^η] του μηνός ..... του έτους **δύο χιλιάδες δεκαεπτά [2017]**, ημέρα της εβδομάδας ....., στο συμβολαιογραφείο μου, ιδιοκτησίας του ακινήτου ....., που βρίσκεται στο δεύτερο (Β') όροφο πολυκατοικίας κειμένης επί της οδού....., σε εμένα τη Συμβολαιογράφο Αθηνών και κάτοικο ....., που εδρεύω στην Αθήνα, φέρω αριθμό φορολογικού μητρώου (Α.Φ.Μ.) 00000000 και υπάγομαι φορολογικά στη Δ.Ο.Υ. Δ' Αθηνών, εμφανίστηκαν οι μη εξαιρούμενοι από το νόμο:

ΑΦΕΝΟΣ: ο ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο)...., ...(επάγγελμα)...., ο οποίος γεννήθηκε στ..... (τόπος γέννησης) στις ..... (ημερομηνία γέννησης) και κατοικεί στ..... (τόπος κοινής κατοικίας του ζεύγους), επί της οδού ..... αριθμός .....

κάτοχος του επιδειχθέντος σε εμένα υπ' αριθμόν ..... Δελτίου Αστυνομικής Ταυτότητας που εκδόθηκε την .....^η-.....-20..... από το ....., με αριθμό φορολογικού μητρώου (Α.Φ.Μ.) ....., υπαγόμενος φορολογικά στη Δ.Ο.Υ. .... και

ΑΦΕΤΕΡΟΥ: η ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο)...., ...(επάγγελμα)...., η οποία γεννήθηκε στ..... (τόπος γέννησης) στις ..... (ημερομηνία γέννησης) και κατοικεί στ..... (τόπος κοινής κατοικίας του ζεύγους), επί της οδού ..... αριθμός ....., κάτοχος του επιδειχθέντος σε εμένα υπ' αριθμόν ..... Δελτίου Αστυνομικής Ταυτότητας που εκδόθηκε την .....^η-.....-20..... από το ....., με αριθμό φορολογικού μητρώου (Α.Φ.Μ.) ....., υπαγόμενη φορολογικά στη Δ.Ο.Υ. ...., οι οποίοι ζήτησαν την σύνταξη και υπογραφή του παρόντος συμφώνου με το οποίο δήλωσαν, συνολολόγησαν και αποδέχθηκαν αμοιβαία τα ακόλουθα:

ΜΕΡΟΣ Α' – ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΓΚΥΡΗΣ

ΣΥΝΑΨΗΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

Οι συμβαλλόμενοι στο παρόν ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο).... και ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο)...., οι οποίοι, όπως προκύπτει και από τα ανωτέρω μνημονευόμενα νομιμοποιητικά τους έγγραφα (Δελτία Αστυνομικής Ταυτότητας) είναι αμφότεροι ενήλικοι (μεταξύ τους δε ετερόφυλοι) μου δήλωσαν υπεύθυνα προέβησαν στις ακόλουθες τα ακόλουθα: **α)** Είναι αμφότεροι άγαμοι, ήτοι δεν έχουν τελέσει γάμο μεταξύ τους, κανένας δε εξ αυτών δεν τελεί σε γάμο με τρίτα πρόσωπα, **β)** Δεν έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Ν.4356/2015 «Σύμφωνο Συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις» (και δεν έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης ούτε σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Ν.3719/2008 «Μεταρρυθμίσεις για την οικογένεια, το παιδί, την κοινωνία και άλλες διατάξεις»), ήτοι αφενός μεν δεν έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης μεταξύ τους, αφετέρου δε και κανένας εξ αυτών δεν έχει καταρτίσει με τρίτα πρόσωπα σύμφωνο συμβίωσης στην

Ελλάδα ή το εξωτερικό, γ) Έχουν αμφότεροι πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα, δ) Δεν συνδέονται μεταξύ τους με κανενός είδους συγγένεια, ήτοι εξ αίματος ή εξ αγχιστείας, σε ευθεία ή σε πλάγια γραμμή, οποιουδήποτε βαθμού, όπως η συγγένεια ορίζεται και ρυθμίζεται στα άρθρα 1461 επ. του Αστικού Κώδικα, ε) Ουδείς των συμβαλλομένων στο παρόν έχει υιοθετήσει τον έτερο συμβαλλόμενο και στ) Τελούν σε ελεύθερη ένωση μεταξύ τους, ήτοι συμβιώνουν ως μόνιμοι σύντροφοι.

ΜΕΡΟΣ Β' – ΣΥΝΑΨΗ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

ΗΔΗ σήμερα δια της παρούσης πράξης μου, οι συμβαλλόμενοι στο παρόν ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο).... και ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο)...., δηλώνουν ότι εφόσον **πληρούνται όλες οι τασσόμενες από τον Ν.4356/2015 προϋποθέσεις** έγκυρης σύναψης Συμφώνου Συμβίωσης και εφόσον **δεν συντρέχει κανένα από τα προβλεπόμενα στον ίδιο ως άνω Νόμο κωλύματα**, όπως η συνδρομή των εν λόγω προϋποθέσεων και η απουσία κωλυμάτων λεπτομερώς αναλύθηκε ανωτέρω, προκειμένου να οργανώσουν την κοινή συμβίωσή τους, **προβαίνουν στην Σύναψη Συμφώνου Συμβίωσης**, το οποίο θα διέπεται από τις διατάξεις του Ν.4356/2015 «*Σύμφωνο Συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις*», ως εκάστοτε ισχύει και τους κατωτέρω ειδικότερους όρους και συμφωνίες, που αμοιβαία οι συμβαλλόμενοι στο παρόν συνομολογούν και συναποδέχονται:

Άρθρο 1^ο

ΕΠΩΝΥΜΟ ΣΥΜΒΙΟΥΝΤΩΝ

*****

Το παρόν Σύμφωνο Συμβίωσης δεν μεταβάλλει το επώνυμο των συμβαλλομένων.

Ο/Η αφενός στο παρόν συμβαλλόμενος/η ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ....(πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο).... δηλώνει ότι συγκατατίθεται η/ο

αφετέρου στο παρόν συμβαλλομένη/ος ....(όνομα).... ....(επίθετο).... του ... (πατρώνυμο).... και της ....(μητρώνυμο)...., **στις κοινωνικές σχέσεις** να προσθέτει το δικό του/της επώνυμο στο δικό της/του, ήτοι να χρησιμοποιεί το διπλό επώνυμο: «..... - .....» / ή να αντικαθιστά το δικό της/του επώνυμο με το δικό του/της, ήτοι να χρησιμοποιεί το επώνυμο: «.....».

Άρθρο 2^ο

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ

*****

1. Στις προσωπικές σχέσεις των μερών του Συμφώνου Συμβίωσης μεταξύ τους εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για τις σχέσεις των συζύγων από το γάμο, εφόσον δεν υπάρχει διαφορετική ειδική ρύθμιση στον Ν.4356/2015 ή σε άλλον.

2. Στις μη προσωπικές σχέσεις των μερών μεταξύ τους εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για τις σχέσεις των συζύγων από το γάμο. Οι συμβαλλόμενοι, διατηρούν κατά τη διάρκεια του Συμφώνου Συμβίωσης την περιουσιακή τους αυτοτέλεια, τόσο για τα ανήκοντα σήμερα σ' αυτούς περιουσιακά στοιχεία, όσο και για εκείνα, τα οποία θα αποκτήσουν στο μέλλον, κατά τη διάρκεια του Συμφώνου.

Άρθρο 3^ο

ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑΣ ΤΕΚΝΩΝ

*****

Οι συμβαλλόμενοι αναγνωρίζουν ότι, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Άρθρο 9 του Ν. 4356/2015, το τέκνο που τυχόν γεννήσει η αφετέρου στο παρόν συμβαλλομένη κατά τη διάρκεια του Συμφώνου Συμβίωσης ή εντός τριακοσίων [300] ημερών από τη λύση ή την ακύρωση του Συμφώνου Συμβίωσης, τεκμαίρεται ότι έχει πατέρα τον αφενός στο παρόν

συμβαλλόμενο. Το τεκμήριο ανατρέπεται με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Τα άρθρα 1466 επ. ΑΚ, καθώς και τα άρθρα 614 επ. ΚΠολΔ, εφαρμόζονται αναλόγως.

Σημειώνεται ότι η τυχόν ακύρωση του Συμφώνου δεν επηρεάζει την πατρότητα των τέκνων.

Άρθρο 4^ο

ΕΠΩΝΥΜΟ ΤΕΚΝΩΝ ΚΑΙ ΓΟΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ

*****

1. Τα τέκνα, που τυχόν θα γεννηθούν κατά τη διάρκεια του παρόντος Συμφώνου Συμβίωσης ή εντός τριακοσίων [300] ημερών από τη λύση ή την ακύρωσή του, συμφωνείται από κοινού και αμετακλήτως από τους συμβαλλομένους στο παρόν ότι θα φέρουν το επώνυμο του αφενός στο παρόν συμβαλλομένου, ήτοι: «.....» αν πρόκειται για άρρεν τέκνο ή «.....» αν πρόκειται για θήλυ τέκνο/ ή θα φέρουν το επώνυμο αμφοτέρων των συμβαλλομένων στο παρόν, ήτοι: «..... - .....» αν πρόκειται για άρρεν τέκνο ή «..... - .....» αν πρόκειται για θήλυ τέκνο.

[Σημείωση: Σύμφωνα με το Άρθρο 10 του Ν. 4356/2015: "Το τέκνο που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης ή μέσα σε τριακόσιες (300) ημέρες από τη λύση ή την ακύρωση του συμφώνου, φέρει το επώνυμο που επέλεξαν οι γονείς του με κοινή και αμετάκλητη δήλωσή τους, που περιέχεται στο σύμφωνο ή σε μεταγενέστερο συμβολαιογραφικό έγγραφο πριν από τη γέννηση του πρώτου τέκνου. Το επώνυμο που επιλέγεται είναι κοινό για όλα τα τέκνα και είναι υποχρεωτικά το επώνυμο του ενός από τους γονείς ή συνδυασμός των επωνύμων τους. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από δύο επώνυμα. Αν η δήλωση παραλειφθεί, το τέκνο θα έχει σύνθετο επώνυμο, αποτελούμενο από το επώνυμο και των δύο γονέων του. Πρώτο τίθεται το επώνυμο με αρχικό που προηγείται στο αλφάβητο. Αν το επώνυμο του ενός

ή και των δύο γονέων είναι σύνθετο, το επώνυμο του τέκνου θα σχηματιστεί με το πρώτο από τα δύο επώνυμα."']

2. Η γονική μέριμνα των τέκνων, που τυχόν θα γεννηθούν κατά τη διάρκεια του παρόντος Συμφώνου Συμβίωσης ή εντός τριακοσίων [300] ημερών από τη λύση ή την ακύρωσή του, θα ανήκει και στους δύο γονείς και θα ασκείται από κοινού. Οι διατάξεις του ΑΚ για τη γονική μέριμνα των τέκνων που κατάγονται από γάμο εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

3. Αν το σύμφωνο συμβίωσης λυθεί ή ακυρωθεί, για την άσκηση της γονικής μέριμνας εφαρμόζεται αναλόγως το άρθρο 1513 ΑΚ.

Άρθρο 5^ο

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

*****

Σε περίπτωση λύσης του Συμφώνου Συμβίωσης λόγω θανάτου ενός εκ των συμφωνούντων στο παρόν, εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα που αφορούν τους συζύγους.

[Προαιρετικά μπορεί να προστεθεί στο σημείο αυτό:

2. Με το παρόν Σύμφωνο Συμβίωσης και σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 8 εδάφιο β' του Ν. 4356/2015, αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη παραιτούνται από το δικαίωμα τους στη νόμιμη μοίρα.]

Άρθρο 6^ο

ΛΥΣΗ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

*****

Το παρόν Σύμφωνο Συμβίωσης δύναται να λυθεί:

α) με νεότερη συμφωνία των συμβαλλομένων στο παρόν, η οποία θα συναφθεί αυτοπροσώπως ενώπιον Συμβολαιογράφου, δια συμβολαιογραφικού εγγράφου ή

β) με μονομερή συμβολαιογραφική δήλωση ενός εκ των συμβαλλομένων στο παρόν, εφόσον έχει επιδοθεί προηγουμένως με δικαστικό επιμελητή πρόσκληση για συναινετική λύση στο άλλο μέρος και έχουν παρέλθει τρεις [3] μήνες από την επίδοση ή

γ) αυτοδικαίως, αν συναφθεί γάμος μεταξύ των συμβαλλόμενων στο παρόν.

Στις ως άνω υπό **α)** και **β)** περιπτώσεις, η λύση του παρόντος Συμφώνου Συμβίωσης επέρχεται και θα ισχύει από την κατάθεση του αντίστοιχου συμβολαιογραφικού εγγράφου (νεότερης συμβολαιογραφικής συμφωνίας λύσης ή μονομερούς συμβολαιογραφικής δήλωσης περί λύσης) στον κατά τόπο αρμόδιο Ληξίαρχο, όπου θα έχει καταχωρηθεί και η παρούσα σύσταση, ήτοι στο Ληξιαρχείο του Δήμου ..... ενώ στην ως άνω υπό **γ)** περίπτωση, η λύση του παρόντος Συμφώνου Συμβίωσης επέρχεται αυτοδίκαια.

Άρθρο 7^ο

ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΜΕ ΤΗΝ ΛΥΣΗ

ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

*****

Σε περίπτωση λύσεως του παρόντος Συμφώνου Συμβίωσης με οποιονδήποτε από τους ανωτέρω αναφερόμενους τρόπους, εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για τη διατροφή μετά το διαζύγιο.

[Προαιρετικά οι σύντροφοι μπορούν να ορίσουν ότι: "οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν αμοιβαία και συναποδέχονται ότι **παραιτούνται από το δικαίωμα διατροφής.**"]

Άρθρο 8^ο

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ Ν. 4356/2015

*****

Κατά ρητή συμφωνία των συμβαλλομένων στο παρόν, σε όσα θέματα δεν ρυθμίζονται διαφορετικά στο παρόν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του Ν.4356/2015 και κατά τα οριζόμενα στο Άρθρο 12 του Ν.4356/2015, άλλες διατάξεις νόμων που αφορούν αξιώσεις των συζύγων μεταξύ τους, καθώς και αξιώσεις, παροχές και προνόμια έναντι τρίτων ή έναντι του Δημοσίου εφαρμόζονται αναλόγως και στα μέρη του Συμφώνου, εφόσον δεν υπάρχει διαφορετική ειδική ρύθμιση στον Ν.4356/2015.

[Σημείωση: Κατά το άρθρο 16 Ν.4387/2016, ΦΕΚ Α 85/12.5.2016: "Με τους εγγάμους εξομοιώνονται πλήρως οι αντισυμβαλλόμενοι στο σύμφωνο συμβίωσης του Ν. 4356/2015 (Α` 181) ως προς κάθε κοινωνικοασφαλιστικό δικαίωμα, παροχή, υποχρέωση ή περιορισμό, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου ή της εν γένει κοινωνικο- ασφαλιστικής και προνοιακής νομοθεσίας".]

ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΩΝ:

Οι συμβαλλόμενοι στο παρόν δήλωσαν προσθέτως ότι η **μόνιμη κοινή κατοικία** τους είναι όπως μου δήλωσαν αυτοί υπεύθυνα, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, αυτή που δήλωσαν και αναφέρεται στην αρχή του παρόντος.

ΥΠΟΜΝΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΟΥΣ:

ΕΝΑΡΞΗ ΙΣΧΥΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

Εγώ η Συμβολαιογράφος **υπέμνησα στους συμβαλλομένους, ότι η ισχύς του παρόντος Συμφώνου Συμβίωσης αρχίζει από την κατάθεση αντιγράφου της παρούσης πράξεώς μου στον Ληξιαρχο του τόπου κατοικίας τους, ήτοι στο Ληξιαρχείο του Δήμου .....** και την καταχώριση αυτού στο ειδικό βιβλίο του Ληξιαρχείου, οι δε συμβαλλόμενοι μου δήλωσαν ότι θα

αναλάβουν οι ίδιοι την επιμέλεια της κατάθεσης και καταχώρισης της παρούσης πράξεώς μου στο προαναφερθέν βιβλίο του Ληξιαρχείου.

Προς βεβαίωση όλων των ανωτέρω συντάχθηκε η πράξη αυτή αυτό σε πέντε (5) φύλλα, επί της οποίας (ήτοι επί του πρωτοτύπου) επικολλήθηκε τέλος μεγαροσήμου πενήντα λεπτών (0,50 €), εκδόθηκαν δε δύο (2) αντίγραφα αυτής, επί του οποίου ομοίως επικολλήθηκε τέλος μεγαροσήμου πενήντα λεπτών (0,50 €). Για την σύνταξη του πρωτοτύπου της πράξης και την έκδοση δύο (2) αντιγράφων αυτής, εισπράχθηκαν ως συμβολαιογραφική αμοιβή συνολικά ..... (..... €). Κατ' εφαρμογή δε του άρθρου 62§3 του Ν. 3842/23-4-2010 και της εγκυκλίου ΠΟΛ. 1063/30-5-2016 του Υπουργείου Οικονομικών, επί της συμβολαιογραφικής αμοιβής, ήτοι επί του ποσού των ..... (.....), εισπράχθηκε περαιτέρω ο αναλογών Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) κανονικού συντελεστή (24%), ήτοι ..... (..... €) (..... € X 24% = ... €).

Η παρούσα πράξη αφού διαβάστηκε από εμένα καθαρά και μεγαλόφωνα, για να το ακούσουν οι συμβαλλόμενοι στο παρόν, βεβαιώθηκε για ολόκληρο το περιεχόμενό του και υπογράφηκε από τους συμβαλλομένους και από εμένα τη Συμβολαιογράφο, όπως ο νόμος ορίζει. (Ευαγγελία Ι. Ράμμου συμβολαιογράφος Αθηνών)

ΟΙ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΟΙ

Η ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ

4.1.3 Διεμφυλικά ζευγάρια

Ο προσδιορισμός της ταυτότητας φύλου επιτρέπει στα άτομα να αυτοπροσδιορίζονται ως προς το φύλο τους όπως θέλουν οι ίδιοι και όχι όπως προκύπτει με τη ληξιαρχική πράξη γέννησης τους. Ο όρος διεμφυλικός είναι μια κατηγορία ατόμων οι οποίοι δεν μπορούν να ταυτιστούν με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση τους. Τα άτομα αυτά παρουσιάζουν θλίψη λόγω της ταυτότητας φύλου η διαταραγμένες λειτουργίες που χαρακτηρίζεται ως δυσφορία φύλου. Ο όρος αποδίδεται σε όλους τους ανθρώπους που ζουν σε ένα ενδιάμεσο φύλο και δεν ανήκουν στο παραδοσιακό

δίπολο άνδρας-γυναίκα. (American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition (Text Revision)*).

Γενικά υπάρχει σύγχυση με τις διαφορές των τρανσέξουαλ και διεμφυλικών ατόμων. Ο όρος τρανσέξουαλ είναι συγκεκριμένος και αφορά ανθρώπους που αυτοπροσδιορίζονται με αντίθετο φύλο από εκείνο που τους έχει αποδοθεί κατά τη γέννηση τους. Ακόμα και αν δεν έχουν προχωρήσει σε μετάβαση επαναπροσδιορισμού φύλου (εγχείρηση αλλαγής φύλου) ζουν και ανήκουν στο δίπολο άνδρας –γυναίκα. Σε αντίθεση ,τα διεμφυλικά άτομα είναι εγκλωβισμένα σε αυτό το δίπολο και δεν αποδέχονται το ρόλο που τους αποδίδει το βιολογικό τους φύλο.

Για τον προσδιορισμό ενός ατόμου ως διεμφυλικό βασικό κριτήριο είναι η ταυτότητα φύλου του την οποία βιώνει βαθιά ο κάθε άνθρωπος ως εσωτερική και ατομική εμπειρία φύλου. Συνήθως περιλαμβάνει την προσωπική αίσθηση του σώματος(σωματική εμφάνιση η λειτουργίας με ιατρικά χειρουργικά η άλλα μέσα) και άλλες εκφράσεις όπως η ένδυση η ομιλία και η συμπεριφορά. Τα διεμφυλικά άτομα μπορεί να είναι ετεροφυλοφιλικά αμφιφυλοφιλικά η ομοφυλοφιλικά. Ξεχωριστοί θεωρούνται οι μεσόφυλοι οι οποίοι γεννιούνται με χαρακτηριστικά διαφορετικής φυσιολογίας από τους τυπικούς ορισμούς αρσενικού και θηλυκού. (Ως έκφραση φύλου μπορεί να οριστεί ο τρόπος με τον οποίο κάθε άνθρωπος εκφράζεται με όρους φύλου (genderized), δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο όλα τα άτομα εκφράζονται με τις διάφορες δυνατότητες που προσφέρει το φάσμα της διεμφυλικότητας, όπως αρρενωπότητα, θηλυκότητα, ανδρογυνία κ.λπ. Η έκφραση φύλου αναφέρεται στα ορατά στοιχεία (όπως η εμφάνιση, ο τρόπος ένδυσης, ομιλίας και συμπεριφοράς) της ταυτότητας φύλου ενός προσώπου. Βλ. σχετικά Gender Expression Toolkit Ending Discrimination on the Basis of Gender Expression, σελ. 11). (Γαλανού, Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι, Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, 2014, σελ. 93).

Το πλαίσιο προστασίας των διεμφυλικών ατόμων ολοκληρώθηκε από ευρωπαϊό δικαστή πρόσφατα με μια σημαντική απόφαση του την « Identoba και άλλοι κατά Γεωργίας». Με αυτή του την απόφαση το δικαστήριο του Στρασβούργου επικύρωσε την προστασία των διακρίσεων λόγο ταυτότητας φύλου σύμφωνα με το άρθρο 14 ΕΣΔΑ τονίζοντας μάλιστα ότι την προστασία την απολαμβάνουν όλα τα τρανς άτομα και όχι μόνο τα διεμφυλικά. Σε εθνικό επίπεδο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελεί την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας». Και για αυτό το λόγο κατοχυρώνονται συνταγματικά με το άρθρο 2 παρ.1 Σ, το άρθρο 4 παρ.1 Σ το άρθρο 5 παρ.2 Σ το άρθρο 20 παρ.1 Σ και το άρθρο 25 παρ 1 Σ.

Η ευρωπαϊκή επιτροπή κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας (ECRI) πραγματοποίησε έκθεση για την Ελλάδα με την οποία επισημαίνει ότι τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού πλαισίου κατά του ρατσισμού σε επίπεδο νομοθεσίας. Ο νόμος 4285/2014 ψηφίστηκε με σκοπό την προσαρμογή του αντιρατσιστικού νόμου 927/1979. Ο καινούργιος νόμος διαφέρει από τον προηγούμενο διότι περιλαμβάνει ρητά την ταυτότητα φύλου μεταξύ των διαφόρων λόγων διάκρισης που πρέπει να υπάρχουν, ώστε να στοιχειοθετεί την αντικειμενική υπόσταση σε μια πράξη υποκίνησης διακρίσεων βίας η μίσους.

Επίσης ο συνήγορος του πολίτη έχει προβεί στη σύνταξη ενός οδηγού διαφορετικότητας για τους δημοσίους υπαλλήλους με κύριο σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων και την κάλυψη των κενών στην πληροφόρηση των υπαλλήλων σε ότι αφορά τα ιδιαίτερα στοιχεία της ταυτότητας των πολιτών που εξυπηρετούν. Επισημαίνεται στην ενότητα κοινωνικό φύλο ότι «πρέπει να γίνει κατανοητή η έννοια της ταυτότητας κοινωνικού φύλου και να γίνει σεβαστή η αυτοαντίληψη του καθενός για το φύλο του ασχέτως των στοιχείων της αστυνομικής του ταυτότητας ή των λοιπών εγγράφων ταυτοποίησης». Τα διεμφυλικά άτομα συγκαταλέγονται πλέον στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό και περιθωριοποίηση αντιμετωπίζοντας καθημερινά διαφορές προκλήσεις. Είναι φανερό ότι δεν αρκούν μόνο τα νομοθετικά μέτρα από τους αρμόδιους φορείς. Σε νομικό επίπεδο είναι αναγκαία αλλά όχι ικανά για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των διεμφυλικών ατόμων. Μέσα από την παιδεία και την εκπαίδευση πρέπει η κοινωνία να αποβάλει τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που διαιωνίζουν ανισότητες σε διάφορες ομάδες ανθρώπων. Η ιδέα της ετερότητας και του διαφορετικού πρέπει να συνηθίζεται από την νεαρή ακόμα ηλικία όπως και η αντικειμενική πληροφόρηση με σεβασμό όμως στην ταυτότητα φύλου του κάθε ανθρώπου. (Συνήγορος του Πολίτη, Ποιον έχω απέναντί μου; Οδηγός διαφορετικότητας για δημοσίους υπαλλήλους με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων, [σελ. 32])

(Διεμφυλικά άτομα και νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου. Έκθεση Σεπτέμβριος 2015. Η παρούσα Έκθεση υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ, στη συνεδρίαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2015. Εισηγήτριες: Α. Αθανασίου, μέλος της ΕΕΔΑ ορισθέν ως πρόσωπο εγνωσμένου κύρους από τον Πρωθυπουργό και .Ρ. Φράγκου, Επιστημονική Συνεργάτης της ΕΕΔΑ. 2).

4.2 Αλλαγές στην ελληνική οικογένεια και extreme μορφές οικογένειας

Η οικογένεια, ακόμη και σήμερα εμφανίζεται σταθερά ως η μοναδική αξία στη ζωή κάθε ανθρώπου, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών παγκοσμίως δηλώνουν ότι τη θεωρούν το πιο σημαντικό πράγμα στη ζωή τους. Το γεγονός αυτό φαίνεται να ξαφνιάζει καθώς αντιφάσκει προς την διαδεδομένη σήμερα αντίληψη πως η οικογένεια περνάει «κρίση». Ωστόσο, η σταθερότητα που δείχνουν οι άνθρωποι στην προτίμησή τους απέναντι στην οικογένεια ως τρόπο οργάνωσης του ιδιωτικού τους βίου συνδέεται ενδεχομένως με τις μεταβολές που γνώρισε η οικογένεια κατά τον 20^ο αιώνα.

Έτσι στις αρχές του αιώνα αυτού και στην ελληνική κοινωνία της εποχής η δημιουργία οικογένειας ήταν υπόθεση των οικογενειών των ανθρώπων που θα έρχονταν εις γάμου κοινωνία. Κατά κάποιο τρόπο, η οικογένεια δημιουργούνταν από την οικογενειακή ομάδα που φρόντιζε για την αποτροπή της διάλυσής της. Ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός συνεπάγεται μεταξύ άλλων και μετατροπή του άξονα οργάνωσης της κοινωνίας από την ομάδα στο άτομο. Αυτό σημαίνει ότι στο τέλος του 20^{ου} αιώνα το άτομο πλέον όχι απλά δημιουργεί οικογένεια, εξασφαλίζει τη συνοχή της αλλά και τη διαλύει. Οπότε, η οικογένεια στη σημερινή εποχή οι οικογένεια δημιουργείται και βασίζεται όχι μόνο στις επιθυμίες των μελών που την απαρτίζουν αλλά κυρίως στις δυνατότητές τους. Εμφανίζεται πιο πολύ πιο ευάλωτη και ασταθής από το πώς ήταν στις αρχές αν και πλέον η αντοχή της και η σταθερότητά της είναι πολύ πιο σταθερές και συνειδητές.

Έπειτα, στην αγροτική κοινωνία της χώρας στις αρχές του αιώνα όχι μόνο ήταν πιο συνηθισμένο φαινόμενο η συγκατοίκηση τουλάχιστον δύο οικογενειών αλλά και συγγενικών τους ατόμων αλλά, λόγω του υψηλού ποσοστού γονιμότητας οι οικογένειες είχαν ένα σημαντικό πολυπληθέστερες. Αντίθετα, στην αστική ελληνική κοινωνία στην οποία τα παιδιά δεν προσφέρουν οικονομικά στην οικογένεια αλλά το κόστος για τη συντήρησή εκπαίδευσή και εκπαίδευσή τους είναι υψηλό, το να αποκτήσει μια οικογένεια παιδί είναι πλέον επιλογή οπότε και η οικογένεια συρρικνώνεται. (Μουσοπούλου Μ. Λουκία καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου).

4.2.1 Εσωτερικές μεταβολές στην οικογένεια

Από την άλλη, η έλλειψη της γεννητικότητας και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας όπως η έλευση μεταναστών στη χώρα ή η εξωτερική μετανάστευση των νέων της Ελλάδας καθώς και του εκσυγχρονισμού της περιόρισαν το μέγεθος του συνόλου των συγγενών της οικογένειας που συνδέονται συναισθηματικά, αλληλοβοηθούνται και αποφασίζουν από κοινού. Οι λειτουργίες της οικογένειας πλέον περιορίζονται καθώς συρρικνώνεται κυρίως οικονομικά και συνέβαλε καθοριστικά στη σημασία της οικογενειακής ομάδας όπως και στη δημιουργία συνοχής της συζυγικής οικογένειας.

Ένας σημαντικός παράγοντας που θα έπρεπε να σημειωθεί είναι η μεταβολή στην ηλικιακή δομή της ελληνικής οικογένειας. Στο τέλος του προηγούμενου αιώνα και λόγω του ότι αυξήθηκε ο μέσος όρος ζωής του ατόμου κατά τον αιώνα αυτόν αυξάνεται ραγδαία το ποσοστό των οικογενειών οι οποίες πλέον επιβιώνουν για πέντε γενεές. Βλέπουμε δηλαδή πως πλέον οι γηραιότεροι μπορούν να γνωρίσουν τα δισέγγονά τους ή ακόμη και τα παιδιά αυτών.

Επιπλέον, οι αγροτική οικογένεια, στις αρχές του αιώνα ήταν μια ολοκληρωμένη μονάδα παραγωγής και κατανάλωσης. Τον τρέχον αιώνα η αστική πλέον οικογένεια είναι μονάδα κατανάλωσης η οποία βασίζεται παραγωγικά μόνο στα οικονομικά ενεργά της μέλη. αυτό εξηγεί και τη συνεχή αύξηση των ενεργών οικονομικά γυναικών σε βαθμό που ένα μόνο άτομο στην οικογένεια δεν μπορεί να καλύψει τις καταναλωτικές τους ανάγκες. Τόσο η μεταβολή της οικονομικής λειτουργίας λοιπόν, όσο και η αμειβόμενη πλέον γυναικεία εργασία συνιστούν σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας και συμβάλλουν στην εξάρτηση στις συνοχής και της σταθερότητας από ατομικές επιθυμίες.

Ένα ακόμη πράγμα στο οποίο θα έπρεπε να γίνει αναφορά είναι ότι η παραδοσιακή ελληνική οικογένεια στις αρχές του αιώνα ήταν υποχρεωμένη να παρέχει συναισθηματική στήριξη, καθώς έφερε ευθύνη, όπως επίσης και εξασφάλιση οικονομικής και προσωπικής φροντίδας των μελών της οικογένειας. Η ευθύνη αυτή ήταν καθήκον των ατόμων, συνεκτική της ομάδας και στοιχείο αντίληψης της οικογένειας ως το μόνο καταφύγιο του ανθρώπου.

Η ευθύνη αυτή κλονίστηκε από την προσδοκία και η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Στην Ελλάδα, η προσδοκία αυτή υπήρξε πιο σημαντική από την ίδια την ανάπτυξη. Ωστόσο, οι ευθύνες, μέσα από συντάξεις, κοινωνικές υπηρεσίες επιδόματα και ιατροφαρμακευτική κάλυψη μετατοπίστηκαν από τα μέλη της οικογένειας στο απρόσωπο κράτος.

Ταυτόχρονα, από τη μια πλευρά περιορίστηκαν οι πρακτικές δυνατότητες και από την άλλη αυξήθηκαν οι ανάγκες φροντίδας. Ο περιορισμός αυτός, οφείλεται κυρίως στη συρρίκνωση της οικογένειας, στο γεγονός ότι η συζυγική οικογένεια είναι ασταθής και στο ότι πλέον οι γυναίκες εργάζονται εκτός οικείας. Η αύξηση των αναγκών φροντίδας οφείλεται στην αύξηση της μέσης ηλικίας στην αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων ατόμων καθώς και στις περιπτώσεις ατόμων με ειδικές ανάγκες και στις υπηρεσίες που συνεπάγονται για την ποιότητα της ζωής αυτών των ατόμων. Θα πρέπει όμως να πούμε ότι η συναισθηματική στήριξη παραμένει σημαντικός παράγοντας στην οικογένεια και ουσιαστική έκφραση της συνοχής της. (Μουσούρου Μ. Λουκία καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου).

4.2.2 Ο ρόλος των μελών

Τέλος, στις αρχές του αιώνα, η οικογένεια ήταν κυρίως εκτεταμένη η συζυγική. Υπήρχαν οι «χωλές» οικογένειες οι οποίες ήταν κυρίως οικογένειες ναυτικών ή μεταναστών, οι μονογονεϊκές και οικογένειες που είχαν δημιουργηθεί από δεύτερο γάμο . Οπότε, δεν είναι αλήθεια ότι τα καινούρια σχήματα της οικογένειας είναι καινούρια και αποτέλεσμα της σύγχρονης «κρίσης».

Η ρευστότητα που χαρακτηρίζει τα οικογενειακά σχήματα αντίθετα οφείλεται από τη μια πλευρά στην κοινωνική παραδοχή μορφών και δομών οικογένειας και από την άλλη στην ποικιλία και στην αλλαγή συνθηκών και των ατομικών επιλογών της οικογένειας. Αυτή η ρευστότητα δεν περιορίζεται μόνο στο γεγονός της ύπαρξης πολλών οικογενειακών σχημάτων, αλλά και έγκειται κυρίως στη δυνατότητα βίωσης της ποικιλίας αυτής από ένα και το ίδιο πρόσωπο. Εν τέλει η ρευστότητα σημαίνει ότι η οικογένεια ταυτίζεται πλέον με συγκεκριμένες σχέσεις και όχι συγκεκριμένα σχήματα. Η ρευστότητα λοιπόν, είναι ο βασικός παράγοντας επιβίωσης της

οικογένειας στη σύγχρονη κοινωνία και δικαιολογεί τη σταθερότητα με την οποία η άνθρωποι αντιμετωπίζουν την οικογένεια ως μια σταθερή αξία στη ζωή τους. Αντίθετα, η σταθερότητα και η αποτελεσματικότητα των οικογενειακών σχέσεων εξαρτώνται από τα πρόσωπα και όχι από το σχήμα της οικογένειας.

4.2.3 Ανασυγκροτημένες οικογένειες

Οι ανασυγκροτημένες οικογένειες είναι αυτές οι οποίες δημιουργούνται από το δεύτερο γάμο ενός εκ των δύο συζύγων ή από τον δεύτερο γάμο και των δύο μετά από διαζύγιο ή χηρεία. Ειδικότερα, είναι η οικογένεια η οποία προκύπτει πρώτα από την ένωση ενός ζευγαριού στο πλαίσιο ενός ορισμένου τρόπου οικιακής ζωής στο οποίο εντάσσονται και τα παιδιά τα οποία μπορεί να υπάρχουν από τους προηγούμενους γάμους. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι λέξεις όπως «μαμά» και «μπαμπάς» περιορίζονται στους βιολογικούς γονείς γι αυτό συνήθως το παιδί αποκαλεί τον πατριό ή τη μητριά του με το μικρό του όνομα.

Μέχρι πριν λίγα χρόνια οι διαζευγμένοι δεν δημιουργούσαν νέα οικογένεια επειδή ντρέπονταν τον κοινωνικό τους περίγυρο διότι το διαζύγιο θεωρείτο κάτι το απρεπές και κατά συνέπεια μη επιτρεπτό. Επίσης φοβούνταν τις επιπλοκές που μπορεί να δημιουργούνταν στη νέα τους οικογένεια καθώς θεωρούσαν ότι μετά την πρώτη τους αποτυχία πολύ πιθανό να ακολουθήσει και δεύτερη, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν κι άλλα προβλήματα κυρίως στα παιδιά. Πλέον, καθώς η κοινωνία εξελίσσεται, είναι πιο ανεκτική με τα διαζύγια και τις ανασυγκροτημένες οικογένειες ενώ τα ζευγάρια πλέον μπορούν να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους μετά από ένα χωρισμό πιο εύκολα.

Υπάρχουν όμως ακόμα περιπτώσεις στις οποίες οι γονείς αρνούνται να ξαναπαντρευτούν ή να βρουν νέο σύντροφο εξαιτίας των παιδιών τους, επειδή εκείνα μπορεί να έχουν αντίρρηση ή επειδή ο γονιός φοβάται να προκαλέσει αλλαγές στην καθημερινή τους ζωή.

Το φαινόμενο όμως των διαδοχικών συμβιώσεων των ζευγαριών είναι πλέον συχνότερο. Τις περισσότερες φορές αυτές οι συμβιώσεις έχουν τη μορφή της συγκατοίκησης παρά γάμου. Αυτή η νέα οικογενειακή οργάνωση δημιουργεί μια

σειρά προβλημάτων όπως οικονομικά, ψυχολογικά ή νομικά τόσο σε ενήλικες όσο και στα παιδιά της οικογένειας.

4.2.4 «Χωλές» οικογένειες

Η σημερινή κοινωνία έχει δημιουργήσει μια ακόμα μορφή οικογένειας, τις «χωλές» οικογένειες. Είναι οι οικογένειες στις οποίες οι σύζυγοι έχουν διασπαστεί σε δύο τμήματα, όχι γιατί δεν επιθυμούν να είναι μαζί αλλά γιατί οι συνθήκες το απαιτούν. Αυτή η κατάσταση οφείλεται κυρίως σε κοινωνικοοικονομικούς λόγους.

Τα οικονομικά προβλήματα, η ανεργία που μαστίζει τους ανθρώπους στη χώρα μας και οι μεγάλες κοινωνικές απαιτήσεις οδηγούν στο «χωρισμό» του ζευγαριού προκειμένου να εξασφαλίσουν στην οικογένειά τους έναν ικανοποιητικό τρόπο ζωής. Παραδείγματα «χωλών» οικογενειών έχουμε όταν για λόγους εργασίας ένα ζευγάρι μένει χωριστά, όπως οι ναυτικοί, οι μετανάστες, οι καθηγητές που δουλεύουν σε άλλη πόλη από την οικογένειά τους, καλλιτέχνες αθλητές κ.λπ. Υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες οι λόγοι δεν είναι επαγγελματικοί αλλά αποτέλεσμα κάποιων καταστάσεων όπως είναι η στρατιωτική θητεία, ασθένεια του συντρόφου ή ακόμη και εγκλεισμός στη φυλακή.

Σε μια τέτοια περίπτωση, οι επιπτώσεις για τα παιδιά μοιάζουν ως ένα βαθμό με αυτές των μονογονεϊκών οικογενειών καθώς ο γονιός λείπει για μεγάλα χρονικά διαστήματα, αλλά είναι πιο «ελαφρύ» το κλίμα διότι ο γονέας επισκέπτεται τακτικά την οικογένειά του. Και πάλι όμως, η απουσία προτύπου για ένα παιδί είναι σημαντική και καθοριστική αλλά σε ένα μικρότερο βαθμό καθώς το παιδί γνωρίζει τον γονέα που απουσιάζει, καθώς και το λόγο που δεν μπορεί να βρίσκεται με την οικογένειά του.

4.2.5 Ανοιχτός γάμος

Ο ανοιχτός γάμος είναι μια μορφή οικογένειας, στην οποία οι σύζυγοι αποφασίζουν ότι θα έχουν εξωσυζυγικές σχέσεις πολλές φορές διατηρώντας σχέσεις μεταξύ τους. Συνήθως τέτοιοι γάμοι προκύπτουν είτε επειδή το ζευγάρι αδυνατεί να παραμείνει πιστό, είτε λόγω της ύπαρξης παιδιών και την απόφαση για συμβίωση με ή χωρίς την ύπαρξη συζυγικών σχέσεων και δεσμών.

4.2.6 Ελεύθερη συμβίωση

Οι ελεύθερες συμβιώσεις αυξάνονται όλο και περισσότερο στην ελληνική κοινωνία. Συχνά πρόκειται για το στάδιο πριν από το γάμο ενός ζευγαριού ή για συμβίωση εν όψει διαζυγίου από προηγούμενο γάμο. Τα παιδιά που αποκτούνται μέσα στο πλαίσιο της ελεύθερης συμβίωσης σε αντίθεση με τον παραδοσιακό γάμο δεν παίρνουν το επώνυμο του πατέρα, αλλά αποκτούν σύνθετο επίθετο που αποτελείται από τα επίθετα και των δύο γονιών του και η γονική μέριμνα ασκείται από κοινού στους γονείς τους.

4.2.7 Ανάδοχη οικογένεια

Μια εναλλακτική μορφή οικογένειας είναι αυτή της ανάδοχης. Η αναδοχή είναι μια μορφή φροντίδας απαραίτητης για την κοινωνία στην οποία το παιδί φροντίζεται (κάποιες μορφές έναντι μικρής αμοιβής) από ένα παντρεμένο ζευγάρι. Σε αυτές λοιπόν τις οικογένειες τοποθετούνται παιδιά τα οποία για κάποιους λόγους δεν μπορούν να μείνουν με τους βιολογικούς τους γονείς. Η ανάθεση γίνεται από το δικαστήριο ή τον φορέα που έχει την επιμέλεια του ανηλίκου ή από τους ίδιους τους βιολογικούς του γονείς. Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις τα παιδιά μένουν με τους ανάδοχους γονείς τους για μικρό χρονικό διάστημα, ωστόσο, πολλές φορές παραμένουν για πολλά χρόνια με αποτέλεσμα να ενσωματώνονται και να γίνονται σημαντικά μέλη στην οικογένεια.

Ο αριθμός οικογενειών στη χώρα μας που αποφασίζουν να γίνουν ανάδοχοι γονείς είναι πολύ μικρός και αυτό κατά πάσα πιθανότητα ευθύνεται στο γεγονός ότι η κοινωνία δε διευκολύνει το θεσμό. Οι ανάδοχοι γονείς επιλέγονται, εποπτεύονται και εκπαιδεύονται από δημόσιους φορείς καθώς η αναδοχή ίσως είναι η δυσκολότερη μορφή γονεϊκότητας.

4.3 Ρευστότητα στις ανθρώπινες σχέσεις και κατά συνέπεια στις σχέσεις των ζευγαριών και της οικογένειας

Ο Βρετανός κοινωνιολόγος Antony Giddens υποστηρίζει ότι « οι μετασχηματισμοί που επηρεάζουν την προσωπική και την συναισθηματική σφαίρα υπερβαίνουν τα σύνορα της κάθε συγκεκριμένης χώρας». Για αυτό και η χώρα μας δεν μπορεί να αποτελεί εξαίρεση .Η τεχνολογία, ο πλούτος, ο εκμοντερνισμός και το lifestyle παραμέρισαν τα θεμέλια του παραδοσιακού συστήματος και έφεραν σημαντικές αλλαγές στις αξίες της παραδοσιακής πατριαρχικής οικογένειας.

Η ανάπτυξη των επιστημών και της τεχνολογίας είναι από τους πιο σημαντικούς λόγους που άλλαξαν και επηρέασαν τη συμπεριφορά και τις αξίες των ανθρώπων. Η καινούργια κοινωνία χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα φαινόμενα όπως η εκδημοκρατικοποίηση ο ατομικισμός και η εκκοσμίκευση. Το αποτέλεσμα αυτών των ιδιαίτερων φαινομένων είναι καινούργιες αξίες και θεσμοί που εξαπλώθηκαν σε όλη σχεδόν την δυτική κοινωνία, με την ρευστότητα ,την ανεκτικότητα και την σχετικότητα να είναι βασικά χαρακτηριστικά. Οι κοινωνικό-οικονομικές αυτές αλλαγές παρέσυραν και διάφορες αλλαγές στους κοινωνικούς θεσμούς όπως είναι η οικογένεια .Οι γυναίκες στην οικογένεια αλλά και στην κοινωνία γενικότερα έχουν αναβαθμιστεί και διεκδικούν το δικαίωμα της μόρφωσης και την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Πλέον είναι οικονομικά ανεξάρτητες και έχουν μεγαλύτερη ελευθερία στις κοινωνικές και σεξουαλικές σχέσεις έχοντας την προσωπική βούληση να ελέγξουν μόνες τους μέσω ιατρικών μεθόδων τη γονιμότητα τους. Οι αλλαγές αυτές καθιστούν πλέον μονόδρομο την αύξηση της ελευθερίας και τις προσωπικές επιλογές στην συμπεριφορά τους. Οι σεξουαλικές εμπειρίες σε πιο μικρές ηλικίες, η καθυστέρηση των γάμων, η ακόμα και η μη τέλεση τους ,τα λιγότερα παιδιά ,τα περισσότερα διαζύγια και η αύξηση των θετών και μονογονεϊκών οικογενειών είναι το αποτέλεσμα των σαρωτικών αυτών αλλαγών.

Παρόλο που η Ελλάδα είναι μια χώρα με δυνατά ηθικά και θρησκευτικά συστήματα οι αλλαγές αυτές είχαν μεγαλύτερη επίδραση στις παραδοσιακές κοινωνίες. Οι γονείς έχασαν μεγάλο μέρος της εξουσίας που κατείχαν στα παιδιά τους .Η αυστηρότητα των γονιών και της κοινωνίας ελαττώθηκε με αποτέλεσμα τα νεαρά μέλη να έχουν τον πρώτο ρόλο στην επιλογή συντρόφου. Ο ρομαντισμός είναι το

βασικό χαρακτηριστικό ενός επιτυχημένου γάμου, προσπαθώντας να δημιουργήσει της βάσεις για την ικανοποίηση των σωματικών ,πνευματικών και ψυχολογικών αναγκών με απώτερο σκοπό την προσωπική ευτυχία, έναν παράγοντα που είναι προϊόν της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας.

Η σύγχρονη κοινωνία και η παράδοση έχουν βρει καταφύγιο στην οικογένεια η οποία αποτελεί ένα «πεδίο μάχης» σε καθημερινό αλλά και συμβολικό επίπεδο. Η οικογένεια είναι ο θεσμός που κατακλύζεται με τα εντονότερα αισθήματα νοσταλγίας. Στο παρελθόν οι ανάγκες του κάθε ατόμου ξεχωριστά ερχόταν σε δεύτερη μοίρα γιατί προτεραιότητα είχε το σύνολο της οικογένειας. Σήμερα η ισότητα και οι αλλαγές που έχουν γίνει έχουν αλλάξει αυτές τις ισορροπίες.

Η επιλογή των συντρόφων και των επιλογών σήμερα επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες που κρίνουν την ευτυχία η την δυστυχία ενός ζευγαριού. Η ταύτιση της προσωπικότητας και η γνώση των βασικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του κάθε ατόμου είναι πολύ σημαντική γιατί αυξάνει τα συναισθήματα και βοηθά στη σωστή διαμόρφωση μιας σχέσης ,συναισθήματα όπως η τρυφερότητα η υπομονή και η κατανόηση βοηθούν τη σχέση να αναπτύσσεται και να δημιουργούν θετικά συναισθήματα. Αντίθετα χαρακτηριστικά όπως το πείσμα η ζήλεια και η κτητικότητα δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα και κατ' επέκταση προβλήματα που τελματώνουν τη σχέση.

Οι ικανότητες επικοινωνίας είναι επίσης από τα σημαντικότερα στοιχεία που πρέπει να υπάρχουν σε μια σχέση γιατί βοηθά στην ανταλλαγή απόψεων και προβληματισμών που αφορούν την καθημερινότητα και λύνονται διάφορα μικροπροβλήματα που προκύπτουν. Η συμμετοχή σε κοινές δραστηριότητες αλλά και η ικανότητα διαχείρισης των οικονομικών είναι παράγοντες κλειδιά που επηρεάζουν μια σχέση. Ο σωστός προγραμματισμός των οικονομικών αποφορτίζει το ζευγάρι από το άγχος και την ανασφάλεια .Οι τυχόν διαφωνίες που υπάρχουν προκαλούν συγκρούσεις και εντάσεις μέσα στη σχέση.

Οι σεξουαλικές σχέσεις είναι ένας διαφορετικός τρόπος επικοινωνίας και συνήθως φανερώνει την ποιότητα μιας σχέσης . Όταν υπάρχει αρμονία στους υπόλοιπους τομείς της ζωής ενός ζευγαριού ο σεξουαλικός τομέας ενδυναμώνει και δένει το ζευγάρι. Σε διαφορετικές περιπτώσεις η συναισθηματική απομάκρυνση είναι

εμφανείς και τις περισσότερες φορές δημιουργεί κλίμα ψυχρότητας στη σεξουαλική σχέση ενός ζευγαριού.

Ένα ακόμα σημαντικό κομμάτι είναι η γονεϊκότητα και η απόκτηση παιδιών . Πρέπει να συμφωνήσουν κατά ποσό θέλουν παιδιά και ποιος θα είναι ο τρόπος ανατροφής τους. Οι αξίες και η πειθαρχία που θα εφαρμόσουν συχνά δημιουργεί συγκρούσεις ανάμεσα στο ζευγάρι. Προσοχή πρέπει να δοθεί και στις σχέσεις με το οικογενειακό περιβάλλον και τους φίλους .Το οικογενειακό περιβάλλον και από τις δυο μεριές μπορεί να δυναμώσει η και να δημιουργήσει προβλήματα σε έναν γάμο, για αυτό και ο χειρισμός πρέπει να γίνει προσεκτικά και πάντα σε συνεννόηση του ζευγαριού.

Επίσης θα πρέπει να γίνει μια κατανομή στους ρόλους των ευθυνών. Οι βασικοί τύποι κατανομής των ευθυνών είναι δυο: Η παραδοσιακή κατανομή, όπου η γυναίκα αναλαμβάνει αποκλειστικά τα παιδιά και το σπίτι και η ισότιμη κατανομή όπου και οι δυο θα συνεισφέρουν το ίδιο.

Όπως βλέπουμε σήμερα η σχέση ενός ζευγαριού χρειάζεται μια συνεχή και επίπονη διαδικασία και προσπάθεια για να μπορέσει να ικανοποιήσει και τους δυο συντρόφους, και να βρει τρόπους ενδυνάμωσης και αναζωογόνησης σε μια απαιτητική και πολύπλοκη σύγχρονη κοινωνία. (Κοινωνιολογία: Antony Giddens, 2007).

4.4 Οικογένεια και οικονομική κρίση. Μορφή και δομή της οικογένειας μέσα στην Ελληνική οικονομική κρίση.

Η οικονομική κρίση που εμφανίστηκε στη χώρα μας την τελευταία επταετία και η μεγάλη αύξηση της ανεργίας έχει καταφέρει να οδηγήσει μεγάλο μέρος του πληθυσμού σε συνθήκες φτώχειας αλλά και να αλλοιώσει τον θεσμό και την μορφή της οικογένειας .Ο θεσμός της οικογένειας αποτελούσε για πολλά χρόνια το βασικό πυλώνα της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης.

Στα επτά χρόνια εμπλοκής της χώρας με τα μνημόνια το επίκεντρο όλων εστιάζεται για το αν μειώθηκαν τα ελλείμματα αν εξυπηρετούνται τα δάνεια και αν μειώθηκαν τα δημοσιονομικά. Έκτος από αυτούς τους δείκτες όμως που γνώρισαν την κατάρρευση υπάρχουν και οι δείκτες που δεν έχουν μπει στα μνημόνια αλλά οι

συνέπειες θα είναι ορατές για πολλά χρόνια ακόμα. Η έκθεση της Ελληνικής στατιστικής αρχής καταγραφεί τρομακτικές συνέπειες για την Ελληνική οικογένεια. Υπάρχει επιτάχυνση της γήρανσης του πληθυσμού με λιγότερα υγιή χρόνια ,λιγότερες γεννήσεις, και αρνητικό ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την μείωση του πληθυσμού την μείωση των γάμων και της συνεχόμενες αναβολές για την μητρότητα με αποτέλεσμα οι γυναίκες να τεκνοποιούν σε όλο και μεγαλύτερη ηλικία .Το 2009 πραγματοποιήθηκαν 117.933 γεννήσεις ενώ κατά την μνημονική περίοδο μειώθηκαν αισθητά .Έτσι το 2016 είχαμε 92.898 γεννήσεις μειωμένες κατά 25000 περίπου, επίσης το ποσοστό των παιδιών που περνάνε το κατώφλι της φτώχειας την τελευταία εξαετία έχει αυξηθεί στο 26,3% από το 23% που ήταν το 2010.Οι δείκτες αυτοί φέρνουν την Ελλάδα στην τρίτη χαμηλότερη θέση της Ευρωπαϊκής ένωσης.

Στα χρόνια πριν την οικονομική κρίση η ύπαρξη ισχυρών οικογενειακών δεσμών αντικαθιστούσε το κράτος πρόνοιας και μείωνε στο ελάχιστο τα ακραία φαινόμενα φτώχειας και περιθωριοποίησης. Σήμερα οι γονείς δεν μιλούν εύκολα για τη φτώχεια και την εξαθλίωση γιατί πέφτουν στα μάτια των παιδιών τους και αισθάνονται ντροπή και αποτυχία. Αυτή έχει σαν συνέπεια την ψυχολογική εξάντληση την συναισθηματική πίεση με το άγχος τον θυμό και την κατάθλιψη και τα αποτελέσματα αυτών να είναι αρνητικά και να έχουν άμεσες επιπτώσεις στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Ένα από τα στοιχεία που κλονίζεται σε οικογενειακό επίπεδο είναι η σταθερότητα και ακολουθεί αμέσως μετά η ασφάλεια .Ένα άτομο που βρίσκεται σε μια οικογένεια και κατ' επέκταση στην κοινωνία αδυνατεί να αποδώσει και να είναι παραγωγικό και δημιουργικό, έτσι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του και στις υποχρεώσεις του και γρήγορα εξελίσσεται σε ένα απελπισμένο και δυστυχημένο άνθρωπο. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του καθηγητή κοινωνιολογίας του πανεπιστήμιου Κρήτης Μανώλη Τζανάκη για το περιεχόμενο και τη μορφή της οικογενειακής συμβίωσης. *«Με πρωτόγνωρα ποσοστά ανεργίας των νέων ανθρώπων, ανδρών και γυναικών, οι δυνατότητες χειραφέτησης από τους γονείς και ανάπτυξης αυτόνομων γαμήλιων στρατηγικών είναι αναγκαστικά περιορισμένες. Η οικογένεια φαίνεται ότι αντί να πιέζει τις γυναίκες να επιστρέψουν σε παραδοσιακούς ρόλους, εξισορροπεί στο μέτρο του δυνατού τις αυξανόμενες πιέσεις που δέχονται στο εργασιακό περιβάλλον λόγω της οικονομικής κρίσης, με τίμημα ωστόσο, τη χαμηλή*

γεννητικότητα των τελευταίων έξι ετών. Από την άλλη, η συμβίωση των γονιών με τα ενήλικα τέκνα τους ερμηνεύεται ως αναγκαστική και πρόσκαιρη επιστροφή σε ένα μοντέλο οικογενειακής συμβίωσης το οποίο βιώνεται ως τέτοιο, δηλαδή ως αναγκαία, λόγω των συνθηκών, περιστολή ατομικών προοπτικών ως αδυναμία πραγματοποίησης ενός κανονικού βιογραφικού σχεδίου. Ενισχύεται βέβαια ο πανθομολογούμενος παιδοκεντρισμός της ελληνικής οικογένειας. Ωστόσο, η μαζική μετανάστευση νέων με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα υπηρετεί αυτό το εξατομικευμένο σχέδιο βιογραφικού σχεδιασμού, που η κρίση του τραβά το χαλί κάτω από τα πόδια.

Από την άλλη, η μαζικότητα του φαινομένου στην περίπτωση της ελληνικής κρίσης, φαίνεται ότι συχνά απενοχοποιεί τα άτομα σε σχέση με τα προσωπικά τους αδιέξοδα, όταν ο αποκλεισμός από την εργασία ερμηνεύεται ως μια γενικευμένη κατάσταση και όχι ως ατομική αποτυχία, όπως πριν, την εποχή των ευκαιριών. Οι αναλύσεις αυτές θέτουν επί τάπητος το ερώτημα του τρόπου με τον οποίο η οικονομική κρίση, η οποία ξέσπασε το 1998 και βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη, θα τροποποιήσει ριζικά τους θεσμούς που προωθούν την διαδικασία της εξατομίκευσης στις δυτικές κοινωνίες, της ελληνικής συμπεριλαμβανομένης».

Ο θεσμός της οικογένειας στην Ελλάδα άντεξε, παρά την παρατεταμένη κρίση καλύπτοντας την κρατική μέριμνα σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό. Τα περιθώρια στενεύουν όμως και θα πρέπει η πολιτεία να αναλάβει τις ευθύνες που τις αναλογούν. Η οικογένεια έκτος από τα οικονομικά προβλήματα πρέπει να αντιμετωπίσει και τα διάφορα προβλήματα υγείας που προκύπτουν. Δομές υγείας που να αφορούν την οικογένεια δεν υπήρχαν ούτε πριν την κρίση και για αυτό καθίσταται περισσότερο από αναγκαίο η δημιουργία τέτοιων δομών.

Οι δυνατότητες αυτοφροντίδας και αυτοδιαχείρισης και οι περισσότεροι πόροι πριν την κρίση συνέβαλαν ώστε η οικογένεια να λύνει μόνη της τέτοια προβλήματα. Σήμερα η λήψη των αποφάσεων για ένα πρόβλημα υγείας είναι εξαιρετικά δύσκολη, η οικογένεια δεν ξέρει που να απευθυνθεί και να κατευθυνθεί. Οι αποφάσεις είναι δύσκολες όχι μόνο για το οικονομικό πρόβλημα αλλά και πως θα διαχειριστεί τις συνέπειες του προβλήματος. Ένα σοβαρό πρόβλημα υγείας έχει επιπτώσεις όχι μόνο στο άτομο που το φέρει αλλά σε ολόκληρη την οικογένεια.

Σοβαρές επίσης είναι οι ψυχολογικές επιπτώσεις ιδιαίτερα στα παιδιά και οι αλλαγές των συναισθημάτων που δημιουργεί η κρίση στην οικογενειακή δυναμική. Ο

καθηγητής ψυχολογίας και διευθυντής διατμηματικού μεταπτυχιακού προγράμματος ειδικής αγωγής πανεπιστήμιου Κρήτης Ηλίας Κουρκούτας σε συνέδριο του αναφέρει ότι «Στην πρώτη σχολική ηλικία είναι άμεσες επιρροές όπως: το οικογενειακό κλίμα, οι συναισθηματικές συνδιαλλαγές, οι τρόποι επικοινωνίας, η συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά, οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών, η διαχείριση των καταστάσεων κρίσης από τους γονείς, οι συγκρούσεις, οι εντάσεις, οι ακατάλληλες-επιθετικές συμπεριφορές, οι προβληματικές προσκολλήσεις, οι συναισθηματικές ελλείψεις και οι υπερβολικές απαιτήσεις. Παράλληλα, έχουμε σοβαρά ρήγματα στις πλέον ευάλωτες οικονομικά και κοινωνικά οικογένειες. Την ίδια ώρα έχουμε αύξηση των ποσοστών κατάθλιψης των γονέων, αύξηση των ποσοστών οικογενειακών εντάσεων, των συγκρούσεων, αύξηση των λανθανουσών μορφών καταθλιπτικών συναισθημάτων, αύξηση των μόνιμων φοβιών, αλλά και αφανείς επιδράσεις στην ταυτότητα του άντρα/ρόλο πατέρα-γυναίκας/μητρικής φιγούρας».

Η μείωση και η απώλεια του εισοδήματος για τον πατέρα ο οποίος σύμφωνα με τις παραδοσιακές αρχές και αξίες είναι ο συντηρητής και ο προστάτης της οικογένειας κατακεραυνώνουν την εικόνα του και του προκαλούν συναισθήματα απογοήτευσης φόβου και ντροπής. Οι κοινωνικές προσδοκίες απαιτούν ο πατέρας να είναι επιτυχημένος οικονομικά και επαγγελματικά. Στα χρόνια της κρίσης οι προσδοκίες αυτές δεν μπορούν να επιτευχθούν με αποτέλεσμα η αυτοεκτίμηση και η αυτοπεποίθηση να βρίσκονται στο χαμηλότερο σημείο. Η αρνητική αυτή εικόνα διαχέεται στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας άλλες φορές ως μορφή βίας και επιθετικότητας και άλλες φορές ως αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές όπως χρήση ουσιών και αλκοόλ. Τα συναισθήματα αυτά αυξάνουν στις περιπτώσεις που η σύζυγος εργάζεται και ο πατέρας μένει στο σπίτι.

Ίδια περίπου είναι και η κατάσταση της μητέρας η οποία ανακόπτει την επαγγελματική της σταδιοδρομία. Διάφορες έρευνες αναφέρουν ότι η ανεργία στις γυναίκες είναι αρκετά μεγαλύτερη σε σχέση με τους άνδρες. Έτσι οι γυναίκες επιστέφουν στο σπίτι και ασχολούνται αποκλειστικά με την ανατροφή των παιδιών και τις δουλειές του σπιτιού. Απομονωμένη πλέον στο οικιακό περιβάλλον δημιουργεί συναισθήματα θλίψης κατάθλιψης και απογοήτευσης. Παραμερίζει τα προσωπικά της όνειρα και συνειδητοποιεί ότι είναι οικονομικά εξαρτημένη από τον σύζυγο της. Η συναισθηματική σχέση του ζευγαριού κλονίζεται εξαιτίας της οικονομικής συρρίκνωσης του οικογενειακού προϋπολογισμού με συνέπεια να

υπάρχουν συχνά συγκρούσεις. Τα ζευγάρια που αντιμετώπιζαν και πριν την κρίση προβλήματα είναι πιο ευάλωτα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης.

Δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη και η σχέση γονιού-παιδιού. Οι γονείς εγκλωβισμένοι στα δικά τους προβλήματα γίνονται σκληροί, πιεστικοί, και τιμωρητικοί απέναντι στα παιδιά τους. Συνήθως αδιαφορούν στις διάφορες ανάγκες σωματικές ή συναισθηματικές και δεν έχουν την υπομονή που χρειάζεται για να καθίσουν να τα ακούσουν. Το παιδί σιγά –σιγά απομακρύνεται αναπτύσσοντας αντικοινωνική συμπεριφορά, κάποια άλλα τα αναγκάζει να ωριμάσουν γρηγορότερα από άλλα παιδιά αναλαμβάνοντας ρόλους που προκαλούν οικογενειακή σύγχυση. Αναλαμβάνουν ρόλο προστατευτικό ή παρηγορητικό προς την οικογένεια τους. Στη χειρότερη περίπτωση εγκαταλείπουν την εκπαίδευση τους για να εργαστούν οπουδήποτε ώστε να συνεισφέρουν στα έξοδα της οικογένειας. Αυτή η διαδικασία μαθαίνει στο παιδί να είναι δυνατό ανεκτικό και ανθεκτικό προς τους άλλους ενώ το ίδιο αισθάνεται θυμωμένο και στερημένο από φροντίδα και οικογενειακή θαλπωρή. Ο βίαιος αποχωρισμός της παιδικής ηλικίας θα σημαδέψει τη ζωή του παιδιού αφήνοντας ανεξίτηλα τραύματα.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η οικογένεια επηρεάζεται από όλους τους εξωτερικούς παράγοντες που επικρατούν στην κοινωνία. Πολιτιστικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί δρουν θετικά ή αρνητικά και μπορούν να εξασφαλίσουν ή να αποκλείσουν τις προσδοκίες τους ή να επηρεάσουν ακόμα και την ίδια της την δομή. Η οικονομική δυσμένεια στερεί από το κάθε μέλος της οικογένειας βασικά αγαθά που καθορίζουν την ποιότητα ζωής τους. Η οποιαδήποτε οικονομική συνθήκη μπορεί να ανατρέψει τη ζωή των μελών της οικογένειας, είναι μια επικίνδυνη συνθήκη για την πνευματική, οργανική και ψυχική υγεία όλων. Η κλονισμένη οικογένεια κλονίζει συθέμελα την κοινωνία. Η ικανότητα το ψυχικό σθένος και η δεξιότητα μπορούν να κρατήσουν τις αξίες και τα ιδανικά όρθια σε δύσκολες στιγμές. (Εφημερίδα Πρώτο Θέμα, Ντεκοβα Αποστολία ψυχολόγος 11/03/2014)

4.5 Γεννήσεις και οικονομική κρίση

Η υπογεννητικότητα στη χώρα μας στα χρόνια της κρίσης έχει λάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Ο συνδυασμός της αύξησης του προσδόκιμου ζωής με τις όλο και

λιγότερες γεννήσεις οδηγεί στη μείωση του πληθυσμού αλλά και σε γήρανση του με ότι αυτό συνεπάγεται στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας. Τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ) είναι αποκαρδιωτικά.

Από το 2011 έως το 2015 ο πληθυσμός της χώρας έχει μειωθεί κατά 90,000 άτομα. Το 2015 θεωρείται ως η χειρότερη χρονιά αφού οι γεννήσεις ήταν στο χαμηλότερο επίπεδο από την αρχή της κρίσης ,οι θάνατοι ήταν στο ψηλότερο σημείο της πενταετίας ,και έχουμε το μεγαλύτερο αρνητικό ισοζύγιο αφού οι θάνατοι ήταν κατά 29.365 άτομα περισσότεροι.

Πίνακας 2. Γεννήσεις Ζώντων κατά τόπο μόνιμης κατοικίας της μητέρας και θάνατοι κατά τόπο μόνιμης κατοικίας του θανόντα, έτους 2015

	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΖΩΝΤΩΝ	ΘΑΝΑΤΟΙ	ΦΥΣΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΣΥΝΟΛΟ	91.847	121.212	-29.365
Αν. Μακεδονία και Θράκη	4.950	7.421	-2.471
Κεντρική Μακεδονία	15.399	20.874	-5.475
Δυτική Μακεδονία	2.077	3.364	-1.287
Ήπειρος	2.489	4.075	-1.586
Θεσσαλία	5.818	8.518	-2.700
Στερεά Ελλάδα	3.948	6.578	-2.630
Ιόνια Νησιά	1.793	2.700	-907
Δυτική Ελλάδα	5.489	7.820	-2.331
Πελοπόννησος	4.320	7.548	-3.228
Αττική	34.265	40.204	-5.939
Βόρειο Αιγαίο	1.646	2.484	-838
Νότιο Αιγαίο	3.128	2.799	329
Κρήνη	6.370	6.162	208
Εξωτερικό	155	665	-510

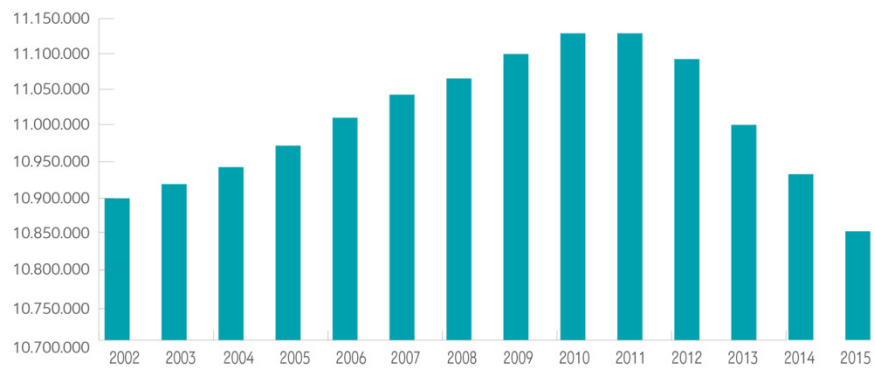
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Το φαινόμενο αυτό δεν σταματά το 2015. Σύμφωνα με τα ληξιαρχεία και το 2016 βαδίζει στους ίδιους ρυθμούς ίσως και μεγαλύτερους και υπολογίζεται ότι θα έχει εκλείψει συνολικά μια μεγάλη Ελληνική πόλη άνω των 120000 κατοίκων. Είμαστε ήδη στην 6^η διαδοχική χρονιά που καταγράφεται μείωση του φυσικού πληθυσμού. Το πιο ανησυχητικό στοιχείο είναι το αρνητικό ισοζύγιο που ξεκίνησε με 4.671 άτομα το 2011 κι έχει φτάσει στα 29.365 το 2015. Οι παρακάτω πίνακες είναι

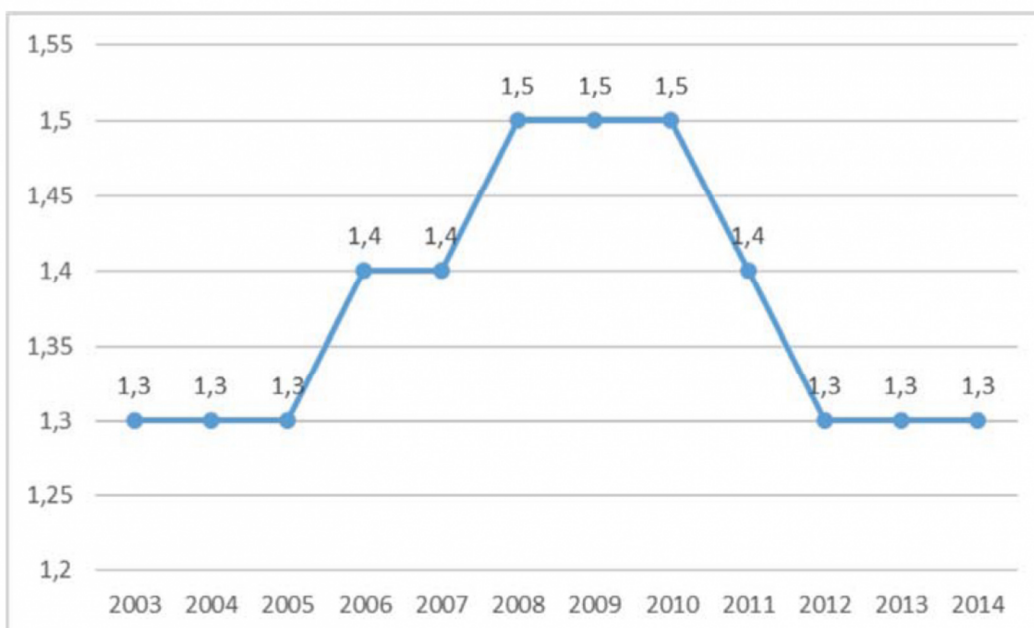
αντιπροσωπευτικοί της κατάστασης που βιώνει η χώρα κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης.

Αναθεωρημένοι υπολογιζόμενοι πληθυσμός για το σύνολο της Ελλάδας (2002-2015)

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015

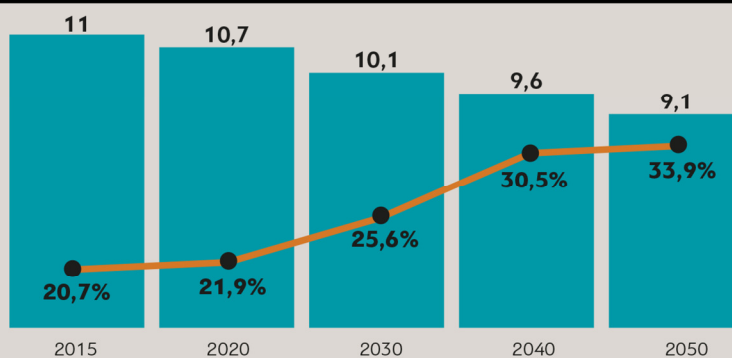
Σχήμα 3: Δείκτης ολικής γονιμότητας (*) στην Ελλάδα (2003 – 2014)

(*) ο μέσος αριθμός ζωντανών παιδιών που θα γεννήσει μία γυναίκα κατά τη διάρκεια της ζωής της (εάν κατά τη διάρκεια των ηλικιών αναπαραγωγής επικρατούσαν οι συνθήκες γονιμότητας κατά ηλικία του έτους αναφοράς). Ο ολικός δείκτης γονιμότητας χρησιμοποιείται προκειμένου να προσδιοριστεί το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών, που στις ανεπτυγμένες χώρες θεωρείται ότι είναι το 2.1.

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015

ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2050 ΠΟΣΟΙ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΑΝΩ ΤΩΝ 65

Πηγή: διαΝΕοσις/Eurostat

4.5.1 Έλεγχος γεννήσεων και αντισύλληψη

Ο έλεγχος των γεννήσεων έχει σαν βασικό σκοπό τον οικογενειακό προγραμματισμό και τα οφέλη που αποφέρει αυτός στην γυναίκα τα παιδιά και την κοινωνία. Ο παγκόσμιος οργανισμός υγείας (Π.Ο.Υ) αναφέρει ως αναφαίρετο δικαίωμα του ζευγαριού τον οικογενειακό προγραμματισμό. Σε κάποιες ανεπτυγμένες χώρες αποτελεί βασικό παράγοντα των υπηρεσιών υγείας. Η πληθυσμιακή έκρηξη που συντελείται τα τελευταία χρόνια ανά την υφήλιο θα μπορούσε να ελεγχτεί αν οι γυναίκες της γόνιμης ηλικίας είχαν πρόσβαση στον οικογενειακό προγραμματισμό. Στις χώρες που υπάρχει ο οικογενειακός προγραμματισμός οι γυναίκες αποτρέπονται από τις ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες και δεν καταφεύγουν σε επικίνδυνες τεχνητές διακοπές της κύησης, από ανεκπαιδευτους ανθρώπους και χώρους που δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές.

Οι υπηρεσίες που προσφέρει ο οικογενειακός προγραμματισμός είναι κλινικές γυναικολογικές εξετάσεις, έλεγχος των σεξουαλικών μεταδιδόμενων νοσημάτων, τοποθέτηση ενδομήτριων και κολπικών δακτυλίων και σπειρωμάτων, διακοπή ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, ψυχοσωματική προετοιμασία για την εγκυμοσύνη και τον τοκετό, ενημέρωση για τις αντισυλληπτικές μεθόδους, τη ρύθμιση των διαστημάτων μεταξύ των κυήσεων και πολλές άλλες υπηρεσίες σε συνεννόηση με το ζευγάρι. Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια άνθιση στις υπηρεσίες αυτές αν και υπάρχουν ακόμα ελλείψεις ως προς την ενημέρωση. Τα οφέλη του οικογενειακού προγραμματισμού είναι τεράστια ως προς την γυναίκα το παιδί και την κοινωνία. Εενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω:

Οφέλη οικογενειακού προγραμματισμού για την υγεία της γυναίκας

1. Προστασία της υγείας της από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα
2. Προστασία από ορισμένες καλοήθειες και κακοήθειες νεοπλασίες
3. Ελευθερία επιλογής και έλεγχος των γεννήσεων
4. Προστασία από ανεπιθύμητες κυήσεις και επιπλοκές των εκτρώσεων

5. Εξασφάλιση περισσότερου χρόνου φροντίδας για τα παιδιά
6. Λιγότερη σωματική, συναισθητική και οικονομική καταπίεση
7. Βελτίωση ποιότητας ζωής

Οφέλη οικογενειακού προγραμματισμού για την υγεία του παιδιού

1. Μείωση της νεογνικής θνησιμότητας και νοσηρότητας
2. Εξασφάλιση περισσότερων οικονομικών πόρων για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των παιδιών
3. Μεγαλύτερες ευκαιρίες για μόρφωση
4. Περισσότερη συναισθηματική υποστήριξη και επικοινωνία των παιδιών με τη μητέρα.

Οφέλη οικογενειακού προγραμματισμού για την υγεία της οικογένειας και την κοινωνία.

1. Ελευθερία επιλογής του χρόνου τεκνοποίησης
2. Ελευθερία επιλογής του αριθμού των παιδιών της οικογένειας
3. Εξασφάλιση χρόνου για προσωπικές και κοινωνικές δραστηριότητες

Το ζευγάρι πρέπει να σκεφτεί και να πάρει αποφάσεις για την υλοποίηση του οικογενειακού προγραμματισμού. Όλες οι ενέργειες που θα κάνει θα πρέπει να έχουν σαν στόχο την επιτυχή εξέλιξη της οικογενειακής του πορείας. Ο προγραμματισμός εκφράζει την αντιδιαστολή στις δυο βασικές βιολογικές λειτουργίες την αναπαραγωγική και την γενετήσια και σκοπός του είναι η δημιουργία οικογένειας από χαρούμενους και ευτυχισμένους γονείς με υγιή παιδιά. (Μυρτώ Σωτηροπούλου Μαιευτήρα - Γυναικολόγο Επιστημονικός Συνεργάτης Α΄ Μαιευτικής - Γυναικολογικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Υπεύθυνη Κέντρου Οικογενειακού Προγραμματισμού Νοσοκομείο "Αλεξάνδρα").

Η αντισύλληψη σήμερα εφαρμόζεται στα περισσότερα ζευγάρια των ανεπτυγμένων χωρών, για προσωπικούς συνήθως λόγους. Οι αντισυλληπτικοί

μέθοδοι χρησιμοποιούνται είτε για να αποφύγουν μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη είτε για να περιορίσουν το μέγεθος της οικογένειας είτε για να αυξήσουν το μεσοδιάστημα μεταξύ των παιδιών τους ή για την πρόληψη των σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών. Όποιος και αν είναι ο λόγος αντισύλληψης οι πληροφορίες που παρέχονται θα πρέπει να είναι ακριβείς για τα οφέλη και τους κινδύνους που κρύβει η αντισύλληψη.

Το επιτυχές ποσοστό της κάθε μεθόδου διαφέρει αλλά αυτό που έχει σημασία είναι η σωστή χρήση αλλά και η μοναδικότητα του κάθε περιστατικού. Διάφορες μέθοδοι αντισύλληψης χρησιμοποιούνται από την αρχαιότητα, οι ασφαλείς όμως μέθοδοι έγιναν εφικτοί τον 20^ο αιώνα. Κάποιες χώρες εμποδίζουν σκόπιμα την ενημέρωση και την πρόσβαση στην αντισύλληψη λόγω ηθικών και θρησκευτικών παραδόσεων.

Είδη αντισύλληψης υπάρχουν αρκετά, μπορούμε να πούμε όμως ότι οι βασικές κατηγορίες είναι δυο, οι μόνιμες και οι μη μόνιμες.

Στις μη μόνιμες περιλαμβάνεται το αντισυλληπτικό χάπι που είναι από την πιο γνωστή και διαδεδομένη μέθοδο. Συνήθως περιέχει οιστρογόνα και προγεστερόνη η μόνο οιστρογόνα. Στις περιπτώσεις που ακολουθούνται πιστά οι οδηγίες γιατρών τα ποσοστά επιτυχίας φθάνουν το 99%.

Ένα άλλο χάπι είναι το συνδυασμένο χάπι που χρησιμοποιείτε κατά κόρον τα τελευταία χρόνια και έχει μειώσει πολύ τις παρενέργειες όπως κατακράτηση υγρών και αύξηση του σωματικού βάρους. Επίσης έχει θετικά αποτελέσματα στην ρύθμιση του κύκλου και τους πόνους περιόδου της γυναίκας. Σαν φάρμακο όμως έχει και παρενέργειες όπως σε σπάνιες περιπτώσεις να προκαλέσει θρόμβωση και η δράση του μπορεί να μειωθεί με την χρήση άλλων φαρμάκων.

Ένας φθηνός τρόπος και με ποσοστό επιτυχίας πάνω από 98% είναι το αντρικό προφυλακτικό. Προφυλάσσει από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα όπως AIDS και γλαυμύδια και δεν χρειάζεται παρακολούθηση από γιατρό. Το μειονέκτημα του είναι ότι ίσως ενοχλεί τους άνδρες κατά την τοποθέτηση του και πρέπει να τοποθετηθεί αμέσως πριν έρθει σε επαφή με τα γεννητικά όργανα της γυναίκας και να αφαιρεθεί κατευθείαν μετά την εκσπερμάτιση. Επίσης επειδή είναι από φυσικό λάτεξ υπάρχει ο κίνδυνος να τρυπήσει η να σπάσει αν δεν

χρησιμοποιηθεί σωστά. Το γυναικείο προφυλακτικό δεν είναι τόσο γνωστό στη χώρα μας κοστίζει ακριβότερα και η χρήση του είναι περίπου η ίδια με το αντρικό προφυλακτικό.

Στις αντισυλληπτικές μεθόδους περιλαμβάνεται και το διάφραγμα το οποίο αποτελείται από λεπτό κυκλικό τοίχωμα από ελαστικό η σιλικόνη και το ποσοστό επιτυχίας φθάνει από 92% έως 98% όταν συνδυάζεται με σπερματοκτόνο κρέμα. Τοποθετείτε πριν την σεξουαλική επαφή και μπορεί να παραμείνει για πολλές ώρες σε περίπτωση που ξανά χρειαστεί αργότερα. Προφυλάσσει και αυτό από διάφορα νοσήματα και από τον καρκίνο του τραχήλου. Είναι λίγο πιο πολύπλοκο από το προφυλακτικό και θα πρέπει πρώτα να γίνει εξέταση από ιατρό για την κατάλληλη επιλογή του μεγέθους.

Στη δεύτερη μεγάλη κατηγορία έχουμε τις μόνιμες μεθόδους αντισύλληψης όπου περιλαμβάνεται το σπινάλ. Είναι μια ενδομήτρια συσκευή με μεγάλο ποσοστό αξιοπιστίας και η επιτυχία της φτάνει στο 99%. Βασίζεται στο ότι δεν επιτρέπει στο σπέρμα να γονιμοποιήσει το ωάριο και δεν επιτρέπει την εμφύτευση του ωαρίου στο ενδομήτριο. Παρασκευάζεται από πλαστικό και χαλκό και μένει τοποθετημένο έως και για 8 χρόνια. Τα μειονεκτήματά του είναι ότι δεν προστατεύει από νοσήματα και η τοποθέτηση του μπορεί να είναι δύσκολη σε γυναίκες που δεν έχουν τεκνοποιήσει. Στην ίδια κατηγορία είναι και το σπινάλ με προγεστερόνη, παρέχει σχετικά μεγαλύτερη προστασία στα νοσήματα και ενδείκνυται για γυναίκες με προβλήματα στην περίοδο τους. Η χρήση του διαρκεί για 5 χρόνια περίπου.

Μια λιγότερο γνωστή μέθοδος στη χώρα μας είναι η ένεση προγεστερόνης είναι 99% αποτελεσματική και διαρκεί 2-3 μήνες. Εμποδίζει την είσοδο του σπέρματος στη μήτρα και τη δημιουργία ωαρίων. Προστατεύει μερικώς από τα νοσήματα και από τον καρκίνο του τραχήλου. Όταν όμως θελήσει η γυναίκα να τεκνοποιήσει πρέπει να περιμένει να περάσει η επίδραση του φαρμάκου που μπορεί να κρατήσει αρκετούς μήνες και να υπομένει δύσκολες παρενέργειες όπως πονοκεφάλους διαταραχές της διάθεσης η προβλήματα ακμής. Στο ίδιο μοτίβο κινείται και το υποδόριο εμφύτευμα προγεστερόνης, έχει και αυτό 99% επιτυχία και εμφυτεύεται μετά από τοπική αναισθησία στο εσωτερικό μέρος του βραχίονα. Η δράση του μπορεί να φτάσει μέχρι και τα 3 χρόνια. Οι συνέπειες είναι οι ίδιες με την ένεση προγεστερόνης.

Η ανδρική στειροποίηση είναι χειρουργική μέθοδος και τα ποσοστά αποτυχίας είναι πολύ μικρά 1/2000 επεμβάσεις. Γίνεται απολίνωση (τομή) του σπερματικού πόρου στον άνδρα και οι παρενέργειες είναι ελάχιστες. Χρειάζεται όμως πολλή σκέψη και σιγουριά για αυτή την επιλογή γιατί τυχόν αλλαγή γνώμης θα χρειαστεί νέα επέμβαση αναστόμωσης του σπερματικού πόρου.

Το ίδιο συμβαίνει και στην γυναικεία λαπαροσκοπική στειροποίηση που γίνεται στις σάλπιγγες των γυναικών και δεν επιτρέπουν στα ωάρια να συναντήσουν το σπέρμα. Συνίσταται σε γυναίκες που έχουν ολοκληρώσει την οικογένεια τους και δεν τους απασχολεί το θέμα της τεκνοποίησης.

Όπως βλέπουμε καμιά μέθοδος δεν έχει 100% επιτυχία γιατί αυτή εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Η σωστή πρόληψη και η έγκυρη ενημέρωση μέσω οικογενειακού προγραμματισμού συντελούν στις σωστές αποφάσεις και την ευημερία της οικογένειας και του κάθε ατόμου ξεχωριστά.

4.5.2 Έκτρωση-χάπια επόμενης μέρας.

Η έκτρωση η αλλιώς άμβλωση είναι η διακοπή της κύησης με την απομάκρυνση από την μήτρα ενός ή περισσότερων εμβρύων. Όταν ο τερματισμός της κύησης γίνεται χωρίς την πρόθεση της κυοφορούσας ονομάζεται αποβολή.

Η γυναίκα αρκετές φορές αναγκάζεται να διακόψει βιαία και αδικαιολόγητα την κύηση της λόγω κοινωνικών συνθηκών, πίεσης από την οικογένεια της ή τον σύζυγο της ή πολλές φορές γιατί δεν αισθάνεται έτοιμη ακόμη να γίνει μητέρα. Η κοινωνία χωρίζεται σε δυο κατηγορίες αυτούς που είναι υπέρ της έκτρωσης και σε αυτούς που είναι κατά της έκτρωσης. Διάφορα φεμινιστικά κινήματα αλλά και μεμονωμένα οπαδοί των εκτρώσεων τίθενται υπέρ της ελεύθερης επιλογής και υποστηρίζουν ότι είναι προσωπική υπόθεση και δεν άφορα την πολιτεία και τους νόμους. Κάθε γυναίκα είναι κυρία του σώματός της και μόνο αυτή έχει το δικαίωμα να αποφασίζει για αυτό. Έκτος αυτού είναι η μόνη που θα υποστεί τις συνέπειες και τις αλλαγές στο σώμα της και μόνο αυτή μπορεί να κρίνει και να αποφασίσει.

Στην αντίπερα όχθη είναι αυτοί που απορρίπτουν τις εκτρώσεις και θεωρούν παράλογο τη στέρηση της ζωής του πολυτιμότερου δικαιώματος του ανθρώπου. Κανένας ζωντανός οργανισμός δεν ευθύνεται για τη σύλληψη του, είναι τουλάχιστον

απάνθρωπο να δολοφονείται μια ζωή ενός παιδιού από τη σεξουαλική δραστηριότητα των γονιών του. Σε περίπτωση κάποιας αναπηρίας του παιδιού η έκτρωση μοιάζει με έναν σύγχρονο «καιάδα» αφού για κάθε ασθένεια ,αναπηρία η άλλο πρόβλημα η μόνη λύση είναι ο θάνατος με ή χωρίς τη δική του συναίνεση.

Στην Ελλάδα η άμβλωση επιτρέπεται κάτω από ορισμένες συνθήκες. Το άρθρο 304 του ποινικού κώδικα (Π.Κ) επιτρέπει την τεχνική διακοπή της κύησης μόνο από γιατρό γυναικολόγο-μαιευτήρα σε οργανωμένο νοσηλευτικό ίδρυμα και μόνο με την συγκατάθεση της κυοφορούσας, όταν συντρέχουν οι παρακάτω λόγοι:

- Εντός των πρώτων 12 εβδομάδων της κύησης σε κάθε περίπτωση
- Εντός των πρώτων 19 εβδομάδων, αν η εγκυμοσύνη είναι αποτέλεσμα βιασμού, αποπλάνησης ανήλικης, αιμομιξίας ή κατάχρησης γυναίκας ανίκανης να αντισταθεί
- Εντός των πρώτων 24 εβδομάδων, αν υπάρχουν ενδείξεις σοβαρής ανωμαλίας του εμβρύου που επάγονται τη γέννηση παθολογικού νεογνού
- Χωρίς χρονικό περιορισμό, αν υπάρχει αναπότρεπτος κίνδυνος για τη ζωή της εγκύου ή κίνδυνος σοβαρής και διαρκούς βλάβης της σωματικής ή ψυχικής υγείας της, βεβαιωμένος από αντίστοιχο ιατρό.

Ο τρόπος διακοπής της κύησης γίνεται ανάλογα το στάδιο που βρίσκεται η εγκυμοσύνη και πραγματοποιείτε είτε με την χρήση φαρμάκων είτε με χειρουργικούς τρόπους. Αν η άμβλωση γίνει πριν τις 9 εβδομάδες συνήθως χρησιμοποιούνται δυο διαφορετικά φάρμακα με απόσταση 36 ωρών και έχει τις επιπτώσεις που έχει μια φυσική αποβολή.

Στις 7-14 εβδομάδες της κύησης γίνεται μια αναρρόφηση κενού για να αποκολληθεί το έμβρυο από την μήτρα. Η διαδικασία κρατάει περίπου 5-10 λεπτά και γίνεται με τοπική αναισθησία .Ένας λεπτός σωλήνας συνδέεται με τη συσκευή κενού και τοποθετείτε στην μήτρα όπου και θα αναρροφήσει το έμβρυο.

Από τις 9-20 εβδομάδες δίνεται η δυνατότητα χρησιμοποίησης φαρμάκων όπως η μifeπριστόνη και η προσταγλαδίνη, όμως η όλη διαδικασία θα διαρκέσει αρκετά και θα χρειαστούν πολλές δόσεις φαρμάκου. Αυτό έχει παρενέργειες και στο τέλος μπορεί να μην απομακρυνθεί ολόκληρος ο πλακούντας και να χρειαστεί χειρουργική απόξεση. Από τις 15 εβδομάδες της εγκυμοσύνης μπόρες να γένει

χειρουργική διασταλεί και απόξεση. Μετά την διαστολή του τραχήλου χρησιμοποιείτε ξέστρο και αναρρόφηση για να αφαιρεθεί το έμβρυο η διαδικασία διαρκεί 5-10 λεπτά.

Τέλος σε προχωρημένες εγκυμοσύνες πάνω από 24 εβδομάδες η παραμονή σε νοσηλευτικό ίδρυμα είναι αναγκαία. Χρειάζεται να προκληθεί ενδομήτριος θάνατος στο έμβρυο γιατί υπάρχει πιθανότητα να γεννηθεί ζωντανό. Έπειτα χορηγούνται φάρμακα για να συσπαστεί η μήτρα όπως στον τοκετό και να γεννηθεί το έμβρυο. Συνήθως μετά τη γέννα χρειάζεται και απόξεση για να εκκενωθεί πλήρως η μήτρα.

Η διακοπή της εγκυμοσύνης είναι μια πολύ δύσκολη απόφαση και στιγμή για τη ζωή της γυναίκας. Τα συναισθήματα είναι μπερδεμένα και προκαλείται στρες και αναστάτωση. Αυτή η επιλογή πρέπει να έχει σταθμιστεί για να μειώσει τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις όπως η μετάνοια και η ενοχή. (Δρ. Αθανάσιος Β. Μουσιώλης Χειρουργός Μαιευτήρας – Γυναικολόγος)

Το χάπι της επόμενης μέρας η αλλιώς επείγουσα αντισύλληψη μπορεί να αποτρέψει την εγκυμοσύνη αφού έχει επέλθει σεξουαλική επαφή. Χαρακτηρίζεται ως χάπι έκτακτης ανάγκης και όχι σαν μέθοδος κανονικής αντισύλληψης. Ο μηχανισμός δράσης του λειτουργεί εμποδίζοντας η καθυστερώντας την ωορρηξία, εμποδίζει την γονιμοποίηση του ωαρίου και αποτρέπει το ωάριο να εμφυτευτεί στη μήτρα. Χρησιμοποιήθηκε αρχικά σε περίπτωσης βιασμών και από τότε οι γυναίκες το χρησιμοποιούν συχνά μειώνοντας δραστικά τον αριθμό των εκτρώσεων. Σε καμιά περίπτωση δεν αντικαθιστά της μεθόδους αντισύλληψης και πρέπει να λαμβάνεται σε συνεννόηση με τον γυναικολόγο. Όπως όλα τα φάρμακα έχει και αυτό παρενέργειες όπως ζάλη, εμετούς, και έντονη αδιαθεσία. Μπορεί να προστατεύει από μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη αλλά δεν παρέχει καμιά προστασία από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Στις ιδανικές συνθήκες θα πρέπει να χορηγηθεί μετά την επαφή και μετά από 12-16 ώρες ένα δεύτερο χάπι. Η επιτυχία φτάνει στο 95% το πρώτο 24ωρο και σιγά-σιγά φθίνει όσο περνούν οι μέρες. (Γιαννόπουλος Ηλίας μαιευτήρας-γυναικολόγος).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΡΕΥΝΑ-Η οικογένεια του 2017, τι πιστεύουν οι οικογένειες

«Η έρευνα ξεκίνησε στις 13 Μαρτίου 2018 και ολοκληρώθηκε στις 10 Απριλίου 2018, το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε συνολικά εξήντα άτομα, 30 άνδρες και 30 γυναίκες ηλικίας από 18 έως 75 ετών στην Άρτα, το Μεσολόγγι και το Καρπενήσι».

Όπως φάνηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια η δομή στην Ελληνική οικογένεια έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Καινούργιες μορφές καινούργια σχήματα και αντιλήψεις έχουν επισκιάσει την παραδοσιακή μορφή της οικογένειας αλλάζοντας τις αξίες και τις αντιλήψεις τις σύγχρονης κοινωνίας. Τι ισχύει όμως στην πραγματικότητα και ποια είναι τα ποσοστά αλλαγής που αντιπροσωπεύουν την σύγχρονη κοινωνία;

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 60 άτομα διαφόρων ηλικιών και μορφωτικού επιπέδου, παρατηρούμε μια αλλαγή στη δομή της οικογένειας επηρεαζόμενη από διάφορους παράγοντες.

Σε ποσοστό 50% ανδρών και 50% γυναικών και μορφωτικού επιπέδου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 63,3% δευτεροβάθμιας 21.7% πρωτοβάθμιας 8.3% και χωρίς εκπαίδευση 6,7% βλέπουμε να επαληθεύεται η αλλαγή στη δομή της οικογένειας. Συγκεκριμένα στην ερώτηση αν ο άντρας πρέπει να παίρνει τις αποφάσεις στα σημαντικά θέματα της οικογένειας η πλειοψηφία δηλαδή το 50% απάντησε ότι οι αποφάσεις πρέπει να είναι κοινές, με ένα μικρό ποσοστό 7% να διαφωνεί απόλυτα .

Αντίθετα στην ερώτηση για το αν πρέπει η γυναίκα να αποφασίζει συμφώνησαν 27% για κοινές αποφάσεις ενώ απόλυτα διαφώνησε το 11.7%. Στην ερώτηση όμως αν τα ζευγάρια παίρνουν από κοινού πλέον τις αποφάσεις το 46.7% συμφώνησε το 33,3% απάντησε ότι δεν γνωρίζει, ενώ μόλις το 20% διαφώνησε.

Στο θέμα της εργασίας του σπιτιού το 40% του δείγματος πιστεύει ότι οι εργασίες δεν γίνονται από κοινού το ενώ το 25% πιστεύει ότι πρέπει να συμμετέχει μόνο η γυναίκα.

Στην σημαντική αξία του θεσμού του γάμου ένα ποσοστό τάξεως του 68,4% παραμένει αμετάβλητο στον παραδοσιακό τρόπο απόκτησης οικογένειας ως απαραίτητη προϋπόθεση ενώ το 31,6% δεν θεωρεί το γάμο ως απαραίτητη προϋπόθεση.

Οι διάφοροι τρόποι δέσμευσης έχουν ήδη επιφέρει αλλαγές στη δομή της οικογένειας με τον πολιτικό γάμο και το σύμφωνο συμβίωσης να κατέχουν σχετικά ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 35% ενώ ο παραδοσιακός θρησκευτικός γάμος καταλαμβάνει το 60%.

Ένα πολύ σημαντικό θέμα και ταυτόχρονα ταμπού για τη σύγχρονη κοινωνία είναι ο γάμος και απόκτηση παιδιών των ομόφυλων ζευγαριών. Με ένα ποσοστό 28,3% του συνολικού δείγματος να συμφωνεί στη σύναψη γάμου και 8,3% να συμφωνεί, στην απόκτηση/υιοθεσία παιδιού, παραμένει ακόμα ως προκατάληψη της ευρύτερης κοινωνίας. Στην αντίθετη άκρη βρίσκονται αυτοί που διαφωνούν ή αδιαφορούν με ποσοστό 60% και το συντριπτικό ποσοστό του 80% διαφωνεί ή παραμένει αναποφάσιστο στην απόκτηση παιδιού.

Παρόλο που το 60% διαφωνεί στο γάμο ομόφυλων ζευγαριών ένα ποσοστό θα δεσμευόταν ή ίσως και να δεσμευόταν με κάποιον/α που του άρεσαν και τα δυο φύλα (αμφιφυλόφιλος) ανέρχεται στο 36,6% ενώ το ποσοστό που δεν θα το προτιμούσε παραμένει υψηλό με 63,4%.

Βελτιωμένη φαίνεται και η θέση της γυναίκας μέσα στη σύγχρονη οικογένεια με ποσοστό 63,3% να συμφωνεί στην εμφανή βελτίωση της ενώ ένα ποσοστό 10% φαίνεται να πιστεύει ότι η θέση της γυναίκας παραμένει ίδια σε σχέση με το παρελθόν.

Ένας σημαντικός παράγοντας που αλλάζει τη μορφή της οικογένειας σήμερα είναι το διαζύγιο που φαίνεται να κερδίζει έδαφος σε σχέση με το παρελθόν. Το 58,35 συμφωνεί ότι τα διαζύγια σήμερα είναι πιο συχνό φαινόμενο ενώ μόνο το 5% διαφωνεί, ένα 8,3% πιστεύει ότι παραμένει ίδιο και ένα 28,3% δεν πήρε θέση ή δεν γνώριζε.

Οι περισσότεροι και ασφαλέστεροι τρόποι αντισύλληψης, ο οικογενειακός προγραμματισμός καθώς και η δυνατότητα άμβλωσης που δίνεται πλέον επιτρέπει στο ζευγάρι να αποφασίσει και να προγραμματίσει την απόκτηση ενός παιδιού. Σύμφωνα με το δείγμα το 68,3% θεωρεί ότι η επιλογή είναι περισσότερο συνειδητή σε σχέση με το παρελθόν ενώ μόλις το 15% πιστεύει ότι προγραμματίζεται λίγο έως καθόλου.

Όσον αφορά το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας παρατηρούμε μια ομοιόμορφη κατανομή του δείγματος με ποσοστό 33,3% να συμφωνεί ότι η ενδοοικογενειακή βία είναι πιο συχνή στην εποχή μας ένα 33,3% να διαφωνεί και ένα 33,3% να μην γνωρίζει ή να μην παίρνει θέση.

Παρά τα οικογενειακά προβλήματα που βιώνει η σύγχρονη οικογένεια σήμερα μόλις ένα 25% θα επισκεπτόταν έναν οικογενειακό σύμβουλο για την επίλυση τους. Ένα 45% είναι αρνητικά κάθετο στην αναζήτηση βοήθειας από εξωτερικούς παράγοντες ενώ ένα 30% είναι αναποφάσιστο και θα έπρεπε να το σκεφτεί πολύ πριν πάει.

Η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει πολλές αλλαγές στην οικογένεια ως προς τη δομή της .Το 73,3% του δείγματος μας συμφωνεί από αρκετά έως παρά πολύ και το 26,7% διαφωνεί πιστεύοντας ότι παραμένει αναλλοίωτη.

Τέλος στην ερώτηση ποια είναι η πιο συνηθισμένη μορφή της σύγχρονης Ελληνικής οικογένειας το 58,3% απάντησε την παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια το 26,7% την εκτεταμένη το 3,3% την Μονογονεϊκή και το 10% δεν γνώριζα ποια είναι η πιο συνηθισμένη μορφή.(βλ. πίνακες 1-28).

Πίνακας 1: Φύλο

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Ανδρας	30	50	50,0
	Γυναίκα	30	50	50,0
	Total	60	100	100,0
Total		62	100,0	

Πίνακας 2: Ηλικία

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	18-25	12	20,0	20,0
	26-40	29	48,3	48,3
	41-60	14	23,3	23,3
	60+	5	8,3	8,3
	Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 3: Μορφωτικό Επίπεδο

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Χωρίς Εκπαίδευση	4	6,7	6,7
	Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	5	8,3	8,3
	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	13	21,7	21,7
	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	38	63,3	63,3
	Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 4 Οικογενειακή Κατάσταση

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Άγαμος	9	15,0	15,0
Παντρεμένος	37	61,7	61,7
Μονογονεϊκή Οικογένεια	11	18,3	18,3
Άλλο	3	5,0	5,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 5: Επάγγελμα

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Άνεργος	13	21,7	21,7
Υπάλληλος Ιδιωτικού Τομέα	15	25,0	25,0
Υπάλληλος Δημόσιου Τομέα	15	25,0	25,0
Ελεύθερος Επαγγελματίας	12	20,0	20,0
Άλλο	5	8,3	8,3
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 6: Εισόδημα

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid 0-5000	11	18,3	18,3
5000-10000	12	20,0	20,0
10000-20000	25	41,7	41,7
20000+	12	20,0	20,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 7: Αριθμός Παιδιών

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Κανένα	12	20,0	20,0
Ένα	19	31,7	31,7
Δύο	16	26,7	26,7
Τρία	9	15,0	15,0
Τέσσερα+	4	6,7	6,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 8: Τόπος Διαμονής

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Πόλη	36	60,0	60,0
Χωριό	19	31,7	31,7
Άλλο	5	8,3	8,3
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 9: Συμφωνείς ότι ο άντρας πρέπει να παίρνει τις αποφάσεις στα σημαντικά θέματα της οικογένειας;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ Απόλυτα	7	11,7	11,7
Συμφωνώ	12	20,0	20,0
Διαφωνώ	7	11,7	11,7
Διαφωνώ Απόλυτα	4	6,7	6,7
Οι Αποφάσεις Πρέπει Να Είναι Κοινές	30	50,0	50,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 10: Συμφωνείς ότι η γυναίκα πρέπει να αποφασίζει για τα σημαντικά θέματα της οικογένειας;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ Απόλυτα	2	3,3	3,3
Συμφωνώ	5	8,3	8,3
Διαφωνώ	19	31,7	31,7
Διαφωνώ Απόλυτα	7	11,7	11,7
Οι Αποφάσεις Πρέπει Να Είναι Κοινές	27	45,0	45,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 11: Συμφωνείς ότι τα ζευγάρια σήμερα παίρνουν εξίσου τις αποφάσεις για τα σημαντικά θέματα;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ	28	46,7	46,7
Διαφωνώ	12	20,0	20,0
Δεν Γνωρίζω	20	33,3	33,3
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 12: Πιστεύεις ότι συμμετέχουν εξίσου στις εργασίες του σπιτιού άνδρες και γυναίκες;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Ναι	17	28,3	28,3
Όχι	24	40,0	40,0
Κάποιες Φορές	19	31,7	31,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 13: Συμφωνείς ότι στις οικιακές εργασίες πρέπει να συμμετέχει μόνο η γυναίκα;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ	15	25,0	25,0
Διαφωνώ	31	51,7	51,7
Δεν Γνωρίζω	14	23,3	23,3
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 14: Συμφωνείς ότι στις οικιακές εργασίες πρέπει να συμμετέχει και ο άντρας;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ	32	53,3	53,3
Διαφωνώ	12	20,0	20,0
Δεν Γνωρίζω	16	26,7	26,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 15: Πως αισθάνεσαι όταν ακούς έναν άνδρα να ισχυρίζεται ότι βοηθά στις οικιακές εργασίες;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Αρνητικά	8	13,3	13,3
Αδιάφορα	22	36,7	36,7
Μάλλον Θετικά	10	16,7	16,7
Θετικά	20	33,3	33,3
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 16: Θεωρείς το γάμο απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία οικογένειας;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Καθόλου	8	13,3	13,3
Λίγο	11	18,3	18,3
Σημαντική	22	36,7	36,7
Πολύ Σημαντική	19	31,7	31,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 17: Με ποιον τρόπο θα επέλεγες να δεσμευτείς;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Θρησκευτικό Γάμο	36	60,0	60,0
Πολιτικό Γάμο	16	26,7	26,7
Σύμφωνο Συμβίωσης	5	8,3	8,3
Τίποτε/Από Τα Παραπάνω	3	5,0	5,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 18: Συμφωνείς με το γάμο ομόφυλων ζευγαριών

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ	17	28,3	28,3
Διαφωνώ	24	40,0	40,0
Αδιαφορώ/Δεν ενδιαφέρει το θέμα με	19	31,7	31,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 19: Συμφωνείς να αποκτούν/υιοθετούν παιδιά τα ομόφυλα ζευγάρια;

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Συμφωνώ	5	8,3	8,3
Διαφωνώ	33	55,0	55,0
Κάποιες Φορές	7	11,7	11,7
Ούτε Συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	15	25,0	25,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 20: Θα δεσμευόσουν με κάποιον/α του αντίθετου φύλου που ήξερες ότι του αρέσουν και άτομα του ίδιου φύλου;

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Ναι	8	13,3	13,3
	Όχι	38	63,3	63,3
	Ίσως Και Να Το Έκανα	14	23,3	23,3
	Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 21: Πιστεύεις ότι η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια έχει βελτιωθεί;

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Καθόλου	1	1,7	1,7
	Λίγο	5	8,3	8,3
	Μέτρια	16	26,7	26,7
	Πολύ	27	45,0	45,0
	Πάρα Πολύ	11	18,3	18,3
	Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 22: Θεωρείς ότι είναι πιο συχνό φαινόμενο το διαζύγιο σήμερα σε σχέση με το παρελθόν;

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Συμφωνώ	35	58,3	58,3
	Διαφωνώ	3	5,0	5,0
	Είναι Το Ίδιο	5	8,3	8,3
	Δεν γνωρίζω	17	28,3	28,3
	Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 23: Θεωρείς ότι σήμερα η απόκτηση παιδιού είναι περισσότερο συνειδητή ή προγραμματισμένη σε σχέση με το παρελθόν;

		Frequency	Percent	Valid Percent
Valid	Καθόλου	2	3,3	3,3
	Λίγο	7	11,7	11,7
	Μέτρια	10	16,7	16,7
	Πολύ	27	45,0	45,0
	Πάρα Πολύ	14	23,3	23,3
	Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 24: Πιστεύεις ότι η γυναίκα πρέπει να εργάζεται

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Ναι Σίγουρα	30	50,0	50,0
Όχι δεν υπάρχει λόγος	7	11,7	11,7
Αν Το Θέλει	13	21,7	21,7
Μερικές Φορές	10	16,7	16,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 25: Τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας είναι πιο συχνά στην εποχή μας

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Ναι	20	33,3	33,3
Όχι	20	33,3	33,3
Δεν Γνωρίζω	20	33,3	33,3
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 26: Πιστεύεις ότι τα σύγχρονα ζευγάρια θα επισκέπτονταν οικογενειακό σύμβουλο για την επίλυση προβλημάτων

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Ναι	15	25,0	25,0
Όχι	27	45,0	45,0
Δεν Γνωρίζω	18	30,0	30,0
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 27: Πιστεύεις ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη δομή της σύγχρονης οικογένειας; (εκτεταμένη οικογένεια, λιγότερα παιδιά)

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Καθόλου	4	6,7	6,7
Λίγο	12	20,0	20,0
Αρκετά	15	25,0	25,0
Πολύ	19	31,7	31,7
Πάρα πολύ	10	16,6	16,7
Total	60	100,0	100,0

Πίνακας 28 Ποια είναι η πιο συνηθισμένη μορφή της σύγχρονης Ελληνικής οικογένειας

	Frequency	Percent	Valid Percent
Valid Πυρηνική	35	58,3	58,3
Εκτεταμένη	16	26,7	26,7
Μονογονεϊκή	2	3,3	3,3
Άλλο	1	1,7	1,7
Δεν Γνωρίζω	6	10,0	10,0
Total	60	100,0	100,0

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής εργασίας φαίνεται ότι η δομή της ελληνικής οικογένειας έχει αλλάξει ριζικά τα τελευταία χρόνια. Από εκτεταμένη σε πυρηνική και από πυρηνική σε μονογονεϊκή η ελληνική οικογένεια αλλάζει αλλά παραμένει ένας από τους σημαντικότερους πυλώνες της ελληνικής κοινωνίας. Με την είσοδο των ομόφυλων ζευγαριών στη λίστα των οικογενειών παρατηρούμε ότι η ελληνική κοινωνία διχάζεται για το εάν και κατά πόσο αυτές οι οικογένειες θα έπρεπε να δημιουργηθούν και χρειάστηκε αρκετός καιρός για να καταφέρουν οι ομόφυλοι να ενταχθούν.

Η παραδοσιακή ελληνική οικογένεια φαίνεται να επισκιάζεται από αυτό το γεγονός και από νέες μορφές που δημιουργούνται από παράγοντες της σημερινής εποχής όπως είναι η οικονομική κρίση και η αύξηση των διαζυγίων. Παρατηρήθηκε ότι οι απόψεις των ελληνικών οικογενειών έχουν αλλάξει τα τελευταία χρόνια καθώς η κοινή γνώμη θεωρεί πλέον τη γυναίκα ισότιμη του άντρα και πιστεύει ότι οι αποφάσεις της οικογένειας πρέπει να αποφασίζονται από κοινού και όχι μόνο από τον άντρα κάτι που γινόταν μέχρι και τον προηγούμενο αιώνα.

Θεωρώντας πλέον τα δύο φύλα ισότιμα ο άντρας πλέον συνεισφέρει στις δουλειές του σπιτιού κάτι που μέχρι και λίγα χρόνια πριν θεωρούνταν αδιανόητο και η γυναίκα καταλαμβάνει σημαντική θέση στην αγορά εργασίας διασφαλίζοντας έτσι και η ίδια χρήματα για την οικογένειά της. Αυτά τα στοιχεία δείχνουν τη θέση εμφανώς βελτιωμένη μέσα στην οικογένεια καθώς της δίνεται πλέον ο λόγος και το δικαίωμα να επιλέξει εάν και που θα ήθελε να εργαστεί.

Κάτι που φαίνεται να αλλάζει είναι και ο παραδοσιακός θεσμός του θρησκευτικού γάμου. Παρά το γεγονός ότι παραμένει ένας πολύ σημαντικός παράγοντας απόκτησης οικογένειας, παρουσιάζονται και άλλες μορφές δέσμευσης όπως είναι ο πολιτικός γάμος η συγκατοίκηση του ζευγαριού και το σύμφωνο συμβίωσης που φαίνεται να κερδίζει έδαφος τα τελευταία χρόνια. Ένας ακόμα λόγος για τον οποίο πλέον οι έλληνες δεν επιλέγουν τον θρησκευτικό γάμο είναι εκτός από την οικονομική κρίση που ταλανίζει τη χώρα μας προκαλώντας αλλαγές στην δομή

της σύγχρονης οικογένειας και το γεγονός ότι πλέον υπάρχουν πολλοί τρόποι αντισύλληψης που επιτρέπει τον οικογενειακό προγραμματισμό.

Τέλος, οι ομόφυλες οικογένειες παραμένουν ταμπού για την ελληνική κοινωνία καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των ελλήνων διαφωνεί με το γάμο τους παρά το γεγονός ότι δεν φαίνεται να επηρεάζονται οι ίδιοι από αυτό το γεγονός όμως ένα ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό δηλαδή ακόμη και άνθρωποι που συμφωνούν με το γάμο των ομόφυλων ζευγαριών διαφωνούν με το θέμα της υιοθεσίας ή απόκτησης παιδιών από αυτές της οικογένειες καθώς δε θεωρούν ότι τα παιδιά θα μεγάλωναν σε ένα υγιές περιβάλλον έχοντας σαν πρότυπα όχι μια μαμά και έναν μπαμπά, αλλά, δύο μπαμπάδες ή δύο μαμάδες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Antony Giddens: κοινωνιολογία εκδόσεις Gutenberg, σελ.207-212
- Bengtson H., Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος, μτφ. Α. Γαβρίλης, Μέλισσα, Αθήνα 1979
- Borneman E. "Η πατριαρχία" ,Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα 1988, σελ 70-74,160-16
- Feldman, R.S. (2011). Εξελικτική Ψυχολογία: Δια βίου ανάπτυξη. Αθήνα: Gutenberg
- Flaceliere R., Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων, μτφρ. Γ. Βανδώρος, Παπαδήμας, Αθήνα 1985
- Garnsey Peter -Saller Richard, Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία οικονομία κοινωνία και πολιτισμός , Κεφάλαιο 7
- Hogg, M.A.& Vaughan, G.M. (2010). Κοινωνική Ψυχολογία. Αθήνα: Gutenberg
- Muncie, J., Wetherell, M., Langan, M., Dallos, R.& Cochrane, A. (2008). Οικογένεια: η μελέτη και η κατανόηση της οικογενειακής ζωής. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Wilcken U., Αρχαία ελληνική ιστορία, μτφρ. Ι. Τουλουμάκος, Παπαζήσης, Αθήνα 1976
- Αναστασόπουλος, Ο. (2014). Οικογένειες από ομόφυλα ζευγάρια. Πρακτικά 2ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη, 12-14 Μαΐου 2014
- Γαλάνης Ν. Γιώργος, Οικογένεια με ένα γονέα (Μια πραγματικότητα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία) , Εκδ. Παπαζήση
- Γαλανού Μ. (2014). Ταυτότητα και έκφραση φύλου: ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών
- Γαλανού, Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι, Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, 2014, σελ. 93

- Γιωσαφάτ Μ. ο κύκλος ζωής της οικογένειας και η ανάπτυξη του παιδιού Τσιαντής Γ και Μανωλόπουλος σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής Αθήνα εκδόσεις Καστανιώτης 1987 τόμος 1 σελ 91-122.
- Γιώτσα Άρτεμις, Δομή και λειτουργία της ελληνικής οικογένειας ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της οικογένειας σε άλλες χώρες, 2004 τόμος 3.
- Δημήτρης Τσαούσης η κοινωνία του ανθρώπου εισαγωγή στην κοινωνιολογία εκδόσεις Gutenberg Αθήνα 1995 σελ 438
- Δημήτριος Γεωργιάς καθηγητής ψυχολογίας εθνικό καποδιστριακό πανεπιστήμιο
- Διώτη Γιαννοπούλου, «Οικογένεια και πτυχές της»
- Δουμάνη, Μ. (1989). Η Ελληνίδα μητέρα άλλοτε και σήμερα. Αθήνα: Κέδρος
- Ηλίας Κουρκούτας, Καθηγητής Ψυχολογίας πανεπιστήμιου Κρήτης
- Καλκάνη, Ι. (1978). Η επαγγελματικά εργαζόμενη Ελληνίδα. Αθήνα: Παπαζήσης
- Κατερίνα Βέργου MA in clinical psychology
- Κετσετζοπούλου, Μ. & Συμεωνίδου, Χ. (2002), «Ισότητα των φύλων: η θέση της γυναίκας στο δημόσιο και ιδιωτικό χώρο», στο: Α. Μουρίκη, Μ. Ναούμη & Γ. Παπαπέτρου. Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Κλαιρ Γκαρμπάρ – Φρανσίς Τεοντόρ , Η Οικογένεια Μωσαϊκό , μτφρ. Καρρά Μαριλένα , εκδ. Πατάκη , 1996
- Κογκίδου Δήμητρα, Μονογονεϊκές Οικογένειες (Πραγματικότητα – Προοπτικές – Κοινωνική Πολιτική) , Αθήνα , Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη , 1995
- Κογκίδου, Δ. (1995), Μονογονεϊκές οικογένειες, Αθήνα: Λιβάνης
- Κοκκινάκη, Φ. (2006), Κοινωνική Ψυχολογία. Εισαγωγή στη μελέτη της συμπεριφοράς. Αθήνα: Τυποθήτω
- Κοντογιώργη, Γ.Δ. (1979). Η Ελλαδική λαϊκή ιδεολογία. Αθήνα: Νέα Σύνορα
- Κρουσταλλάκη, Σ. (2001). Διαπαιδαγώγηση: πορεία ζωής. Αθήνα: Εθνικό& Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Κωνσταντίνος Πολέμης, Δημιουργία της Εικονικής Κοινωνικής Επιχείρησης «ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ
- Λ.Μ. Μουσούρου, (1976). Η σύγχρονη Ελληνίδα: βασικά στοιχεία. Αθήνα
- Λ.Μ. Μουσούρου, Από τους γκασταρμπείτερ στο πνεύμα του Σένγκεν, Αθήνα 1993
- Λ.Μ. Μουσούρου, Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογενείας (1993)κεφ.1Λειτουργίες και Δομή της Συμβατικής σύγχρονης οικογένειας σελ.14

- Μανώλης Τζανάκης Καθηγητής Κοινωνιολογίας πανεπιστήμιου Κρήτης
- Μισέλ, Α. (1991). Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου: Βασικά στοιχεία για την ελληνική οικογένεια. Αθήνα: Κοινωνιολογική & ανθρωπολογική βιβλιοθήκη Gutenberg
- Μυρτώ Σωτηροπούλου Μαιευτήρα - Γυναικολόγο Επιστημονικός Συνεργάτης Α΄ Μαιευτικής - Γυναικολογικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Υπεύθυνη Κέντρου Οικογενειακού Προγραμματισμού Νοσοκομείο “Αλεξάνδρα
- Νικολαΐδου, Μ. (1978). Η γυναίκα στην Ελλάδα: δουλεία και χειραφέτηση. Αθήνα: Καστανιώτης
- Ντεκοβα Αποστολία, Ψυχολόγος, Εφημερίδα Πρώτο Θέμα 11/03/2014
- Παπαστάμου Σ. (1990) Διομαδικές σχέσεις. Αθήνα: Οδυσσέας
- Παρούτσας Δ.Κ, Ο ρόλος της οικογένειας στη ανάπτυξη του παιδιού, (1998) κεφ.6 ιστορική αναδρομή
- Πτυχιακή μελέτη Πάντου Χριστίνα Χαροκόπειο πανεπιστήμιο
- Πυργιωτάκη Ι., Κοινωνιολογία της οικογένειας Αθήνα 1984, σελ.6
- Ρεθυμιωτάκη, Ε (2016). Συντροφικότητα, γάμος και συγγένεια χωρίς έμφυλη διαφορά: μια πρόκληση για το οικογενειακό δίκαιο. Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα
- Ρόδη, Β. (2014). Ομοφυλοφιλία: αρχαίοι και νέοι χρόνοι, ψυχολογία, αρχαιότητα, λόγος, τέχνη. Αθήνα: Τοπίο
- Σοφία Μεσσαρη, Κλινική Ψυχολόγος και Οικογενειακή Θεραπεύτρια
- Συνήγορος του Πολίτη, Ποιον έχω απέναντί μου; Οδηγός διαφορετικότητας για δημοσίους υπαλλήλους με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων, [σελ. 32
- Τσαούση, Δ.Γ. (1972). Ο ρόλος της γυναίκας σήμερα: Μετασχηματισμοί & αναθεωρήσεις. Αθήνα: Gutenberg
- Χελμούτ Φ. "Κοινωνική ένταξη κι εκπαίδευση", εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1989, σ. 103

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- American Psychiatric Association (2000). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition (Text Revision). American Psychiatric Publishing. ISBN 0-89042-025-4
- Coltrane, S.& Collings, R. (2001). *Sociology of Marriage and the Family: Gender, Love, and Property* (Fifth Edition). Belmont, CA:Wadsworth.
- Coontz, S. (2005). *Marriage: A history*. NY, New York: Penguin Books
- Frank, W. (2014). *Law and the Gay Rights Story*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Gender Expression Toolkit Ending Discrimination on the Basis of Gender Expression, σελ. 11
- Johnson, P. (2013). *Homosexuality and the European Court of Human Rights*. London & New York: Routledge.
- Richardson, S. S. (2013) *Sex Itself: The Search for Male and Female in the Human Genome Hardcover*. Chicago: Chicago University Press

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

<https://curia.gr/lgbt-nomiki-proseggisi-ton-dikaiomaton-kai-ton-paraviaseon-eis-varos-ton-lgbt-politon-thesmiki-prostasia-nomiko-kathestos-ana-xora-kai-statistika-> , Σωτήρχου Δάφνη, LGBT : Νομική προσέγγιση των δικαιωμάτων και των παραβιάσεων εις βάρος των lgbt πολιτών, θεσμική προστασία, νομικό καθεστώς ανά χώρα και στατιστικά δεδομένα

- <https://www.hiniadis.com/antisyllipsi.html> , Χάρης Χ. Χηνιάδης, Αντισύλληψη
- <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL103/57/437,1653/> , Η οικογένεια και ο οικογενειακός περίγυρος
- <http://www.embryomedicine.gr/el/content/diakopi-egkymosynhs> , Embryomedicine, Διακοπή κύησης
- <https://sciencearchives.wordpress.com/2015/11/06/%CE%AD-%CF%8D-%CE%AC/> , Οι αλλαγές στους θεσμούς του γάμου τα τελευταία 30 χρόνια

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο

Αγαπητέ/ή

Με το ερωτηματολόγιο αυτό έχουμε την ευκαιρία να εξάγουμε συμπεράσματα για την αναδιάρθρωση και τη ρευστότητα της Ελληνικής οικογένειας τον 21ο αιώνα, στα πλαίσια εκπόνησης πτυχιακής εργασίας του ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ και του τμήματος ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. Για το λόγο αυτό θα θέλαμε τη βοήθεια σας στη συμπλήρωση του με ειλικρινείς και ελεύθερες απόψεις όποιες και αν είναι αυτές. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και κανένα προσωπικό στοιχείο δεν κοινοποιείται σε τρίτους. Θα θέλαμε επίσης να σας ευχαριστήσουμε για την συμμετοχή σας και τη βοήθεια σας.

(Σημειώστε με X)

Επιλέξτε ένα από τα παρακάτω

1.Φυλο

- Άντρας
- Γυναίκα

2.Ηλικια

- 18-25
- 25-40
- 40-60
- 60+

3.Μορφωτικό επίπεδο

- Χωρίς εκπαίδευση
- Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση

4.Οικογενειακή κατάσταση

- Άγαμος
- Παντρεμένος
- Μονογονεϊκή οικογένεια
- Άλλο.

5.Επαγγελμα

- Άνεργος/η
- Υπάλληλος ιδιωτικού τομέα
- Υπάλληλος δημόσιου τομέα
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Άλλο

6.Εισοδημα

- 0-5000
- 5000-10000
- 10000-20000
- 20000+

7.Αριθμός παιδιών

- Κανένα
- Ένα
- Δύο
- Τρία
- Τέσσερα+

8.Τόπος διαμονής

- Πόλη
- Χωριό
- Άλλο

9.Συμφωνεις ότι ο άντρας πρέπει να παίρνει τις αποφάσεις στα σημαντικά θέματα της οικογένειας;

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα
- Οι αποφάσεις πρέπει να είναι κοινές

10.Συμφωνείς ότι η γυναίκα πρέπει να αποφασίζει για τα σημαντικά θέματα τις οικογένειας;

- Συμφωνώ απόλυτα
- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ απόλυτα
- Οι αποφάσεις πρέπει να είναι κοινές

11. Συμφωνείς ότι τα ζευγάρια σήμερα παίρνουν εξίσου τις αποφάσεις για τα σημαντικά θέματα της οικογένειας;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Δεν γνωρίζω

12. Πιστεύεις ότι συμμετέχουν εξίσου στις εργασίες του σπιτιού άνδρες και γυναίκες;

- Ναι
- Όχι
- Κάποιες φορές

13. Συμφωνείς ότι στις οικιακές εργασίες πρέπει να συμμετέχει μόνο η γυναίκα;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Δεν γνωρίζω

14. Συμφωνείς ότι στις οικιακές εργασίες πρέπει να συμμετέχει και ο άντρας;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Δεν γνωρίζω

15. Πως αισθάνεσαι όταν ακούς έναν άνδρα να ισχυρίζεται ότι βοηθά στις οικιακές εργασίες;

- Αρνητικά
- Αδιάφορα
- Μάλλον θετικά
- Θετικά

16. Θεωρείς το γάμο απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία οικογένειας;

- Καθόλου
- Λίγο
- Σημαντική
- Πολύ σημαντική

17. Με ποιο τρόπο θα επέλεγες να δεσμευτείς;

- Θρησκευτικό γάμο
- Πολιτικό γάμο
- Σύμφωνο συμβίωσης
- Τίποτε από τα παραπάνω

18. Συμφωνείς με το γάμο ομόφυλων ζευγαριών;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Αδιαφορώ/δεν με ενδιαφέρει το θέμα

19. Συμφωνείς να αποκτούν /υιοθετούν παιδιά τα ομόφυλα ζευγάρια;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Κάποιες φορές
- Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

20. Θα δεσμευόσουν με κάποιον/α του αντίθετου φύλου που ήξερες ότι του αρέσουν και άτομα του ίδιου φύλου;

- Ναι
- Όχι
- Ίσως και να το έκανα

21. Πιστεύεις ότι η θέση της γυναίκας μέσα στην οικογένεια έχει βελτιωθεί;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

22. Θεωρείς ότι είναι πιο συχνό φαινόμενο το διαζύγιο σήμερα σε σχέση με το παρελθόν;

- Συμφωνώ
- Διαφωνώ
- Είναι το ίδιο
- Δεν γνωρίζω

23. Θεωρείς ότι σήμερα η απόκτηση παιδιού είναι περισσότερο συνειδητή ή προγραμματισμένη σε σχέση με το παρελθόν;

- Καθόλου
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

24. Πιστεύεις ότι η γυναίκα πρέπει να εργάζεται;

- Ναι σίγουρα
- Όχι δεν υπάρχει λόγος
- Αν το θέλει
- Μερικές φορές

25. Τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας είναι πιο συχνά στην εποχή μας;

- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω

26. Πιστεύεις ότι τα σύγχρονα ζευγάρια θα επισκεπτόταν οικογενειακό σύμβουλο για την επίλυση προβλημάτων;

- Ναι αν χρειάζóταν
- Όχι δεν είναι απαραίτητο
- Δεν ξέρω ίσως

27. Πιστεύεις ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη δομή της σύγχρονης οικογένειας (εκτεταμένη οικογένεια, λιγότερα παιδιά)?

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ

28. Ποια είναι η πιο συνηθισμένη μορφή της σύγχρονης Ελληνικής οικογένειας;

- Πυρηνική
- Εκτεταμένη
- Μονογονεϊκή
- Άλλο
- Δεν γνωρίζω

Copyright © ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1988 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.